गूजराती पांचमी चोपडीना अर्थ.

કવિતાની સમજુતી તથા વાઘેલા વંશ સુધી ગુજરાતના
ઇતિહાસના સાર તથા વ્યાકરણ સાથે.

બનાવનાર.

ફકીરભાઈ કાસીદાસ.

સુરતની નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈવાળી નંબર
૧ લાની છોકરાંની નિશાળના વડા માજી માસ્તર

તેના છોકરા નગીનદાસ ફકીરભાઈ કાસીદાસની
વતી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ડાહ્યાભાઈ જગજીવનદાસ.

આવૃત્તિ ચૌદમી.

કિંમત **૫ આના.**

મુંબઈ,
મસજીદ સ્ટ્રીટ [illegible] સામે
ધિ ઍંગ્લો જ્યુઇશ ઍંડ વરનૅક્યુલર પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

સન ૧૮૮૬.

ગૂજરાતી પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

આ ચોપડીમાં છોકરાઓને વ્યાકરણનું જ્ઞાન સારી પેઠે થાય તેને માટે પાઠમાં આવેલો દરએક શબ્દ વ્યાકરણમાં કયા વર્ગનો ગણાય છે તે શબ્દની સાથે લખી જણાવ્યું છે, અને તેની સમજવાની નિશાની ટુંકામાં નીચે મુજબ કરી છે તે પ્રમાણે વાંચીને સમજવું.

(ના) નામ.	(વિ) વિશેષણ.	(અ) અવ્યય.
(સ) સર્વનામ.	(ક્રિ) ક્રિયાપદ.	(કૃ) કૃદંત.

પાઠ ૧ લો.

ખરૂં (વિ) સાચું.
છાતી (ના) હિમ્મત.
તોબરો (ના) હોબરો.
દફતર (ના) જોસ્તાન. (પાકીટમાં ચોપડીઓ વગેરે ઘાલેલું તે.)
બડબડતો (કૃ) બકતો.
મિજાજ (ના) તોર.
છેડતી (કૃ) અડકતી.
ચુપ (વિ) મુગા.
ગુસ્સો (ના) રીસ.
બનતું (કૃ) હળી મળીને રેહેવાતું.
હિસાબ (ના) દાખલા.
સ્લેટ (ના) પથ્થર પાટી.
વાજબી (વિ) બરાબર.
ગેરવાજબી (વિ) ખોટું.
સમજણ (ના) અક્કલ.
કારણ (ના) સબબ.
જવાબ (ના) ઉત્તર.

પાઠ ૨ નો.

વાળુ (ના) રાતનું ભોજન.
રોષ (ના) ગુસ્સો.
ઊતર્યો (ક્રિ) નરમ પડ્યો.
ભીહા (વિ) નરમાસ ભરેલા.
વચન (ના) શબ્દ.
લેહે (ના) ધ્યાન.
વખતસર (અ) બરાબર વખતે.
ખોટું (વિ) ખરાબ.
છેતર્યા (ક્રિ) ઉડાવ્યા.
ભુંડું (વિ) માઠું.
પાડ (ના) ઉપકાર.
વાંક (ના) તકસીર.
અટકાવ્યો (ક્રિ) ખાળ્યો.
વર્ગ (ના) કલાસ.
પક્કી (વિ) ખરેખરી.
ખાતરી (ના) પતીજ.
પરીક્ષા (ના) તપાસ.
ઠરાવ્યું (ક્રિ) નક્કી કીધું.
મદદ (ના) સહાય.
માઠું (વિ) ખરાબ.
ભૂલ (ના) ચુક.
ભલા (વિ) સારા.
હમેશાં (અ) રોજ.

પાઠ ૩ નો.

યત્ન (ના) મેહેનત.
સુધારો (ના) સારી હા-

લતમાં આવવું તે.
હંસી (ના) મશ્કરી.
દુર્ગુણ(ના) નઠારા આચ-
રણ, ખરાબ ગુણ.
ચાલ (ના) રીતભાત.
ગમતી(કૃ)પસંદ પડતી.
જલદી(અ) તરત.
ફાયદો (ના) નફો.
જડી (ના) બુટ્ટી.
કેડે(અ) પછી.
ડાહ્યો (વિ) શાણો.
દુનિઆ (ના) પૃથ્વી.
ભોળો (વિ) કપટી નહીં.
તે.
મશ્કરી (ના) મજાક.
ખીજવતાં (ક્રિ) ચીડવ-
તાં.
વહાલો (વિ) પ્યારો.
ગુણ (ના) ફાયદો.
કદાપિ (અ) કદાચ.
આખરે (અ) છેલ્લે.
ચાહે (ક્રિ) પસંદ કરે.
કંકાસ (ના) કજીઓ.
ટેવ (ના) આદત; ખો.

પાઠ ૪ થો.

પક્ષી (ના) પાંખવાળા
પશુ.
પશુ (ના) ચોપગાં જાન-
વર.

વાળ (ના) બાલ.
રૂવાં (ના) ઝીણા ઝીણા
બાલ.
બરડો (ના) પીઠ.
કરોડ (ના) બરડાની વ-
ચમાંનું હાડકું.
પ્રાણ (ના) જીવ.
અવતરે (ક્રિ) જન્મે.
સેવે(ક્રિ) હુંફાળા રાખે.
ગર (ના) માવો.
પોલાં (વિ) પોકલ
શ્વાસ (ના) દમ.
છિદ્રો (ના) કાણાં.
ફેર (ના) તફાવત.
અણીઆળી (વિ) અ-
ણીવાળી.
કઠણ (વિ) મજબૂત
ગીધ(ના) લોહી; માસ
ખાનારૂં મોટું પક્ષી.
લક્કડખોદ(ના) એક જા-
તનું પક્ષી.
સંધાઇ (કૃ) જોડાઈ.
મથાળે(ના) ઉપલા ભાગ
ઉપર.
ચિત્ર(ના)નમુનો; છબી.

પાઠ ૫ મો.

સિંધવ(ના) એક જાત-
નો ખાર.
ડોળચી (ના) ચામડાનો

કે ધાતુનો મોટો ડોળ.
ઝુમ્મર(ના)કાચના પ્યા-
લાનું ઝાડ.
અછત(ના)તાણ; ખોટ.
ઉત્પન્ન (વિ) પેદા.
સુરંગ (ના) પથ્થરમાં
લાંબા ખાડા ખોદી
માંહે દારૂ ભરી ફો-
ડેછે તે.
ચોસલાં (ના) ચોડા ક-
કડા.
છુટાં(વિ) જુદાં; નોખાં.
ઠેકાણે (અ) બદલે.
ઓગાળીને (કૃ) રસ ક-
રીને.
મૂર્તિઓ(ના) નાનાં પૂ-
તળા.
ઉપયોગી(વિ) કામની.
ઉપકાર (ના) પાડ.
ફિક્કું (વિ) તુરૂં, બે-
સ્વાદ.
અથાણાં(ના) આથણાં.
દુર્બળ (વિ) ખરાબ.

પાઠ ૬ ઠો.

ટીશીઓ(ના) અણીવા-
ળા ફણગા.
પાનખર (ના) ઝાડનાં
પાતરા ખરી જાય
તે મોસમ.

ઋતુ (ના) મોસમ; રત.
પાંદડાં (ના) પાતરાં.
તપાસ (ના) તજવીજ.
કુંપળ (ના) ફણગો.
ત્યારકેડે (અ)ત્યાર પછી.
ચાકુ(ના) ચપ્પુ; છરી.
ભાગ(ના) કકડો.

પાઠ ૭ મો.

હુંફાળી(વિ) ગરમ.
ચોંટી (કૃ)વળગી.
ટાઢ(ના) ઠંડ.
જાળવે (ક્રિ)સાચવે.
હુંફ(ના) ગરમી.
ધાબળી (ના) ઊનનું લુગડું.
અસલ(અ)આગળ.
ઓળખે(ક્રિ) જાણે.
આકાર(ના) ઘાટ.
સુંદર(વિ) સારાં.
કરમાઇને (કૃ) ચીમળાઇને.
જગતકર્ત્તા(ના) જગતનો બનાવનાર ઇશ્વર.

પાઠ ૮ મો.

સુરત (ના) ગુજરાતમાં તાપી નદી ઊપર મોટું શેહેર છે.
સબબ (ના) કારણ.
ખાતી (ના) વખાર; કોઠી.
માજી (વિ) આગલો; આગળ થઈ ગયલો.
મૂખ(ના) મોહડું.
મૈલ(ના) પોણો ગાઊ.
અંતરે(અ) છેટે.
પેહેલાં અ)આગળ.
નામીચું (વિ)પંકાયલું
વપાર(ના) રોજગાર.
આફતો(ના)અડચણો.
હાલત(ના,સ્થિતિ.
સરખી(વિ) જેવી.
મથક(ના મુખ્યઠેકાણું.
નબળો(વિ)લુલો.
કોતવાલ (ના)મોટો ફોજદાર.
બહાદુર(વિ) જોરાવર.
સરકાર(ના)હાકેમ.
રજા(ના)પરવાનગી.
અડચણો(ના)હરકતો.
મટાડવાને (કૃ)દૂર કરવાને.
કિલ્લો(ના) સરકારી લશ્કર વગેરે રાખવાને મુકામ.
આસપાસ(અ)ચોતરફ.
ખાઇ(ના)ઊંડી ખાડી.
ઉપાડી(કૃ ઊંચકી.
કલેકટર ના) જીલ્લાની જમાબંધી તપાસીને એકઠી કરનાર.
માજીસ્ટ્રેટ(ના)ફોજદારી કામ કરનાર અધિકારી.
આસિસ્ટંટો(ના)મદદગારો.
કામદારો (ના) કામના કરનારા.
કચેરી(ના)દરબાર.
કોઠી(ના)લાતી; વખાર.
વલંદા(ના)ડચ લોકો.
બંદર(ના)નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શેહેર
વલંદાવાડ(ના)ડચ લોકો રેહે તે શેરી.
ફિરંગી(ના)પોરટુગાલ દેશના લોકો.

પાઠ ૯ મો.

અમલદાર(ના હુકમનો કરનાર.
દરિઆ મેહેલ(ના)મેહેલનું નામ છે
રેલવે(ના) લોઢાની સડકનો બાંધેલો રસ્તો.
યુરોપીઅન(ના)અંગ્રેજ; યુરોપના રેહેવાસી.
ડક્કો(ના)માલ ઉતારવા

ચડાવવા સારૂ બાં-
ધેલા ઘાટ.
ફુરજો(ના)માંડવી; વા-
હાણમાં આવતા
માલ વગેરેપર જ-
કાત લેવાનું ઠેકાણું.
મુગલાઇ (વિ) મોગલ
લોકોની.
ઇમારતો(ના) સારી ઉં-
ચી બાંધણીનાં મકાનો.
મુખ્ય(વિ) મોટું.
મરામત (ના) સમારવું.
દેખાવ (ના) શોભા.
શરિઆમ (વિ) ધોરી.
સીધા (વિ) પાધરા.
મ્યુનિસિપાલ (વિ) શેહેર
સુધારાનું.
ખાતું (ના) કારખાનું;
કમિટી.
સ્ટેશન(ના) આગ ગાડી
એ ચડવાનું કે ત્યાં
થી ઉતારવાનું ઠેકાણું
સડક (ના) બાંધેલો સી-
ધો રસ્તો.
ખરેખર (અ) અચિત્ત-
વખાણવા (ક્રિ) તારીફ ક-
રવા.
લાયક (વિ) ઘટારત.
મકાન (ના) ઘર; મુકામ.

ઉંચ (વિ) ઉંચા, (વા-
ણીઆ બ્રાહ્મણ).
વરણ (ના) જાત.
વોહોરા (ના) હોરા લોક.
સરસ(વિ)સારા.
લક્કડ(ના) લાકડા.
દેશાવર(ના) પરદેશ.
કમી(વિ) ઓછું.
નિરૂપયોગી(વિ)નકામો.
બારકસો(ના)મોટા વા-
હાણો.
આગગાડી(ના) દેવતાને
પાણીના જોરથી ચા-
લતી ગાડી.
વાસો(ના) મુકામ.
રેશમ(ના હીર.
ભારે(વિ)કિમતી.
મુલ(ના)કિમ્મત.
મારફત (અ) હસ્તક.

પાઠ ૧૦ મો.

અખો(ના) એક સોની ક-
રીને મોટો કવિ થઇ-
ગયો.
છપ્પા(ના)છ લીટીની
કવિતા.
સ્વપ્ન(ના)ઊંઘમાં આ-
વતો ખોટો વિચાર.
માયા(ના) હેત.
રિદ્ધસિધ્ધ(ના) સઘળી
વસ્તુ; (પૈસા વગેરે-
થી મનની ઇચ્છા
પૂરી થાયછે તે.)
માલવું (ક્રિ) સુખએ
ફરવું.
પાત્ર (વિ) લાયક.
કૂખ (ના)બગલ આ-
ગળની જગ્યા.
પલક(ના) પલ; લેહેજો.
વના(ના) સાબેલા.
મદિરા(ના)દારૂ.
નિરધાર (અ) નક્કી.
ફીટીજવું (ક્રિ) જતા
રેહેવું.
ફના (વિ) નાશ.
રંક (વિ) ગરીબ.
મિથ્યા(વિ) ફોકટ.
મહિમા(ના) લીલા.
મર્કટ(ના) વાંદરો.
અહાર(ના) ભક્ષ.
આબસ (ના) સૂરત.
રસ(ના) ચરસ; મજા.
અધિકું (વિ) વધારે.
અંગે (ના) શરીરે.
અકલે(ના)બુદ્ધિએ.
હીણો(વિ) નબળો.
કારજ (ના) કામ.
સરે(ક્રિ) થાય.
જન(ના) માણસ.

વશ (વિ) આધીન.
ભક્ષ(ના) શિકાર.
ઠાલી(વિ) ખાલી.
ભણતર ના) ભણવાનું.
સુખીઆં (વિ) સુખી-આરાં.
દુખીઆં (વિ)દુખીઆરાં
ઠાંસે (ક્રિ) જણાય
ધન (ના) પેસો.
તન (ના) શરીર.
લજ્જા (ના) આબરૂ; શરમ.
રાય (ના) રાજા.
ધણી(ના)માલિક.
ફજેત(વિ) બેઆબરૂ.
ઓછું પાત્ર(વિ) હલકુ માણસ.
અદકુ(વિ) વધારે.
વઢકણી(વિ) લડકણી.
મારકણો(વિ) મસ્તાનો.
સાંઢ (ના) ગોધો.
ચોમાસું (ના) વરસાદની મોસમ.
કરડકણો (વિ) કરડી ખાનારો.
હડકવા(ના)હડખાચું.

(કવિતાની સમજુતી). (૧).

એક અફીણ ને બીજી સુસ્તી એ બેમાં એવો ચરસ છે, કે જેમ જેમ માણસના ખપમાં તે વધારે આવેછે તેમ તેમ શરીરે ને બુદ્ધિએ તે ભબજો થતો જાયછે; માટે જો એ બંને વાના વે છોડી દે તો તેનું કામ થાય, નહીં તો અખો ભકત (સ્વામી) કહેછે કે કોઇ દિવસ એથી તેના જાનને નુકસાન પોહોંચે છે. (૧).

જેમ કોઇ માણસ ઊંઘી ગયો, તે સ્વપ્નામાં વશ થઇને એમં જાણે કે હું બહુ ખાઉંછું; પણ ખાય શું, ખાય ખાયને પેટમાં ભુખ ને દુખ તો ખાલીની ખાલીજ રહે, એમજ અખો સ્વામી નક્કી કહે છે કે ભણીને તેને ઉપ્યોગમાં નહિ લાવવું તેવુંજ નકામું છે આ પૃથ્વીપર સુખીઆરાં દુખીઆરાં ઘણાં માલમ પડે છે, પણ જોશો તો તે બધા માયામાંજ લપટાયલા છે; હવે સુખી હોય તે જરા વારમાં દુખી થઇ જાયછે. અને માયાપુંજી ઇજ્જત આબરૂ જતી રહેછે; તેમ ગરીબ હોય તે જો પૈસાદાર બને છે, તો અખો સ્વામી કહેછે કે એ બધી માયાનીજ લીલા સમજવી. (૩).

પલક વારમાં પૈસો ટકો (જે જોઇએ તે) આવી મળેછે, ને જીવ જાણે કે એ બધાનો માલીક હું છઉં (હું ભોગવીશ); જેમ વરઘોડામાં ઘણા સાબેલા મળેછે. તે જરા વારમાં સૌ સૌને ઠેકાણે થઇ જાયછે; ખાતાં જેમ ખાંડ અને ચાલતાં રેત ફજેત કરેછે તે માફક માયા પણ ફજેત કરેછે એમ અખો ભગત કહેછે. (ખાંડ બહુ ખાધી હોય તો તેથી લોહી બગડીને ગરમી ફુટેછે, અને રેતાળ જમીન ઉપર ચાલવાથી એટલો થાક લાગે છે કે અધવચ બેસી જવું પડેછે). (૪).

હલકું માણસ તે વધારે ભણ્યો, ને લડકણી બઇરીને છોકરો અવતર્યો; મસ્તાનો ગોધો ને ચોમાસામાં નફકરો ફર્યો (લીલું ઘાસ ખાઇને મતબાલો બન્યો); ને કરડકણા કૂતરાને હડખાયું લાગ્યું તેમજ વાંદરો એ જયારે દારૂ પીએ, ત્યારે અખો સ્વામી કહેછે કે એ પાંચોથી નહીં બીહીતાં હોય તો બમણાબીએ (૫).

પાઠ ૧૧ મો.

મગર (ના) નદી કે દરીઆમા રેહેનારૂં મોટું જાનવર. બ.]
અદભૂત (વિ) [અજાએ
તાપ (ના) ગરમી.
ગરોળા (ના) ધીલોડી.
વેંત (ના) બીઇલસ.
ભીંગડાં (ના) જાડા પડ.
ફાડ (ના) ચીરો.
તીણા (વિ) અણીવાળા.
મગરી (ના) મગરની માદા.
સેવાય(ક્રિ)હું ફાળાથાય
મિસર(ના.આફ્રીકા ખંડમાં શેહેર છે.
ઇકન્યૂમન (ના) ઝીણાં જીવડાં.
ખોળી (કૃ) શોધી.
ખબરદાર (વિ) હોંશીઆર.
પૂજા (ના) સેવા.
માર્ગ (ના) રસ્તો.
સેંકડો (વિ) હજારો, સો.

પાઠ ૧૨ મો.

ભગત (ના) ભકિત કરનારો માણસ.
વ્યાધી (ના) રોગ.
સ્થિર (વિ) હાલે ચાલે નહીં તે.
સડેલ (વિ) કોહેલો.
તલપ (ના) ડાપું.
ઘસડી (કૃ) તાણી.
મુડદાં (ના) મરી ગયલા માણસ.
દુર્ગંધ(ના) ખરાબ વાસ.
મરકી (ના) મરવાનો રોગ.
મૂરખ (વિ). બેવકુફ.

ખુશબોદાર (વિ) સુગંધવાળા.
ભાતભાતના (વિ) તરેહતરેહના.
પ્રસાદ (ના) ચોખ્ખું ખાવાનું; નઇવેદ.
ધરાવતા (ક્રિ) ખાવાને મુકતા.
ભોજન (ના) જંબાનું.
મસ્ત (વિ) જબરા.
પાળ (ના) કોરણુ.
જાળવવા (ક્રિ) સાચવી રાખવા
ભરણપોષણુ (ના) ગુજરાન.

પાઠ ૧૩ મો.

બરછી (ના) ભાલાજેવું હથિઆર.
રંદો (ના) લાકડાં સાફ કરવાનું હથિઆર.
આરી (ના) વેહેરવાનું દાંતાવાળું હથિઆર.
ઓજાર (ના) હથિઆર.
સખત (વિ) મજબુત.
સાધારણુ (વિ) શેજવપરાતા.
મજવેલ (ના) પોલાદ.
પોલાદ (ના) ખરૂં લોઢું.
મેર (ના) બાબુ.

મઠ્ઠી (ના) દેવતાનો મોટો ચુલો.
ટાઢી (વિ) ઠંડી.
ઉઘાડેછે (ક્રિ) ખુલ્લી કરેછે.

પાઠ ૧૪ મો.

સ્થિતિસ્થાપક (વિ) કઇચીજને વાળીએકે મરડીએ તો પણ તે પાછી હતી તેવી થઇ જાય એવો પદાર્થ માંજે ગુણ તે.
તપાવીને (કૃ) ગરમ કરીને.
ઘેરો આસમાની (વિ) ભૂરો
શામળો (વિ) કાળો.
ઓપ (ના) ચળકાટ
ટીપીને (કૃ) લાંબુ કરીને
બરડ (વિ) સેહેલથીભાંગી જાય તે
પદાર્થ (ના) ચીજ; વસ્તુ

પાઠ ૧૫ મો.

બંધીવાન (ના) કેદી.
દાતરાજી (ના) ગેર મેહેરબાની.
ઓસાર (ના) સોહોળાઇ
વિશ્વાસ (ના) ભરોસો.
સમાગમ (ના) સોબત

દારોગો (ના) કેદખાનાનો ઊપરી.
બાકું (ના) મોટું કાણું.
પારીસ (ના) ફ્રાન્સનું મોટું શેહેર.
બંધીખાનું (ના) કેદખાનું.
કેદ (વિ) પરેજ.
કેદી (ના) બંધીવાન.
કોટડી (ના) નાનીઓરડી.
સોબત (ના) સંગત
અકળાયો (ક્રિ) ગભરાયો.
ફાટ (ના) ચીરો.
બાપજી કરીને—ઘણા હેતથી

પાઠ ૧૬ મો.

રોળ (ના) ભપકો.
હિમાયતી (ના) વાલી; હિમ્મત આપનાર.
સ્વાદ (વિ) લેહેજતદાર.
હળી (કૃ) મળી.
દેખાયો (ક્રિ) જણાયો.
જુગ્તી (ના) તદબીર.
મોકળે મને—બીક વગર; ખુલ્લે દીલ્લે.
ધશીને (કૃ) દોડીને.
પાધરી (અ) તુરતજ.
ખેંચાખેંચ (ના) તાણા

તાણ.
રાવ (ના) ફરીઆદ,દાદ.
ટેકીને (કૃ) ટેકો દઈને.
મનસુબો (ના) વિચાર.
માદા (ના) બઈરી.
લાજ (ના) શરમ.
કૂદકો (ના) છલંગ.
રમૂજ (ના) ગમત.
વીસરી (કૃ) ભૂલી.

પાઠ ૧૭ મો.

સૂગ (ના) ઓકારી.
એકાંત (વિ) એખલા.
સારાંશ (ના) ટુંકી મતલબ; ટુંક સાર.
નર્યા (વિ) બીલકુલ.
રીઝવવું (ક્રિ) ખુશ કરવું.
હાડછેડ (ના) તિરસ્કાર.
વિજોગ (ના) જૂદા પડવું.
હીજરાવું (ક્રિ) દુભાવું. દલગીર રેહેવું.
રહેતે રહેતે (અ) ધીમે ધીમે.
અઠવાડીઊં (ના) આઠ દહાડા.
પખવાડીઊં (ના) પંદર દાહાડા.
રકાબી (ના) નાની થાળી.
ગંદી (વિ) ગોબરી.
પીરસીને (કૃ) મૂકીને.
ગમત (ના) રમૂજ.
ટાઢક (ના) ઠંડક.
મરજી (ના) ઈચ્છા.
સંસાર (ના) દુનિઆ.
નિરાંત (ના) ચેન.
મોજ (ના) મઝા.
ઝાઝા (વિ) ઘણા.
વેગળેની (અ) આઘેની
પોકેપોક (વિ) મોટે સાદે.
રોયો (ક્રિ) રડયો.
સોબતી (ના) સાથી.
વાસ (ના) રેહેઠાણ.

પાઠ ૧૮ મો.

સામાન (ના) ચીજો.
હથિઆર (ના) ઓજાર.
વર્ણન (ના) વિસ્તાર.
પાસું (ના) બાજુ.
લાલચોળ (વિ) રાતું રાતું.
લાટો (ના) ધાતુનો દાબવાનો સીકંજો.
કારખાનાં (ના) જુદાં જુદાં હુન્નરનાં ઠેકાણાં
ગાળે (ક્રિ) રસ કરે.
સંભાળ (ના) ખબરદારી
જરૂર (ના) અગત્ય.
મૂલ (ના) કિમ્મત.
ઓપદાર (વિ) ચળકતી.

પાઠ ૧૯ મો.

સરાણ (ના) હથીઆરોને ધાર કાઢવાનું ગોળ ચક્કર.
છીણી (ના) ધાતુ કાપવાનું હથિઆર.
રેતરડી (ના) કાનસ.
કરવત (ના) વેહેરી કાઢવાનું હથિઆર.
કટારી (ના) કટાર; ચોર્યાંને મારવાનું હથિઆર.
પાળીઓ (ના) ચપ્પુઓ
ગણતરી (ના) હિસાબ.
કારીગરી (ના) કીસબ.
ચળકતું (વિ) તેજકરતું.
કોશ (ના) નરાજ.

પાઠ ૨૦ મો.

ભરૂચ (ના) ગુજરાતમાં નર્મદા નદી ઊપર શેહેરછે.
મરામત (ના) સમારવું
પનો (ના) પોહોળાઈ.
નર્મદા (ના) રેવા નદી.
આજુબાજુ (અ) આસેપાસે.
કોશ (ના) સાબળ.

રળિયામણું (વિ) શો-
ભાવંતું.
મજબૂત (વિ જોરાવર.
પાઘડીપને (ના) પાઘ-
ડીના પના જેવું,
એટલે પાઘડી લંબા-
ણમાં ઘણીને પોહો-
ળાણમાં ટુંકી તેવું.
ઘેરાવો (ના) ફરતો ઘેર.
શુમારે (અ) આસરે
મુશ્કેલી (ના)અડચણ.
ઢોળાવ (ના) ઢોળાવો;
ઊચો ઢળતો ટેકરો
સાહુકાર (ના)પૈસાવાળો
આબરૂદાર ગ્રહસ્થ.
હવેલી (ના)ઊંચી બા-
ઘણીનું ઘર.
જાસ્તી(વિ) વધારે.
પ્રથમ(અ)પેહેલાં.
દાંડા (ના) તળીઆં.

પાઠ ૨૧ મો.

લોઢવું ક્રિ) કપાસમાંથી
કપાસીઆ તથા રૂ
જૂદું પાડવું તે.
અદાલત(ના) ઇનસાફ
કરવાનું ઠેકાણું.
અવસ્થા (ના) હાલત.
મ્યુનિસિપાલ(વિ)શેહેર
સુધારાની.
કમિટી(ના) ખાતું; મં-
ડળી.
સૂતરાઉ (વિ) સૂતરનું.
કાપડ (ના) કપડ.
રોજી(ના) રોજગાર.
વિલાયતી(વિ) વિલાય-
તમાં બનેલું.
વણકર (ના) સાળવી.
લાચાર વિ) ગરીબ.
વરાળના(ના) બાફ.
કંપની(ના)ભાગીદારો-
ની મંડળી.
ઠામઠામ (ના) બધે ઠે-
કાણે.
સસ્તાં (વિ) સોંઘાં.
ઘટારત(વિ) લાયક.
એકીવારે (વિ) ઘણાં;
જથાબંધ.

પાઠ ૨૨ મો.

રમૂજી (વિ) ખુશ લાગે
એવી.
વિદ્વાન (ના) ભણેલો
માણસ; પંડિત.
પેડુ(ના)પેટ આગળની
જગો.
અચરજ (ના) નવાઇ.
વાળવું(ક્રિ)મરડવું.
પોત (ના) કુમાસ.
નાજુક (વિ) કોમળ.
ઘટ(વિ) જબરી.
પતંગીઊ (ના) ઉડતું
જીવડું.
ચકચકીત(વિ)ચળકતી.
પોષણ (ના) ગુજરાન.
રેશમ (ના) હીર.
કોહેલી (વિ) સળેલી.

પાઠ ૨૩ મો.

દયા (ના) મેહેર.
મદાંધ(વિ)અહંકારમાં
આંધળા.
ઈશ (ના) પ્રભુ.
અવયવ(ના)શરીરના
ભાગો.
ઉદાર (વિ) સખી.
ચર્ણ (ના) પગ.
પ્રયત્ન (ના) મેહેનત.
પીડા (ના) દુઃખ.
પીડાય(ક્રિ)દુઃખી થાય.
પિંડ (ના) આત્મા.
બાપડો (વિ) બિચારો.
જીવ (ના) પ્રાણી.
રચ્યાં (ક્રિ) બનાવ્યાં.
લગીર (વિ) જરાક.
અધિક (વિ) વધારે.
બીક (ના) ડર.
ઉર (ના) દિલ.
ધરો (ક્રિ) પકડો.
ઘોબ (અ) ઘસીને.

ધારીને(કૃ) તાકીને.
ખુશી (વિ) મગન.
મિત્ર (ના) દોસ્તદાર..
ઘાત (ના)હત્યા; મારવું
વિશેષ (વિ) વધારે.
વર્ણવો (ક્રિ)વિસ્તારો.
વખાણીને(કૃ)ચડાવીને.
બનાવનાર (ના) પેદા કરનાર.

મળેલ (કૃ) મળેલો.
પ્યાર (ના) હેત.
દીધેલ (કૃ) દીધેલા.
ગજુ (ના) શકિત.
ભાર (ના) બોજો.
વેદના (ના) દુ:ખ.
ક્રુર (વિ) ઘાતકી.
કર્મ (ના)કામ.
પિછાણીને(કૃ)જાણીને.

અધર્મ(વિ)ખોટું.
જંતુ(ના)જીવડાં.
પાય(ના)પગ.
પરોવી(કૃ)ઘોચી.
ખેલ(ના)રમત.
ખોડીને (કૃ)ખોડો કરીને.
નિશાન(ના)એંધાણી.
વિનાશ(ના)નાશ.

(કવિતાની સમજુતી). (૨).

જુઓ કે દુ:ખે કરીને જેમ આપણા શરીરનો આત્મા દુ:ખી થાય છે; તેમજ બિચારા પ્રાણી (પશુ)ને દુ:ખી કરયાથી તે પણ દુ:ખી થાય છે:—તમે અહંકારથી આંધળા (છાકેલા) થઇને જરૂર તે પશુ જાણીને તેને મારતા નહી;—અરે ભાઇઓ મનમાં જરા મેહેર લાવો ને પ્રાણીને દુ:ખ ના દેઓ. (૧)

જુઓ કે ઇશ્વરે આપણા શરીરના સઘળા ભાગો બનાવ્યા છે; અને તમો હજારો ઉપાય કરશો પણ તેમાંનો એક પણ ભાગ તમારાથી બનવાનો નથી;—તે માટે વિચાર કરી મનમાં જરા વધારે ડર લાવીને;—અરે ભાઇઓ મનમાં જરા૦ (૨)

બિચારાં પશુને અનાથ જાણીને ધસીને તેનો પગ ના પકડો, કે તેને પગ ના મારો;—ને કોઈ જીવ કે પશુને મારીને ખચિત્ત તમે મનમાં ખુશી થશો નહીં; મારવાની વાત[*] વખાણીને તેને ઘણી લાંબી ચરચાવો નહીં; અરે ભાઇઓ મનમાંજરા૦ (૩).

આપણો ને તેનો (પશુ) નો બનાવનાર એકજ ઇશ્વર છે; તેમ તેની ઉદારતાનો પ્યાર તેને પણ મળેલો છે; પરમેશ્વરનું

આપેલું સુખ ભોગવીને મજેથી તે હર્યા ફર્યા કરેછે;—અરે ભાઇઓ મનમાં જરા૦ (૪)

પશુના બળ ઉપરાંત બોજો ભરીને તેને કેમ માર મારીએ ને તે બિચારાને જે દુઃખ થાયછે તેનો મનમાં જરા વિચાર કરીએ;—કંઈ પણ ઘાતકી કામ પાપનું જાણીને તે કરો નહીં; અરે ભાઇઓ મનમાં જરા૦ (૫).

જીવડાના પગ પાંખ તોડી જે ખોટું અધર્મ કામ કરે; તે તેનો પગ ખોડો કરી શૂળમાં પ્રોચી ખરાબ કામ બનાવે, પછી નિશાન મૂકી તીર મારીને તેનો નાશ કરે; અરે ભાઇઓ મનમાં જરા મેહેર લાવો૦ (૬).

પાઠ ૨૪ મો.

હિંદુસ્તાન (ના) એશિયા ખંડની દક્ષિણે દેશ છે.
ત્રણ ખૂણીઆ (વિ) ત્રણ ખૂણા જેવો.
અગ્નિ (ના) દક્ષિણ ને પૂર્વ વચ્ચેની દિશા.
નૈરૂત્ય (ના) દક્ષિણ નેપશ્ચિમ વચ્ચેની દિશા.
કોણ (ના) ખૂણો.
હદ (ના) મર્યાદા.
મુસાફરો (ના) દેશ દેશ ફરનારા.
વિકટ (વિ) ભયંકર.
ડુંગરા (ના) મોટા ઊંચા ટેકરા.
પાહાડી (વિ) ડુંગરા ડુંગરીવાળા.
લડવૈયા(વિ) લડાઇખોર.
સદા (અ) રોજ.
બરફ (ના) ટાઢથી ઠરી ગયલું પાણી.
ઝાડી (ના) ઝાડી એક બીજા સાથે આવીને ગુફા જેવું બનેલું તે.
ઝાંખરાં (ના) કાંટાવાળી શૂળો.
રસાળ (વિ) ફળદ્રુપ.
મેદાન(ના) મોટી ખૂલ્લી જગો.
ફળાદી—ફળ વગેરે.
પૂર(ના) પાણીનું ચઢવું.
જળ(ના) પાણી.
ડાંગર (ના) ભાત.
ક્યારડો (ના) ખાડો.
નાવડાં (ના) હોડકાં.
સીમાડો (ના) હદ.
અસલી (વિ) જૂના.

પાઠ ૨૫ મો.

કરિઆણું (ના) વસાણું.
કાચું (વિ) સરસ.
કસ (ના) રસ.
ભાલોડું (ના) ભાલો.
તળેટી (ના) તળીઓ.
નીપજ(ના) પાક; પેદાશ.
લલચાઇ (ક્રૂ) લોભાઇ.
પર મુલક (ના) પારકો.

દેશ.
ચિત્તા (ના) વાઘ જેવું જાનવર.
નીપજે (ક્રિ) પાકે.
વનસ્પતિ (ના) લીલોતરી.
નાતો (ના) જાતો.
તડ (ના) કકડા: ભાગ.
બાઇડી (ના) બઇરી.
ચાલ (ના) ધારો.

પાઠ ૨૬ મો.

ઇતિહાસ (ના) તવારીખ; આગલા રાજાઓની વારતા
પદવી (ના) ઓહ્દો.
હુન્મત (ના) હાકમી.
વહીવટદાર(ના) વહીવટકરનાર.
વજે (ના) કર.
જકાત (ના) દાણ.
વસવાયાં (ના) આવીને વસેલા. (સુથાર, દરજી ધોબી વગેરે.)
વેઠ (ના) વેતરૂ;મજુરી.
કુળ (ના) વંશ.
કાયદા (ના ધારા
જથા (ના) ટોળા.
વ્યવહાર (ના) આપલેનો સંબંધ.
બળવાન(ના) જોરાવર
શૂરા (વિ) બાહાદુર.
શૂર (ના) બાહાદુરી.
સંબંધી (અ) વિશે.
સલાહ (ના) વિચાર.
બંદોબસ્ત(ના) ગોઠવણ.
ઉતરતા (વિ) હલકા.
અધિકારી (ના) ઓહ્દેદાર.
વસૂલ (વિ) જમે.
પ્રજા (ના) રૈયત.
ઇનસાફ (ના) ચુકાદો.
ખુન (ના)હથિઆરવતી કે ઝેર દીધાથી કોઇને મારી નાખવું તે.
શૂળી (ના) ફાંસી.
કાંડાં (ના) હાથના પોંહોંચાં.
ગુન્હો (ના) તકસીર.
માલમિલ્કત (ના) માલમતા.
ધર્મદાન (ના) ખેરાત.
નરકે (ના) જાહનમ.
ઇનસાફી (વિ) વાજબી રાહે ચાલનારા.
વિદ્યાવાન (વિ) ભણેલા

પાઠ ૨૭ મો.

સાજવાળા (ના) સામાન વાળા.
પડાવ (ના) મુકામ.
હાકેમ (ના) સરકાર.
દોલત (ના) પૈસો.
વારતેહેવારે (ના) સારે ટાણે.
કસબી (વિ) હુન્નરવાળા
રાજદરબારે (ના) રાજસભાએ
સોનેરી (વિ) સોનાના
ડોલી (કૃ) ઝુલી.
રથ (ના) પૈડાં વાળી ગાડી.
પીછાળાં (વિ) પીછાંવાળાં.
મોહ (ના) મોહિણી.
ફોજ (ના) લશ્કર.
આથમણા(વિ) પશ્ચિમ તરફના.
હુમલો (ના) ચહાઇ.
એકદમ (અ) તરત.
શાણી (વિ) ડાહી.
મોટાઇ (ના)માન;શોભા
કળા (ના) યુકિત
રાજ્યનીતિ (ના) બરાબર રીતસર રાજ ચલાવવું તે.

પાઠ ૨૮ મો.

ફેલાવો (ના) પથરાઈ જવું તે.

છેવાડે (અ) આગ્રે.
ખેતી (ના) જમીન ખે-
ડવાનું કામ.
ગુજરાન (ના) ગુજારો
ઝટ (અ) તરત.
બળ (ના) જોર.
કેડા (ના) પીછો; પુઠ.
ગ્રંથો (ના) ચોપડીઓ.
કૃષ્ણ (ના) ભગવાન.
દ્વારિકા (ના) ગુજરાતની
પશ્ચિમે જાત્રાનું ધામ
છે.
રાજધાની (ના) રાજ
ગાદીનું શેહેર.
બુદ્ધ (ના) એક જાતનો
ધર્મ.
મહિમા (ના) મોટાઈ;
પ્રતાપ.

પાઠ ૨૯ મો.

પરાક્રમી (વિ) ભારે કા-
મના કરનારા.
અજીત(વિ) કોઇથી જી-
તાય નહીં તે.
ગાંજ્યો (કૃ) હાર્યો.
સંવત (ના) વિક્રમનો
સન.
દૈવશક્તિ (ના) ઇશ્વરી.
શક્તિ.
શક (ના) વરસ; સન.

વિક્રમાજીત-વિક્રમ કો
ઇથી જીતાય નહીં
તે.
ખંડિએર(ના) ઘર, અ-
મલા પડી ગયલા તેની
ખુલી જમીન.
લગોલગ (અ) પાસેજ.
ધરતી (ના) જમીન.
વસ્યા (કૃ) રહ્યા.
સંસ્થાન (ના)રાજાઓ
ના વસાવેલા નાના ખં
ડિઆ મુલક.
કૃતઇઆ (ના) રાજ્યની
ગાદી પર બેઠેલો મો
ટો ભાઈ.
કન્યા (ના) કુંવારી છો-
કરી.
સમય (ના) વખત.
જંગલી(વિ)બગર સુધ-
રેલો.
ગણતી (ના) લેખું; હિ-
સાબ.
દૈવયોગ (ના) ઇશ્વરીબ
નાવ.

પાઠ ૩૦ મો.

વૈભવ (ના) સુખ.
કવિતારૂપ (ના) પદ્યમાં
નાટક (ના)નાચવા વગે
રેના ખેલનો તમાશો:

દેવસ્થાન (ના) દેહેરા;
મંદીર.
બંધન (ના) અટકાવ;
કાયદો.
નાચ (ના) નૃત્ય.
કીર્તિ (ના) આબરૂ; પં
કાવું તે.
દેશાદેશ (ના) બધેમુલક
કેલાઈ (ક્રિ) પથરાઇ.
ડાહપણ (ના) ચતુરાઈ.
કસબી (વિ) હુનરવાળા.
મનુ (ના) હિંદુ શાસ્ત્રનો
કાયદા બાંધનારો.
મહાભારત (ના) જેમા
ભારથનીકથાછે તે ચો-
પડી.
રામાયણ (ના) જેમાં
રામની કથાછે તે
ચોપડી.
પુસ્તક (ના) ચોપડી.
પૈસાદાર (વિ) તાલેવંત
સદગુણ(ના) સારાઆ-
ચરણ.
શોભા (ના) દેખાવ.
પાડાપાડોશી(ના) પાસે-
ના ઘરના રેહેનારા.
દાનત(ના)નજર; નિદ્રા.
સાફ(વિ)પાક;ચોખ્ખા.
વાસવાની (કૃ) દેવાની.

લેખપત્ર(ના) કાગળપર દસ્તાવેજ.
પરાયો (વિ) પારકો.
તકાવતું (ક્રિ) ધારી રહેતું.
કરજ (ના) દેવું.
જમણવાર (ના) વરો; ખરચ.
વાવરી (કૃ) ખરચી.
સ્ત્રીઓ (ના) બાયડીઓ
છૂટ (ના) રજા.

પાઠ ૩૧ મો.

નુકસાન (ના) હાણી.
નાતો (ના) જાતો.
ઉદ્યમ (ના) વેપાર.
અટકાવ (ના) અડચણ
સ્થાવર (વિ) જમીનને લગતી; જે ખસે અથવા ઉપડે નહીં એવી મિલકતનું નામ.
મિલકત (ના)માલમત્તા
વારસો(ના)વારસને જે મિલકત મળેછે તે.
વહેંચી (કૃ) ભાગ પાડી.
મિલકતદાર(વિ)મિલકત વાળો.
હિસ્સા (ના)ભાગ.
વંશના (ના) કુટુંબના
અવસ્થા (ના) હાલત.

તવંગર (વિ) પૈસાદાર
હિંમત (ના) છાતી.
દોલત (ના) માલમતા; પૈસો વગેરે.
રોકાવું (ક્રિ) ઘેરાવું.
શોધ (ના)તપાસ.
પરવાર(ના)ફુરસદ.
કળા (ના) હુન્નર.
ખબરદાર (વિ) હોશિઆર.
મોટાઈ (ના) ભપકો.
દાખલ (વિ) સામેલ.

પાઠ ૩૨ મો.

અગર (ના) મીઠું પાકે છે તે જગ્યા.
લુણ (ના) મીઠું.
ગચીઆં(ના) મોટા ઘેફલા.
પાલાણા (ના) પથરા.
જગત્કર્ત્તા(ના) જગતને પેદા કરનાર ઈશ્વર.
બેતૃતીયાંશ (વિ) ત્રણ ભાગ કરેલા તેમાંના બે ભાગ
મહાસાગર (ના) મોટા સમુદ્ર (પૃથ્વીપર એવા પાંચ છે).
ભંડાર (ના) વખાર.
અબર (વિ) મુશીબત.

ઝરણુ (ના) ધીમે ધીમે પાણી વહે તે.
કકડીને (કૃ) સખત.
ક્યારડો (ના) ખાડો.
મેલ (ના) કચરો.
પારદર્શક (વિ) જેમાંથી આરપાર જોવાય તે.
છાંટી (કૃ) ઓલવી.
વખારો (ના) માલ ભરવાનું ઠેકાણું.

પાઠ ૩૩ મો.

તીર્થ (ના) નદી કાંઠાની પવિત્ર જગ્યા.
ધોધવા(ના)મોટા ધોધ.
સરોવર (ના) મોટું તળાવ.
સ્થિર (વિ) હાલે ચાલે નહીં તે.
ઘેરાવા (ના)ફરતો ઘેર.
ઉગમણુ(ના) પૂર્વ દિશા
ઝરો(ના) પાણી વહેવાનું ઠેકાણું.
કુંડ (ના) છોથી બાંધી લીધેલું નાના તળાવ જેવું.
ફુટ(ના)સુથારી અડધો ગજ.
ભય (ના) બીક.
ઇમારત(ના) ઊંચી બાં-

ધણીનાં ઘર.
ખંડેર(ના) પડી ગયલી જમીન, અમલા વગેરે.
થર (ના) પડ.
દર વરસે--એકેક વરસ.
પેદાશ(ના) ઊપજ.

પાઠ ૩૪ મો.

ભલાઇ(ના) સાલસાઇ.
ધમકી (ના) ધુરકી.
બળાત્કાર (ના) જોર જુલમ.
ઉમંગ (ના) ઉમેદ.
કઠોર (વિ) વજ્જર.
અણગમો (ના) નાખુશી
માએનો (ના) અર્થ.
બરોબરીઆ (ના) સરખા.
એકાદુ (વિ) એક, કોઇ પણ.
જોરજુલમ (ના) જબરાઈ; જબર જસ્તી.
ઇચ્છા (ના) મરજી.
નાખુશી (ના) દલગીરી
મન (ના) દિલ; ચિત્ત.
વેર(ના)અદાવત; ખાર.
જોઇએ તેવું(વિ) મનને ગમે તેવું.
ફેર (ના) તફાવત.
રૂપ (ના) આકાર.
વિનતિ (ના)નરમાશથી કેહેવુ તે.
અસર (ના) લાગણી.
નરમાશ (ના) નમનતાઇ.
દુખાય (ક્રિ) દુભાય.

પાઠ ૩૫ મો.

સુવાક્ય (ના) સારૂં વચન.
કુવાક્ય (ના) નઠારૂં વચન.
સ્નેહ(ના) હેત; પ્રીત.
સદૈવ (અ) હમેશાં.
વાધે (ક્રિ) થાય.
કલેશ (ના) કંકાસ.
હમેશ (અ) રોજ.
લાધે (ક્રિ) થાય.
વિવેક (ના) સભ્યકાઈ.
યાર (અ)઼ઓ; ઓભાઈ
ઉચ્ચાર (ક્રિ) બોલ.
વાણી(ના)વેણ;શબ્દ.
વિશ્વ (ના) જગત.
કીર્ત્તિ (ના) આબરૂ.
પડેચડે (ક્રિ) પડતી ચઢતી થાય.
પ્રજા (ના) રૈયત.
ઘુડ (ના) ઘુવડ પક્ષી.
ખુરી (વિ) ખરાબ.
ખુરાઇ (ના) વેર.
રાજકુમાર (ના)રાજાનો છોકરો.
અમુલ્ય (વિ) જેની કિમ્મત થઇ શકે નહીં તે.
માનવી(ના)માણસ.
વેણ(ના) શબ્દ; સુકુન.
મૂક્યું(ક્રિ)બોલ્યો.
વિમાસશો(ક્રિ)પસ્તાશો
હાણી(ના) નુકસાન.
છરા (ના) એક જાતનો ચાપુ.
છેદ (ના) કાણું; છિદ્ર.
સુઝે (ક્રિ) જણાય.
રૂઝે(ક્રિ) આરામ થાય.
ભડકો (ના) મોટો અવાજ.
હડાકો (ના)અવાજ.
વદો (ક્રિ) બોલો.
વણશે (ક્રિ) બગડશે.
ભારતોલ(ના)ભારવક્કર.

(કવિતાની સમજુતી). (૩).

સારૂં વાક્ય બોલવાથી સદાકાળ હેત પ્રીત વધે; નઠારૂં વાક્ય બોલવાથી નિરંતર કજીઓ કંકાસ થયા કરે; માટે અરે ભાઈ મનમાં જરા સબુરાઈ આણીને જે શબ્દ બોલો તે વિચારીને બોલો. (૧.)

સારૂં વાક્ય બોલવાથી બધી દુનિઆ વખાણે; નઠારૂં વાક્ય બોલવાથી કોઈ આપણી આબરૂ જાણે નહીં; માણસની પડતી ચડતી પૈસાની) થાયછે તે જીભ વડેજ; માટે જે શબ્દ બોલો. (૨.)

જુઓ કે રૈયત પોપટ ઘેર પાળેછે; ને માળામાં ચેનથી ઘુડ પક્ષી સુઈ શકતું નથી (લોકોતેને પથરા મારેછે); બોલવાનું કારણ એવુંજ સમજીને, જે શબ્દ બોલો૦ (૩).

ભાઈ તું સારા બોલીને લોકોમાં નેકી (કીર્તિ) મેળવ કેમકે નઠારી જીભે લોકો નઠારા શબ્દ પણ બોલેછે; પછી ગરીબ હોય કે રાજાના છોકરાની રાણી હોય પણ જે શબ્દ૦ (૪)

સારૂં વેણ બોલવાથી દૂધનું દહીં. ઘીસો થશે એટલે (કોઈ કામ નહીં કરતું હશે તે કરશે) ; ને જેની કિમ્મત ઘણી બેસતી હશે તે સેહેજમાં આવશે; નઠારૂં વચન બોલવાથી કોઈ પળી બાર પણ પાણી પાય નહીં (બારણે ઉભો ન રાખે), માટે જે શબ્દ બોલો૦ (૫)

અરે માણસ મોહેડેથી જે શબ્દ બોલ્યા; તે જેમ થુંકેલું ફરીથી ગળાતું નથી તેમ (બોલેલું ફરાતું નથી); પછી એવું નુકસાન વેઠીને પસ્તાશો; માટે જે શબ્દ બોલો.૦(૬)

છરીથી કપાયલું હોય તેનો ઇલાજ માલમ પડે; પણ નઠારાં વાકયના કાપને કદી રૂઝ આવે નહીં (તે બોલ મનમાંથી ખસે નહીં); કાચની કોઠી ફાટી હોય તે ફરી સંધાતી નથી; માટે જે શબ્દ બોલો૦ (૭)

સારો કે નઠારો તોપનો ભડાકો. તે હવામાં જોરસાથી દોડયો જાય છે; હવે બોલો તેને કેમ ખેંચીને અટકાવી રાખી શકાય; માટે જે શબ્દ બોલો(૮)

તમે વિચારી શબ્દ બોલો, તમારૂં કામ કદી બગડશે નહીં; દુનિઆમાં ભાર વક્કર, તો સારા લોકો રાખેછે, એમ **દલપતરામ કવિ કહેછે**.(૯).

પાઠ ૩૬ મો.

વાદ(ના)તકરાર.
વટેમાર્ગુ(ના)રસ્તે જતો મુસાફર; પંથી.
બળ(ના)જોર.
જબરો(વિ)જોરાવર.
તપી ગયા(ક્રિ)ગુસ્સે થઈ ગયા.
ધીમા(વિ)ઠંડા.
અજમાવો(ક્રિ)વાપરો; ચલાવો.
ઊતરાવે (ક્રિ) કહડાવે.
બળવાન(વિ)જોરાવર.
વાવાઝોડું(ના)પવનનું જોરથી વાવું.
લપેટતો(ક્રિ)વિંટાળતો.
વળ્યું(ક્રિ)ફાવ્યું.
ખસેડી(ક્ર) આઘા કરી.
તપ્યો(ક્રિ)ગરમ થયો.
બફારો (ના) પસીનો.
અંતે (અ) છેલ્લે; આખરે.
સહેવાયો(ક્રિ)ખમાયો.
છાયા(ના)શીળો.
આકળા (વિ) ગાભરા.
જોડી કાડેલી(કૃ)બનાવટની.
શીખામણ (ના) બોધ.
મારફાડ (ના)સખતાઇ; જોર કરવું તે.

પાઠ ૩૭ મો.

અંગજ્ઞાન (ના) પોતાની મેળે જે શીખવું તે
તર્કશકિત (ના) વિચાર બળ.
મરડી (ના)ઝુંપડી; છાપરી.
રાફડો (ના) નાનું દર.
સમજાશે(ક્રિ)ધ્યાનમાં આવશે,
લાડુ(ના)લાડવો.
ગળ્યો(વિ)મીઠો.
ટેકો(ના)આધાર; મજબૂતી.
ભાર(ના)બોજો.
જંગલી(વિ)બેવકુફ.
મેળવી(કૃ)સરખાવી.
કડાકુટ(ના) ખટપટ.
ગુમાવે(ક્રિ)ગુજારે.
ભેદ(ના)તફાવત; જૂદાઇ
ખોરાક (ના) હમેશા ખાવાનો પદાર્થ.
સંઘરવા(કૃ)એકઠું કરવા.
કોઠાર(ના)અનાજ ભરી મૂકવાનો ખજાનો.
બીવર(ના)એક જાતનાં સસલાં.
ધાન (ના) અનાજ.
સંઘરો(ના)રાખીમૂકેલું તે

પાઠ ૩૮ મો.

સોચના (ના) ફિકર.
વાદવિવાદ(ના)ચકચાળ, ચોળાચોળ.
વૈદું(ના)વૈદનો ધંધો.
પ્રેરણા (ના) અંગજ્ઞાન.
ઉદાસ (વિ) દલગીર.
બેડોળ-ખરાબઆકારનું
તકરાર (ના) વાંધો; જીદ.
મંડળી (ના) ટોળી.
વૈદ (ના) વૈદું કરનાર.
મંદવાડ (ના) બીમારી.
ઓસડ (ના) દવા.
ગુંચવણ(ના) ગુંચવાડો.
ઠોકર (ના) ખતા.
નકામી (વિ) ફોકટ.
વધારો (ના) ઉમેરો.
મનુષ્ય (ના) માણસ.
કસર (ના) ખામી.

કમ (વિ) ઓછી.
તર્ક (ના) ખ્યાલ.
ચૂકો (ના) નાનીભુલો.
ધીરજ (ના) હિમ્મત.
ઉદ્યોગ (ના) મેહેનત.
ભીલ (ના) લુટારાલોકો.
મેહેલ (ના) રાજાનોરેહે વાનો મૂકામ.
ભકિત–ઇશ્વરનું ભજન.
ઉતરતી (વિ) હલકી.
પંકિત (ના) જાતિ; વર્ગ.
ઉત્તમ (વિ) મોટો.

પાઠ ૩૯ મો.

મગજ(ના)ખોપરીનીઅં દરનો ભાગ.
ફોરેમેલી(કૃ)પડતીમેલી.
રચના (ના) ગોઠવણ.
વચ્ચોવચ (ના) વચગાળે.
ટટાર (વિ) હોંશીઆર.
કરોળિઓ(ના) જાળામાં રેહેનાર જીવડો.
ચોપગાં(ના) ચારપગવાળાં પશુ.
નહોર(ના)નખોરીઆં.
માફક (વિ) અનુંકુળ.
કૃપાળુ (વિ) દયાળુ.
ડોક (ના) ગરદન.
સરજયાં(ક્રિ)પેદાં કીધાં.
ગરજ–જરૂર; ખપ.
પાર(ના)છેડો; છેવટ.

પાઠ ૪૦મો.

અચરજ (ના) નવાઇ.
ચોખા (વિ) સાફ.
લીલ(ના)પાણીમાલીલી ફુક બાઝેછે તે.
સુવાળા(વિ)નરમ;લીસા
લટકતા(કૃ) ટીંગાતા.
માદા (ના) બઇરી.
ચારો(ના)ચારવાનું ઘાસ
ઠરતી(ક્રિ)થોભતી.
ક્ષણ (ના) લેહેજો.
વીલાં(વિ)સુનાં;છુટાં.
નર (ના) મરદ.
બચાવ(ના)રક્ષણ.
કૂકડી(ના)મરઘી.

પાઠ ૪૧મો.

ગુણ (ના) પાડ.
પારણું (ના) બાળકને સુવાનું નેતર કે પાટી ભરેલું ઝુલતું ચોકઠું.
પોઢવું(ક્રિ)સુવું.
કડું(વિ) કડવું.
ખાજુ (ના)ખાવાનું.
ખમા(ના)માફ.
મુકિત(ના)ઓદ્ધાર.
પુત્ર(ના) છોકરો.
છેક(અ)બહુ.
મહા(વિ)મોટી; ઘણી.
હેતવાળી–પ્યારવાળી.
દયાળી(વિ)મેહેરવાળી.
સુકામાં–સૂકી જગામાં.
પંડે(સ)પોતે; જાતે.
તજે(ક્રિ)છોડે; મૂકે.
બચી(ના)ઓકી.
પ્રેમ(ના)હેત;વહાલ.
જુકિત(ના)હીકમત.
ટળે(ક્રિ)દુર થાય.
રુડું(વિ)સારૂં.

(કવિતાની સમજુતી). (૪).

જયારે કે હું નાનો છોકરો હતો ને પારણામાં સૂતો હતો; ત્યારે મને બહુ રડવું આવતું તે વખતે મને કોણ છાનું રાખતું ? તે વખતે મને દુઃખી જોઇને બીજું દુઃખી કોણ થતું? મારી ઘણી વાહાલી દયા

જાવનારી માતુંજ. (૧)

મા પોતે ભીનામાં (મૂતરમાં) સુએ ને મને સુકામાં સુવાડે, ને હું દુઃખ પામું તો પોતે સ્વાદ છોડી દેતી; મને સુખ થાય તેને વાસ્તે કડવું કડવું કોણ ખાતું? મારી ઘણી વાહાલી૦ (૨)

મને છાતીએ બઝાડીને મારા ગાલ ઉપર બોકી કોણ લેતું, ને તરત-નું ખાવાનું બનાવેલું કે આવેલું હોય તે, હે માતું પોતે ન ખાય ને મને કોણ આપતું? મને મોહોડે મીઠા મીઠા ગીત કોણ ગાતું? મારી ઘણી વાહાલી૦ (૩).

હું કેથે પડું કે અથડાવું તો મોહોડેથી ખમા ખમા આણીને તારી આંખમાંથી પ્યારના આંસુ પડતા હતા; પછી મને પોતાના સ્થાનમાથી કોણ દુધ પાતું? મારી ઘણી વહાલી૦ (૪).

મને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા વિશેની રીત કોણ કેહેતું? જેથીકરીને તાપ ને પાપ સમાઈ જાય ને મારો ઓદ્ધાર થાય; એક ચિત્તે મનમાં ફિકર રાખી મારૂં સારૂં કોણ ચાહાતું? મારી ઘણી વહાલી૦ (૫).

પાઠ ૪૨ મો.

જળ (ના) પાણી.
ગણીત (ના) હિસાબનું કામ.
ચાકરી (ના) બરદાસ.
આકરી (વિ) કપરી.
અમૂલી (વિ) જેની કિંમત થઈ શકે નહીં તે.
સદા (અ) રોજ.
દાસ (ના) ચાકર.
સાટું (ના) બદલો.
દેવ (ના) ઇશ્વર.
આનંદ (ના) સંતોષ.
દાતા—દાતાર; આપનાર
માતા (ના) મા.
સમો (ના) વખત.
વાળવા—બદલો આપવા.
જોગ (ના) તક; દાવ.
નિત્ય (અ) રોજ.
પાઠે (ના) મોહોંડે.
રીઝી (ક્રિ) ખુશી થઈ.
સર્વે (વિ) સઘળું.
ઠામ (ના) ઠેકાણું.
રચ્યા (ક્રિ) બનાવ્યાં.

(કવિતાની સમજુતી). (૫).

હજી તારૂં હેત તેવું ને તેવુંજ છે, જેમકે માછલી ને પાણીને હેત

મળ્યું છે (પાણી વગર માછલીને જરાએ ચાલે નહીં) તેવું; તે હિસાબની રીતથી ગણવા જાઊં છું તો પણ તેનો પાર આવતો નથી: મારી ઘણી વાહાલી૦ (૬).

અરે મા મેં તારી પાસે જે આ સખત ઘણીજ કિમતી ચાકરી કરાવી એ બધું તારૂં કરેલું હું શું ભૂલી જઇશ; તારો આખી જીંદગાની સુધી ચાકર થઇને એનો બદલો વાળી આપીશ; મારી ઘણી વાહાલી૦ (૭).

હે મોટા પ્રભુ! સંતોષ આપનાર, મારી મા જેવો મને ફાયદો (આભાર) કરે તેવો; તે બદલો વાળવાને મને હમેસાં તું વખત આપજે, મારી ઘણી વાહાલી૦ (૮).

આટલા આઠ છંદ શીખે ને સાંભળે, ને પછી તેને હેતે કરી રોજ મોહોડે રાખે; તો ઇશ્વર ખુશી થઇ સઘળે ઠેકાણે તેને કુશળ રાખે; આ સારા છંદ **કવિ દલપતરામે** બનાવ્યાછે. (૯).

પાઠ ૪૩ મો.

ચીનાઇ (વિ) ચીની.
ચીની--ચીનાઇમટોડીના
ચકમક (ના) એક જાતનો પથ્થર જેમાંથી દેવતા નીકળે છે તે.
ઝારીને (ક્રૃ) ગરમ કરીને
કંદીલ--કાચનું પ્યાલું.
બિલોરી (ના) હાંડીની જાતનો કાચ.
ભૂકો (ના) ચુગદો.
ઝલાળતા(ક્રૃ)બીજાબળતા
બરીક(વિ)ઝીણો રૂપનો.
પ્રવાહી(વિ)પાણી જેવા-
લીસો (વિ)સાફ;પાલીસ
ચાક (ના) ગોળ ચક્કર.
કેળવાએલી (ક્રૃ)ગુંદીને સાફ કરેલી.
ચતુરાઇ(ના)હોંશિઆરી

પાઠ ૪૪ મો.

સંઘાડો (ના)ચુડા, રમકડાં વગેરે ઉતારવાનું ગોળ હથિઆર.
ડાબીઆં(ના) ખોખાં..
ખરાદી (ના) લાકડાંની ચીજો સંઘાડા પર ઉતારનારો માણસ.
નાળચાં (ના) નળી.
બીબામાં (ના) આકારવાળા ખોખામાં.
મેળવણી (ના) ભેગ.
લોંદો (ના)મોટોલચકો.
ચાદાની(ના) ચાહ ઉકાળવાનું વાસણ.
આંચ (ના) ઝાળ.

પાઠ ૪૫ મો.

સફેદ(વિ)ધોળો;ઉજળો
રંગીન (વિ) રંગીલા.
આસમાની (વિ) ભુરો.
સરસ(વિ)સારાં; મજાના.
ચીતારા (ના)ચિત્ર પાડનારા.
વિલાયત (ના) અંગ્રેજ લોકનો દેશ.
સુઝે(ક્રિ)દેખાય; જણાય

પાઠ ૪૬ મો.

છેટે (અ) આઘે; દુર.
નબળો (વિ) કમજોર.
ધરમશાળા (ના) પરદેશીઓને ઉતરવા સારૂ બાંધેલો મુકામ.
સવાર(ના)ઘોડે બેસનારો.
લાલચોળ -ધગ ધગતો
મેદો (ના) ઝીણો આટો
સાજો (વિ) સારો.
નિકળ્યાં (ક્રિ) નીકળ્યાં.

પાઠ ૪૭ મો.

વર્ણન (ના) બ્યાન;વાત.
વિદ્યાશાળા(ના)નિશાળ.
પ્રતિષ્ઠા ના) સ્થાપના; આબરૂ.
રાજધાની(ના)રાજગાદીનું મોટું શહેર.
વનરાજ(ના)વનનોરાજા
વસાવ્યું (ક્રિ) સ્થાપ્યું;
ખરીદ કીધું.
તાબો(ના)હવાલો;કબજો
મામલતદાર(ના)સબોરડીનેટ માજીસ્ત્રેટ.
ઉજડ(વિ)જ્યાં લોકોની આવજાવ નહી તે.
પંચાસરા(ના) પંચાસર નગરના.
પારસનાથ(ના)જૈનધર્મના દેવની મૂર્ત્તિ
મુર્ત્તિ (ના) પુતળું.
મુરત(ના) શરૂઆત; સુકન.
થાપના (ના) સ્થાપના; મંડાણ.
પોશાળ (ના) નિશાળ.
સહસ્ત્રલિંગ(ના) હજારલિંગ;હજાર મુર્તિ.
શિવલિંગ(ના) શિવની મૃત્તિ.
દેરીઓ(ના)નાનાં દેરાં.
પડખે(ના)પાસે; સોડે.

પાઠ ૪૮ મો.

મૂળસ્થાન(ના)ઉત્પત્તિનું ઠેકાણું; વતન.
કુળદેવિ (ના) ગોત્રજની માતા.
કુમારિકા(ના) કુવારીછોકરી; બાળકી.
જૈન (ના) શ્રાવક લોકોનો ધર્મ-આચાર.
પુસ્તકભંડાર —ચોપડીઓનો સંગ્રહ.
તાડપત્ર(ના)તાડનાંપાંત્રાં
પટોળાં(ના)બાયડીઓના રેશમી લુગડાં.
ડાબલીઆળી(વિ)ડાબડીવાળી.
જાર(ના)જુવાર.
મળ(વિ)વતનની જગ્યા.
દેવી(ના)માતા.
ઉપડાવે(ક્રિ,ઊંચકાવે.

પાઠ ૪૯ મો.

ખંડ(ના)જમીનના મોટા ભાગ જેમાં ઘણા દેશો આવેલા તે.
ગગન(ના)આકાશ.
ઝગઝગે(ના)તેજ કરેછે.
અરુણ પ્રકાશ(ના)સૂર્યનું તેજ;સુર્યનું અજવાળુ
રત(ના)મોસમ.
હીંગણાં વિ)બટકા.
કદરૂપા(વિ)ખરાબશીકલના; બેડોલ.
ગંદા (વિ) ગોબા.
રેતાળ(વિ)રેતીવાળી.
રબારી(ના)બકરાં; ઘેટાં ચરાવનાર.
મુકામ(ના)રેહેઠાણ.

પીળચટો(વિ)જરા પીળો.
ઉદ્યમી(વિ) મેહેનતુ.
કસબ(ના)હુન્નર;કીસબ.
તેજાના (ના) મસાલા.
જવાહીર(ના)ઝવેર,(હીરા માણેક વગેરે).
વર્ણ(ના)રંગ.
શામળો (વિ)જરા કાળો.

પાઠ ૫૦ મો

ઉત્પત્તિ–પેદાશ; નીપજ
પણ(ના)નીમ;બાધક.
જોદ્ધા(ના)લડવૈયા.
એસુમાર(ના)ધણીજ.
રૂપસુંદરી(ના) ખુબસુરત; દેખાવડી સ્ત્રી.
ફુટડી(વિ)શોભાયમાન.
મહાબળવાન(વિ) ઘણો જોરાવર; જોદ્ધા.
દરબાર(ના)રાજકચેરી.
પાયદળ(ના)પગે ચાલનારું લશ્કર.
ચડાઇ(ના)હુમલો;હલ્લો.
વાટ(ના)રસ્તો; રાહા.
ભાટચારણો (ના) એક જાતના કવિ લોકો.
લશ્કર(ના)ફોજ, સૈન્યા.
પરાક્રમ(ના) ભારે કામ.

પાઠ ૫૧ મો.

પોફાટતાંજ(અ)સવાર થતાંજ.
ગર્ભવંતી–દાહાડાવાળી.
ફળાદિ(ના)ફળ વગેરે.
લાંછન(ના)એબ; કલંક.
રાન(ના)જંગલ; વન.
શત્રુ(ના)દુસ્મન; વેરી.
રણ(ના)સંગ્રામ; મેદાન.
ગત(ના)ગતિ; હાલ.
વગડો(ના)વન;રાન
અવતર્યો(ક્રિ)પેદાથયો.
સમજણો–અક્કલવંત.
કાસદ(ના)ખેપીઓ.
અમલદાર(ના) હુકુમત કરનાર.
નગર(ના)શેહેર.
રચ્યો(વિ)બનાવ્યો.
ઇનસાફી(વિ)વાજબી ન્યાય કરનારો.
ઉલટું–સામું; બમણું.

પાઠ પર મો.

બખેડો=બળવા; હુલ્લડ.
રાજપાટ–રાજની ગાદી; રાજનું કામકાજ.
ગાદી=તખત; આસન.
વંશ(ના)ઓલાદ; કુળ.
મૂદલે–જરાએ;બીલકુલ
કાંપતાં (ક્રિ)ધ્રુજતાં.
ઠાઠ(ના)ભપકો;દોર.
સંતાન(ના) છોકરું.
પડયા(ક્રિ)મુઆં.
સમાપ્તિ–આખર; છેડો.
વેરે(અ)સાથે.
કુંવર–રાજાનો છોકરો.
મહાસમર્થ (વિ) ઘણો જોરાવર; જબરો.
લુટારો(ના)ચાંચીઓ.
વટેમાર્ગુ(ના)રસ્તે જતો મુસાફર; પંથી.
ક્ષેત્ર(ના)ખેતર.
ઉગમણી–પૂર્વ તરફની.
શ્રીસ્થળ–સારૂં ઠેકાણું.
દાન(ના)ધર્મ; પૂન્ય.
દેહછોડી(ના)મરીગયો.
વંશજો–કુટુંબી,કુટુંબના
પડતી દશા(ના)નબળો દહાડો. [સ.
માંહોમાંહે(અ)અરસપર
બહાદુરી(ના)જોર; શૂર.
રાજકન્યા (ના) રાજાની છોકરી.

પાઠ ૫૩ મો.

સર કરવું–તાબે કરવું, જીતી લેવું.
ચિતા(ના)ચેહે.
તૂટી પડયા(ક્રિ)એકદમ ધસારો કીધો.
તુરકી(ના)તુરકસ્તાનના.
હુમલો(ના)ચડાઇ;હલ્લો.

સરદાર–સગદાર;ઉપરી.
રક્ષણ(ના)સંભાળ
ખડકીને(કૃ)ગોઠવીને.
ગંધાતા(વિ)વાસમારતા
ગુલામ(ના)વેચાણ લીધે-
લા ચાકર.

પાઠ ૫૪ મો.

કુમક (ના) મદદ.
આપઘાત(ના)કોઇમાણ-
સ પોતાને હાથે જી-
વ કાહાડીને મરે તે.
ખરચી(ના)ખરચને વા-
સ્તે નાણું.
થડ(ના)પાડોશ
મેદાન(ના)ખુલ્લી જગો.
ગભરાયો(ક્રિ)અકળાયો.
છાવણી(ના)મૂકામ.
તમામ(અ)બીલકૂલ.
ગુજરી(ક્રિ)મરી.
અપમાન(ના)ગેરઆબરૂ.
સહેવાયું(ક્રિ)ખમાયું.
સંપ(ના)એક દિલ;એક
મત.
ભેગા(અ)એકઠા; સાથે.
દગો(ના)કાવતરૂં; કપટ.
વએરાઇ કૃ)જુલ્મ પડી.
તળેટી ના)તળીઉં; ત-
ળીઓનો ભાગ.
રોકડા(વિ) નગદ.
શુમારજ(ના)પાર;અડસ
દ્રવ્ય(ના)પૈસો;ધન.[ટો.

પાઠ ૫૫ મો.

વતન–સ્વદેશ;જાગીરી.
ખાલસા(વિ)સરકારી.
હરડતા(વિ)કદ્રા;જુલમી
લૂટફાટ(ના)જબરજસ્તી
થી ખૂંચી લેવું.
બુરી(વિ)ખરાબ; નઠારી.
મતલબ(ના)સ્વાર્થ.
મંદીર(ના)દેહેરૂં; દેવળ
દોસ્તી(ના)મીતરાઈ.
કોલકરાર(ના)વચન સા-
થનો બંદોબસ્ત.
જાથુ(અ)હમેશાં.
પ્રસંન(વિ)ખુશી;મગન.
મહાપાપી(વિ)ઘણો દુષ્ટ
બાદશાહ(ના)રાજા;પાદ-
શાહ. [સીરે.
વગર વાંકે(ના)બીનતક.
ખૂન(ના)જીવલેવો; હથી
આર વતી મારવું તે
તૈયાર(અ)હાજર;તઇર.
જમાવ–એકઠું કરવું તે
રણ(ના)રેતીનું મેદાન.

પાઠ ૫૬ મો.

મંડપ(ના)માંડવો.
શિવલિંગ(ના) માહાદે-
વની મૂર્ત્તિ.
નીસરણી(ના)સીડી.
પ્રાર્થના–સ્મરણ;સ્તુતી
સહાય(ના) મદદ;કુમક.
હઠાવી(ક્રિ) પાછાકાહાડી
હાર(ના)પરાજ્ય.
નિશાન(ના)વાવટો.
રગદોળાયું(ક્રિ)પગ તળે
ચંપાયું.
દેવળ–દેહેરૂ: દેવસ્થાન.
હાથકર્યું(ક્રિ)તાબે કર્યું.
માન(ના)કીર્તિ;જશ.
સૂબો(ના)હાકેમ.
ખાળ્યો(ક્રિ)અટકાવ્યો.
તંગાશ(ના)ખોટ; તાણ.
હોંસેહોંસે(ના)ઘણી ખુ
શીથી, ઉમંગભેર.

પાઠ ૫૭ મો.

પાઠશાળા(ના)નિશાળ.
શૂરાતન(ના)બાહાદુરી.
સ્થાપી(ક્રિ)રચી.
ઇતિહાસરૂપ(વિ)ઇતિહા
સની ઢપથી.
કાવ્ય (ના)કવિતા.
રચના(ના)શોભા.
તરજુમો(ના)એકભાષા-
માંથી બીજી ભાષામાં
ઉતારો કરવો.
કઠોર–ધાતકી;વજ્જર.
અવગુણ(ના)નઠારીટેવ

ગુલામગીરી- દાસપણું.
શાબિત(વિ)સિદ્ધ;નક્કી
લોભી(વિ)લાલચુ
પરમુલક(ના)પાર કોદેશ
શેળજી(ના)ચેટક; અ રે.
કારભારી(ના)કામકાજ-
ના કરનાર;કરતા હ.
પસરી(વિ)ફેલાઇ [રતા
લાલચોળ(વિ)માતેલા
બંડી(ના)બદન.|જોડા.
બટ (ના) ચાંચવગર ના.
પેહેરવેશ(ના)પેહેરેલોપો
શાક;(પેહેરવાના જે
કપડાં).

પાઠ ૫૮ મો.

સૂબો(ના)પરદેશમાંરાજા
તરફથી કરતો હરતો
મર્યાદશીળ(વિ)સલુકાઇ
વાળા;સભ્યતાવાળા.
વખો(ના)દુઃખ;આપ્ત.
અમલ-સતા;અધીકાર.
અફગાન-પઠાણ લોકો.
ભોગેજોગે-એકાએક.
ઉગર્યો(ક્રિ)બચ્યો;જીવ્યો.
હાકેમ(ના)સરકાર.
તખ્ત-ગાદી;રાજ્યાસન
મમતા(ના)પ્યાર;હેત.
અધિકાર(ના)અખત્યાર
પદવી; દરજ્જો.

તૈયારી(ના)પેરવી;તાકીદ
પેગડા(ના)પાવડા.
બચાવ્યો(ક્રિ)ઉગાર્યો.
સોંપ્યો(ક્રિ)હવાલે કર્યો.
તપાસી આપ્યો.

પાઠ ૫૯ મો.

ભોળો(વિ)નીખાલસ;કપ
ટી નહીં તે:સાલસ
ધાણ(ના)નાશ;નખોદ.
સહિત(અ)સાથે.
સંતોષ-આનંદ.હરખ
દત્તક-છોકરોકરીલેવા
ઝેર(ના)વિખ;સોમલ.
નબળા(વિ)કમજોર.
મોખરે(અ)અગાડી.
અસ્વારો(ના)ઘોડે બેસ
નારું લશકર.
ટુકડી(ના)કકડા;ભાગ.
દુશ્મન(ના)શત્રુ;વૈરી.
જખમી(વિ)ઘાયલ
સહીસલામત(વિ)વગર
જોખમે,સારીપેઠે.

પાઠ ૬૦ મો.

ખુનસ(ના)ઝેર;કીનો.
છાપોમારવો(ક્રિ)એકદમ
તુટી પડવું.
કતલ(સ્ત્રી)ખુનામરકી;ખુ
નરેજી;કાપાકાપી.
નિરાંતે(અ)ચેનથી.

લશ્કરી (વિ) લશ્કરમાં
ધાલવાની.
જડાવ(વિ)જડેલાં.
બકતર(ના)લડાઇનેસારૂ
લોઢાંનો અંગરખો.
જમાવીને(કૃ)એકઠી ક-
રીને.
વીણી(કૃ)ચુંટી.તારવી.
હલ્લો-હુમલો;ધસાવગે
ધૂળધાણી(વિ)ખાખાવી
ખ્ખી; પાએમાલ.
સેનાપતિ (ના) ફોજનો
સરદાર.
તંબુ(ના)નાનો ડેરો.
રઝળતા (વિ)રખડતા.

પાઠ ૬૧ મો.

નામના (ના) નામદારી
સાવધ (વિ) હોંશીયાર.
ઠારકરવું(ક્રિ)કાપીનાખવું
સ્વતંત્ર(વિ)આપ અ-
ખ્તીઆર.
ફતે (ના જશ: યશ.
ચાહનાર (વિ) પસંદ
કરનાર.
કાળ(ના) વખત;મોત.
કળા(ના)તદબીર;યુક્તિ
ગાંઠે-પતકરે;મનકારે.
ટાંપી (કૃ) તાકી; ધારી.
દશા (ના) હાલ; હવાલ

ફાંસામાં (ના) ફબજામાં.
ભળ્યો (ક્રિ) મળ્યો.
આથમણી (વિ)પશ્ચિમ તરફની.
સમાચાર (ના) ખબર.

પાઠ ૬૨મો.

ઉલટ(ના)હોંશ–ઉમંગ.
ભેર (અ) સાથે.
મિજાજ (ના) પ્રકૃતિ.
હાથરો -મોંચડાવવવું તે.
વર્દી–દશકે દશકે એક ગણીએ છીએ તે.
ખોડ (ના) ખામી;ચુક.
ગુણાકાર(ના)ગણાકરવા ના હિસાબ.
માથાફુટીઆ--કડાકુટી આ:ગુંચવણવાળા
સુસ્ત (વિ) આળસુ
ચીડાઇ (કૃ) ખીજવાઇ.
ચૂક (ના) ભુલ:ગફલત.

પાઠ ૬૩મો.

દયામણું(વિ)દયા ઉપજે એવું.
ડસકાં(ના)રોતા આંચકા ખાવા તે.
દડદડ(અ)ટપકટપટ.
ફળીઉં(ના)શેરી;મોહોલો
રોય(ક્રિ)રડે.
અકળામણ--ઘભરાટ.
કઠણ (વિ) અઘરા
ઉમંગ(ના) ઉમેદ;ઉલટ
આનંદ–સંતોષ;હરખ.
લોહી(કૃ) લુછી
સાંભરતા- યાદ આવતા
જવાબ (ના) ઉત્તર.

પાઠ ૬૪મો.

આનંદી–મગન;ખુશ.
ધુંધવાતું (વિ) રીસાળ; ચલ્હડેલ.
વસમું (વિ) અઘરૂં.
પાડોશ(ના)પાસેનું ઘર
કાયર- હેરાન; દુ:ખી.
કહેવત(ના)કેહેતી;કેહેણી
ગોખી (કૃ) પાઠે કરી.
પેટભરૂં(વિ)ગુજાગેકરૂં.
હસમુખી (વિ) મગન.
તાજો (ના) કાંટો
સ્વભાવ(ના)ખાશિયત.

પાઠ ૬૫મો.

સમસ્યા(ના)ઉખાણો;કો, હેડો;ભેદમાં પુછવાનું.
શ્વાન (ના) કુતરો.
સુજાણ(વિ,સારીપેઠેજા- ણીતો.
મૃગ (ના) હરણ.
નર (ના)ભાયડો; મરદ
ગળ્યો (ક્રિ) ઢાંકયો.
શોભે (ક્રિ)સારો દેખાય.
ઉત્તમ(વિ)મોટો; શ્રેષ્ઠ.
સજંન–સારા માણસ.
તાત (ના) બાપ; પિતા.
વીવા–સગપણ,સગાઇ.
ફાળ(ના)કુદકો;છલંગ.
ચતુર ડાહ્યા: શાણો.
નારી(ના) બાયડી, સ્ત્રી.
નિર્બળ (ના) કમજોર.
કોલ (ના) કોયલ-
વસંદરે -દરમાં રેહે.
પઢતો (ક્રિ) ભણતો.
પંડિત (ના) વિદ્વાન.
પુર્યો (ક્રિ) ગોંધ્યો
ચેતજો (ક્રિ) જાણજો.
મધુરો(વિ)મીઠા રગનો.

(કવિતાની સમજુતી). (૬).

એક નરે નરને ઢાંકયો, તેથી શરીર સારૂં દેખાય; તેમાં એકલો ઘણો

ઉમદા માણસ છે, ત્યારે તમે ચતુર પુરૂષ હોય તો સમજી લેઓ. એ શું છે? (જામો).

મોટા કુળથી (દૂધથી) ઉપજી તેના બાપનો જે બાપ (દહીં બાપ ને તેનો બાપદુધ) તેની સાથે સગપણ કર્યું (છાશ નાંખી દુધ જમાવ્યું) તો તમે શાણા એ વાત સમજો એ શું છે? (છાશ)

કુકડો મારે પણ હરણ નથી. સસલો પણ નથી ને કૂતરો પણ નથી તેમ મોં ઊંચું છે પણ મોર નથી. ત્યારે તમે ડાહ્યા સારી પેઠે જાણીતા સમજી લેઓ એ શું છે? (દેડકો.)

રંગે પીળોછે પણ પોપટ નથી; કાળોછે પણ નાગ નથી; તેમ પાંખો છે પણ પંખી નથી; ને તે ઉડેછે ખરો પણ કાગડો નથી; ત્યારે એ શું છે બોલો? (ભમરો.)

તે જાતે સ્ત્રી જાત છે પણ કમજોર નથી; કાળીછે પણ કોયલ નથી; તેમ દરમાં વસેછે પણ સાપણ નથી ત્યારે એનો જવાબ બોલો એ શું છે? (તલવાર).

ભણતો પણ વિદ્વાન નથી; ને ગોંધ્યો છે પણ ચોર નથી; તમે ડાહ્યા હોય તો સમજી લેજો; એ મધુર રાગનો છે પણ મોર નથી; ત્યારે એશું છે બોલો? (પોપટ).

પાઠ ૬૬મો.

પોરા(ના)ઝીણા જીવડાં.
વિદ્વાન(વિ) પંડિત.
સંખ્યા(ના)કંઇઆંકડો.
સૂક્ષ્મદર્શક(વિ)સૂક્ષ્મતે ઝીણી, ને દર્શક તે દેખાડનાર; એટલેઝીણી ચીજ મોટી દેખાય એવોકાચનો સંચો, યંત્ર.
ખાબોચીઉં (ના)નાનો ખાડો.
અબજ(વિ) સો કરોડ.
જેરવે (ક્રિ) પચાવે.
ચતુરાઇ (ના) ડહાપણ.
મળી(ના)એકજાતનોકાળો રંગ.
બેળવ્યું(ક્રિ) મેળવ્યું.
પારદર્શક—જેમાંથીઆરપાર જોવાય તે.
ગળીએર (વિ) કાળા.
કુંડાળાં (ના) ચકરડાં.
ભક્ષ(ના)શિકાર.
આમળા (ના) વળ.

સીપ (ના) છીપાણી.
નકશી (ના) કારીગરી.
કોહેલી (વિ) સળેલી.

પાઠ ૬૭મો.

વર્ણન (ના) બ્યાન.
રમણિય(વિ)ખુશલાગે એવી; ખુશનુંમાં.
ગેંડી (ના)નાની ભેંસના જેવું જાનવર થાયછે.
પુણ્યશાળી(વિ)ધર્માત્મા.
પ્રખ્યાત (વિ) નામીચો.
બાગ(ના)મોટા બગીચો.
ધર્મશાળા–પરદેશીઓને ઉતરવાનો મુકામ.
માંડવી (ના) રવેશ.
મહારાજા(ના)મોટારાજા.
બેડોળ(વિ)ઘાટ વગરનું.
વેપારી(ના)રોજગાર કરનારા; રોજગારી.
બુડાડે (ક્રિ) ડુબાવે.
તોપખાનું(ના)તોપો રાખવાનું ઠેકાણું.
સાહુકાર(ના) પૈસાવાળો આબરૂદાર ગ્રહસ્થ.

પાઠ ૬૮મો.

ભદ્ર(ના)ભદ્રકાળી માતા ઉપરનું મકાન.
મોદીખાનું(ના)સીધું સામાન વેચવાની દુકાન.
ઘીકાંટો(ના)જથાબંધ ઘી વેચવાનું ઠેકાણું.
તમામ (અ) બીલકુલ.
પૂર્વજો (ના) પિત્રુ.
કાંપ (ના) છાવણી.
સાહેબલોક(ના)ગોરાલોક
લશ્કર(ના)ફોજ;સેન્યા.
હવેલી(ના)ઊંચી બાંધણીનું ઘર.
સવારી (ના) સ્વારી; હાથીઉપરનોવરઘોડો.

પાઠ ૬૯મો.

અરૂણ (ના) સૂરજ.
ઝગઝગે (ક્રિ) તેજ કરે
વ્હેલ (ના એક જાતનું મોટું મચ્છ;જેનેલોકો મગરમચ્છ કેહેછે તે
જળચર(વિ)પાણીમાંરેહેનારૂં.
ચરબી(ના) જનાવરના ચામડાના પાતળા પડમાંથી જે ચીકણી વસ્તુ નીકળેછે તે.
વનસ્પતિ–લીલોતરી.
ગુજરાન (ના) ગુજારો.
નિર્મળ–ચોખ્ખું; સાફ.
ગરમી (ના) તાપ.
પુષ્કળ (વિ) ઘણું.
શિખર–ટોચ;ઉપલોભાગ
જવલે (અ) કોઇવખત.
બોલી (ના) ભાષા.
લિપી (ના) ભાષા.
ગોરા (વિ)સફેદ;ઉજળા
ઓછા (વિ) થોડા.
માજરી(વિ)ભુરાડોળાની
ખ્રિસ્તી(વિ)ઇશુખ્રિસ્તને માનણું તે.

પાઠ ૭૦મો.

પરોપકાર–પરકલ્યાણ.
અભણ–વગરભણેલા.
દરકાર(ના)પરવા;જરૂર.
રળવા (કૃ) પેદા કરવા.
બરદાશ (ના) બાલાસ.
જ્ઞાન–સમજણ;અક્કલ.
પાડોશ(ના) પાસેનું ઘર
ધંધેલાગીશ(ક્રિ)રોજગારે વળગીશ.
દેવું (ના) કરજ; રૂણ.
સ્થાપન (ના) મંડાણ.
વખાણ (ના) તારીફ.

પાઠ ૭૧મો.

સ્વધર્મી–પોતાનાધર્મનો.
ભુંડું (વિ) ખરાબ.
ભાંડે (ક્રિ) ખરાબ બોલે
ખુલ્લું–ઉઘાડું; સાફ.
સદગુણી(વિ)સદાચરણ
લાયક (વિ) દરૂરત.
આસામી (ના) માણસ.

પ્રિતી (ના) હેત; પ્યાર.
આજ્ઞા(ના)હુકમ: રજા
પ્રસન્ન(વિ)ખુશ;મગન.
વેરી (ના) દુશ્મન;શત્રુ.
કલ્યાણ(ના)સારૂં; રૂડું.
દેશી(વિ)વતની;પોતાના દેશનો.

પાઠ ૭૨ મો.

દ્રષ્ટાંત (ના) દાખલો.
કૌવચ—એક જાતના વળતા પાંદડાંનું ઝાડ.
મોગરો(ના) એકજાતનું ખુશબોદાર ફુલ.
વાવ્યાથી (કૃ) રોપ્યાથી.
બેટા (ના) દીકરા.
અગત્ય (વિ) જરૂર.
મારરૂપી—મારનારૂંપનું.
મીઠાશ-ભલાઇ; નમ્રતા.
ભૂલવી (ક્રિ)વીસરવી.
અંત(અ)છેલ્લે;આખરે.

પાઠ ૭૩ મો.

ભલુંભુંડું--સારૂં નઠારૂં
આશ (ના) આશા.
વંદન—નમસ્કાર;નમનું.
નિંદક(વિ) ચુગલીખોર.
સાલસ (વિ) સારો;નમ્ર
પડઘૂંદો -પડઘો.
માનવી (ના) માણસ.
કદાપી(અ)કોઇ વખત.
લેશ (અ) જરા.
પ્યાર (ના) હેત;ચાહના
ખાર(ના) અદાવત; વેર
દોષ (ના) ઠપકો.
ચઢાવીએ (ક્રિ) દઇએ.
શુણો(ક્રિ) સાંભળો.
નંદો(ક્રિ)બદબોઇ કરો.
બંધુ (વિ) લુચ્ચું.
ગંદું (વિ) ગોબરૂં.
વદે (ક્રિ) બોલે.
જન(ના)માણસ:સખસ
તુર્ત (અ) તરત; ઝટ.
પડે (ક્રિ) થાય.

(કવિતાની સમજુતી). (૭).

લોકોમાં પ્યાર મેળવનારા મોગરાનાં બી જેવા (બી હોતા નથી ફુલ જેવા) માણસના મીઠા બોલ, તેમજ ખારમેળવનારા કૌવચના બી જેવા (બી હોતા નથી ફાફડા જેવા) કેજે જરા ડીલે લગાડીએ તો ખજવાળ આવે ને લાલ ચકામાં પડી રેહે તેવા કડવા બોલ કહીએ; મોગરાની કલમ કાપીને વાવીહોયતો તેમાંથી કૌવચ નઉગે તેમજ કૌવચ વાવી હોયતો તેમાંથી મોગરો ઉગશે એવી જરાએ આશા રાખવી નહીં (એટલે કોઇનું ભુંડું કરીશું તો તે ભલું કરશે એવી આશા ચોડી); તે માટે એકવાર આપણે વિવેકથી વિચારી જુઓ. કે જેવા બી વાવીએતેવાંજ ઝાડ ઊગેછે. લોકોની પ્રીતિ કે ખાર મેળવવો એનો ઇલાજ આપણા હાથમાંછે; તે માટે **દલપતરામ કવિ** કહેછેકે (દુનિઆના લોકને તેટલા સારૂ ઠપકો ન દેવો. (૧).

નમસ્કારનો શબ્દ કહીને નમસ્કારનો શબ્દ સાંભળો ને જો તમે કદી

કોઇની નિંદાકરો તો તમે ચુગલીખોર કેહેવાઓ; સભ્યતાનો શબ્દ કહીને સભ્યતાનો સાંભળો લુચ્ચો કહ્યાથી તે તમને લુચ્ચો કેહે; ચોખ્ખો શબ્દ કહીને ચોખ્ખો શબ્દ સાંભળો ગોજો કહ્યાથી તે તમને પાછો ગોજો કેહે: માટે માણસો એક બીજામાં જેવા સામસામા શબ્દ બોલે;તેવાજ તુરત તેનો પડઘો પડે. (એટલે) સામો માણસ પણ તેવુંજ બોલે. (૨).

પાઠ ૭૪ મો.

લક્ષ (ના) ધ્યાન.
ઓલાદ(ના) વંશ;કુળ.
મિનારો—એક જાતની ગોળ ઉંચીપોહોળીછો થી બાંધેલી ઇમારત.
પક્કા (વિ) ખરો;સાબિત
નાનપણ(ના) બચપણ.
ઉછરેલો—મોટો થયેલો.
અવસ્થા—હાલ;હવાલ.
વેઠતો—ખમતો; સેહેતો.
હોશિઆરી(ના) ખબર દારી; ચાલાકી.
જોગ (ના) દાવ, તાલ.
દરજ્જે—પદ્દીએ; જગે.
હકુમત—સત્તા; હાકમી
ખુબસુરત(વિ)રૂપવંતો.
મૂળ(ના)કાસળ;નખોદ.
મહા કાળેશ્વર(ના)મોટી કાળકા માતા.
કુતબ મિનાર(ના)કુતબુદીનનો મિનારો.

પાઠ ૭૫ મો.

દૃઢ (વિ)પક્કા; ખચિત્ત.
બંડ(ના)હુલ્લડ;બળવો.
બદચાલ ખરાબચાલ
બખેડો (ના) હુલ્લડ.
અમલ (ના) સત્તા.
આધીન(ના)તાબે;વશ.
દમ (ના) હોંસ; રામ.
રામ(ના) દમ; જોર.
સ્ત્રી(ના)બઇરી; બાયડી;
રક્ષણ-સંભાળ;બાલાસ.
બેગમ(ના)બાદશાહ કે નવાબની ધણિઆણી.
રાજ કાજ(ના) રાજનું. કામ કાજ.
આડાઆંક(વિ)બેહદ.
ઇનસાફ (ના) ફેસલો.
અમીરો—મોટા માણસ.
સંકટ—દુ:ખ;આપદા.

પાઠ ૭૬ મો

પુસ્તકો(ના)ચોપડીઓ.
લખામણી(ના)લખાઇ.
ફકીરી· ફકીરના જેવી.
ખોટ(ના)ચૂક; ભૂલ.
ફેરફાર(ના)સુધારો;બદલવું તે.
અક્ષર(ના)હરફ દસ્કત.
મૂળથી(અ) પેહેલાંથી.
દુભાવાય(ક્રિ)દુખાવાય.
ફેરવ્યા (ક્રિ) બદલ્યા.
વજીર(ના)પ્રધાન;દીવાન
એક (અ)સાથે; ભેગા.
ઠરાવ્યો(ક્રિ)મુકરર કર્યો
સત્તા (ના) અખત્યાર.
ખુમાટ(ના)પોકાર; સોર.
ઓલવી (ક્રિ) મટાડી.

પાઠ ૭૭ મો.

એલચી (ના) વકીલ.
સન્માન—માન;આબરૂ.
વિસામો(ના) આરામ; વિશ્રામ.
દાવો (ના) હક.

ખુંચી (કૃ) છીનવી.
આશરો(ના)છાયાં;કુમક
કવિ-કવિતાબનાવનાર.
અસીલ=નરમ;સાલસ.
ગણકારે (ક્રિ) પતકરે.
નિર્દયપણે-ઘાતકીપણે.
ગરદનમાર્યો(ક્રિ)ઠોરકર્યો
નીવડે (ક્રિ) નીકળે.
અણબનાવ-બેબનાવ.

પાઠ ૭૮ મો.

ભોગ(ના)કમબખ્તી.
સલાહ(ના)વિચાર;મત.
ઉંધી (વિ) ઉલટી.
ભંભેર્યો (ક્રિ)કાન ભરીને; શીખવ્યો.
એશ આરામ(ના)મોજશોખ.
ઉદાસ (વિ) દલગીર.
નાદાન(વિ)અણસમજુ.
મતિ(ના)વિચાર બુદ્ધિ.
દિવાન (ના) પ્રધાન.
દગો ફટકો(ના)છળભેદ.
હોશ (ના)ગાતર;રામ;
છીનવી (કૃ) ખુંચી.

પાઠ ૭૯ મો.

સહવાસ(ના)પરીચય.
બલવો(ના)હુલ્લડ;દંગો.
અધિકાર(ના)દરજ્જો.
અમીરી(વિ)મોટા માણસના; ઊંચા.
ખાનદાન(વિ)ઊંચું કુળ.
વારામાં(ના)વખતમાં.
ફતેહ(ના)ઝીતણી;ઝીત.
કદ્દો (વિ) હરડતો.
શિક્ષા (ના) સજા.
દયાળુ (વિ)રેહેમ નજરવાળા.
કોમળ-કુમળા;નાજુક.
અપરાધ(ના)ગુનો;વાંક
બુદ્ધીમાન-અક્કલવંત.
ઝાંપો (ના) દરવાજો.
કુંવર-રાજાનો છોકરો.

પાઠ ૮૦ મો.

કુપાત્ર(વિ)નઠારોછોકરો.
અણઘટતું-નાલાયક.
તકસીર-વાંક;અપરાધ.
પરાજય (ના) હાર.
ફિતુર(ના)ઢોંગ કરનારા.
ગુનેહગારો(ના)અપરાધી
જાસ્તી(અ)વધારે,ઘણું.
પચાવી (કૃ) દબાવી.
ધોરી (વિ) શરીઆમ.
કેવળ(વિ)બીલકુલ;તદન
ઠંડા (વિ) ધીમાં; ટાઢા.
ગડબડ(ના) તોફાન.
મટાડીને (કૃ)દુર કરીને.
આડ (ના) હદ; સીમ.
સમાચાર (ના) ખબર.
વચગાળે(ના)મધ્યભાગે.

પાઠ ૮૧ મો.

દ્રવ્ય (ના) પૈસો; ધન.
ઝવેર-હીરા મોતીવગેરે
દરશન(ના)દેખવું;ઝાંખી
બેસુમાર (વિ)ઘણાજ.
ખોટી(વિ) જુઠી;બનાવટની.
ગુણો (ના) ગુણપાટની કોથળી.
મદદ (ના) કુમક.
નિભાવ (ના) ગુજારો.

પાઠ ૮૨ મો.

વિશ્વાસઘાતી(વિ)ભરોસોઆપી દગો દેનાર.
કાળજું(ના)હૈઊં; હૃદય.
ભુંડાઈ(ના)બુરાસ;વેર.
ઉમરાવો (ના)અમીરો.
નિશ્ચય(ના) નક્કી;ઠરાવ
અતિશે(વિ)ઘણો;બહુ.
ભરોસો(ના) વિશ્વાસ.
વેહેમ(ના) શક; સંદેહ.
ઉલટો (વિ) સામો.
સાન (ના)ઇશારત.

પાઠ ૮૩ મો.

ચઢિઆતો(વિ)ચહડતો.
લેખામાં(વિ)હિસાબમાં.
ગ્રેટબ્રિટન-અંગ્રેજ લોકોનો દેશ (ઇંગ્લાંડ.

સ્કોટલંડ; ને વેલ્સ.)
ડાંગર (ના) ભાત.
નીપજે—પાકે; પેદાથાય.
વચ્ચોવચ(અ)બરાબર વચમાં; વચગાળે.
સુરંગ (ના) નેહેર.
આવજા—આવવું જવું.
નામદાર(ક્રિ)પ્રખ્યાત;કીર્ત્તિવંત; નામીચો.
દર(વિ) હરએક.
વસ્તી(ના)વાસો,મુકામ.

પાઠ ૮૪ મો.

મહારાણીજી (ના) મોટાં રાણી સાહેબ.
અચળ(વિ)જે ખસેનહીં તે;હમેશાં કાયમ.
કરૂણા(ના)દયા. [શાલ.
કુશળ(ના)તાજગી; ખુ-
વિધવિધ—તરેહતરેહ.
સંહાર(ક્રિ)નાશ, ધાણ.
હામ(ના)હિમ્મત.
વિજ્યા કુંવરી—વધારે જશવાળી છોકરી.
અમરવેલ(ના)મરે નહિ એવો વેલો.
કૃપાનાથ(ના) દયારાખનાર ધણી.
અખંડ(વિ)ખાંડો નહીં તે; આખો.
સોહાગ(ના)શોભાગ.
પરિવાર—કબીલો; વંશ.
દીપાવડો(વિ)શોભાવંતો
સમાજ—મંડળી;સભા.
અફળ(વિ)ફોકટ; મિથ્યા
વડી(વિ)મોટી.
કૃપા(ના)મેહેરબાની.
હૈડું(ના)દીલ,મન;હૈયું.
હર્ષ(ના)હરખ; ખુશી.
કલ્યાણ(ના)સારૂં;રૂડું.
દિનદિન—દહાડે દહાડે.
ચડતીકળા—આબાદાની, આબાદી.
સંહારજો—નાશ કરજો.
દુષ્ટ(વિ)પાપી;ખુની.
વિજય(ના)વધારે જશ.
જગપતિપણું(ના)દુનિયાનું ઉપરીપણું.
અખૂટ(વિ)ખુટેનહીં તે.
સમય(ના)વખત;વેળા.
સહાય(ના)મદદ.
કષ્ટ (ના)દુઃખ; સંકટ.
કૃપાનિધિ (ના) દયાનો ભંડાર.
ઉપજયો(વિ) થયો.
અથાગ(વિ)જેનો થાગ નહીં; ઘણોજ.
જગ(ના)જગત;પૃથ્વી.
ન્યાય(ના)ઇનસાફ.
સુજશ-સારોજશ;કીર્તિ.
જામજો(ક્રિ)પથરાજો.
ગુણીજન(ના)ગુણવાળો.
દયાવંત(વિ)દયાવાળો.
દિસેછે(ક્રિ) દેખાયછે.
રાજસમાજ (ના) રાજમંડળી; રાજસભા.
રક્ષા(ના)રક્ષણ;સંભાળ.
જયજયકાર(ના)ફત્તેહ.

(કવિતાની સમજુતી). (૮).

હે પ્રભુ! હમે એટલું માગીએ છીએ કે, મોટી દયાળુ **વિકટોરીઆ** રાણી ઘણાં વર્ષ જીવો: તમો કરૂણા કરીને એટલું આપો કે હમારા દીલમાં પૂરો હરખ પામીએ (**વિકટોરીઆ** ઘણાં વર્ષ જીવો). (૧).

સદાકાળ એની હકુમત હમારાપર રાખજો. અને દયા લાવી એનું

રક્ષણ કરી કલ્યાણ કરજો; દહાડે દહાડે એની આબાદાની થઇને દોલત વધજો; જેથી કરીને એ ઘણી કીર્તિ પામો (**વિક્ટોરીઆ**). (૨).

એના સઘળા દુશ્મનોનો ઘાણ વાળજો, પાપી માણસની મેહેનત જજો; એ વધારે જશવાળી કુંવરીના વધારે જશ વધારજો. જેકે દુનિઆનું ઉપરીપણું ચલાવવા જોગ છે. (**વિક્ટોરીઆ**). (૩).

પ્રભુ તું ખુટે નહીં તેટલી દોલત એને આપજે, ને સઘળા વખતે એની મદદમાં રેહેજે; હે દયાના ભંડાર ઇશ્વર એના સઘળા દુઃખ કાહાડી નાંખજે; કે જેની કીર્તિ જગતમાં ઘણી થાય. (**વિક્ટોરીઆ**.) (૪).

એના રાજમાં માણસ સુખી થયા. સદાકાળ એનો શોભાગ આબા રેહેજો(ખટીત થતો નહીં; જેથી કરીને જુલમના દુખ દુર થયા, ને મનમાં અથાગ હરખ ઉપજ્યા **વિક્ટોરીઆ**). (૫)

આખી પૃથ્વીપર સદાકાળ એ કાયમ રેહેજો. એનો ઇનસાફ સદા વખાણવાજોગ છે; એનો સારો જશ જગત મધ્યે પથરાજો કે જે ગુણવાન માણસ પુસ્તકમાં લખી જાય. (**વિક્ટોરીઆ**). (૬.)

જેના સદગુણ રાજનું મંડળ દયા ભરેલું મઝાનું દેખાવડું જણાય છે: એને ચિતે ચોગણી હિમ્મત વધજો, ને માહારાજ (ઇશ્વર) એનું સારૂં રક્ષણ કરો. (**વિક્ટોરીઆ**) (૭).

જેનો નાશ નહીંજ થાય એવો જેમ વેલો વધે, તેમ એનો પરિવાર વધજો; **દલપતરામ કવિ** કેહે સઘળા સારા માણસો; બોલો એકવાર **વિક્ટોરિઆ રાણીની** જે, જે, જે. **વિક્ટોરીઆ**). (૮).

પાઠ ૮૫ મો.

ફૂટડાઇ(ના)શોભા.

ટાપટીપ(ના)તાલમેલથી શણગારવું તે.

જંગલી—એવકુફ;મૂર્ખ.

અજ્ઞાન(વિ)વગર કેળવાયલા ભોળા.

હોંસેહોંસે(ના)ઉમંગથી

ડોળ(ના)ચેહેરો;ભપકો.

જન્મથીજ(ના) અવતરે સારથીજ.

ચોખંડા(વિ) ચોડા.

ડાભ(ના)ધગધગતા લોઢાનો ઉનો ચપકો.

પાઠ ૮૬ મો.

શિકલ(ના)મોંનો ચેહેરો.

નામાંકિત(વિ)નામીચો.
કદરૂપાં(વિ) બેડોળ.
કુસર (ના) ખામી.
વેહ(ના)કાણું,છિદ્ર.
ચાંપું(વિ)બેઠેલું,ચપટું.
રૂપાળું(વિ) દેખાવડું.
બૂટ(ના)કાનની લાલીઉ પરનો વચગાળેનો ભાગ.
વજન(ના)ભાર; બોજો.
દુઃખી(વિ)હેરાન,કાયર.

પાઠ ૮૭મો.

કરોડ(ના)બરડાની વચમાંનું હાડકું.
પાંસળીઓ(ના)પાસા તરફની હાડકીઓ.
દરદ(ના)દુખાવા;કળાતર.
સબ્કા(ના)ચસકા.
હડપચી(ના)દાઢી આગળની જગો.
મેશ (ના) કાજળ.
ટપકાં (ના) છુંદણાં.
નીચવર્ણ(ના)હલકી જાત; હલકા લોક.
વેદના(ના)દુઃખ;આપદા.
ખોટ(ના)તંગુસ;તોટો.
મેખો (ના) રેખો.

પાઠ ૮૮મો.

ચોઘડીઉં(ના) ચારઘડીનો વખત.
ગૃહસ્થો--મોટા માણસો.
આરસપાહાણ(ના)આરસનો પથ્થર.
માનતા(ના)બાધા; આકીન; નામ.
સિંહાસન(ના)ગાદી,(સિહનું આસન.)
દેવલ(ના)દેરૂં;મંદીર.
સેંકા(ના)સેંકડો.
સ્તંભ(ના)થાંભલો.
સલાટ(ના) પથ્થર ટાંકનારા કડીઆ.
દાંતા(ના)ગુજરાતનીઉત્તરે એક ગામ છે.
રાણા(ના)રાજા.
જાત્રાળુ(વિ)જાત્રાવાસી.
ભેટ(ના નજરાણું.
કર (ના વેરો.
પાળિઆ ના)કોરણ:કોર
આબુ(ના ગુજરાતની ઉત્તરે એક પર્વત છે.

પાઠ ૮૯મો.

જ્વાળા(ના)બળતા:આગ
કમાણી—રળતર:કમાઇ.
દશાંશ(ના)દશમો ભાગ.
નગરશેઠ(ના) શહેરનો શેઠીઓ.
ગુમાસ્તા(ના)વાણોતર.
બારસાખ—બારણાસાથેનું ચોખઠું.
લેખ(ના)દસ્તાવેજ.
દરસાલ—હર વરસ.
અર્પણ(ના)આપવું; ચડાવવું.
ગબ્બર(ના)જબરોપર્વત.
જબ્બર(ના) જબરા.
ચઢાવ (ના) ઢોળાવ.
જ્વાળામુખી (ના) બળતામોંનો પર્વત.

પાઠ ૯૦મો.

માયાળુ (વિ) દયાળુ.
ભાઇબંધી (ના)દોસ્તી.
ભાઇબંધ(ના) દોસ્તદાર.
વાંક (ના) તકસીર;ગુનો.
વેંત (ના) બીહલસ.
નમીએ(ક્રિ)વાંકાવળીએ.
ઇલાજ(ના)ઉપાય.
આપસ્વાર્થી ના)પોતાની મતલબના; ગરજાઉ.
પરવા(ના)દરકાર; જરૂર.
સોબતી (ના) સાથી.
પરગજુ(ના પરકલ્યાણી
દયાળુ (વિ) માયાળુ.
ગોઠિઆ(ના)મસલતીઆ
મોટા(વિ)ઉદાર;સખી.
દોષ(ના)અપરાધ;પાપ.

પાઠ ૯૧મો.

રમુજી=ગમતપડેએવી.
ખડખડાટ(ના)અવાજ.
બીનાં(ના)બીધાં.
હિંમત(ના)છાતી.
છાજલી(ના)છાબડી.
ભચડાઇ(કૃ)દબાઇ.
ઘાટ(ના)આકાર,ડોળ.
ચતુરાઇ(ના)ડાહાપણ.
ફસાઇ(કૃ)કબજે આવી.
ધાસ્તી(ના)બીક; ડર.

પાઠ ૯૨મો.

ભોજનક્રિયા(ના)જંબા-
ની તરેહ-રીત.
સાહેબલોક(ના)અંગ્રેજ.
તરેહ(ના)રીત;યુક્તિ.
અણીદાર(વિ)અણીવાળી
અવઘડ(ના)અડચણ.
નરમ(વિ)પાણી જેવી.
વેલા(ના)આપદા. [કે.
ઘરધણી(ના)ઘરનોમાલિ
ફાવતું(કૃ)ઠીક પડતું.
ટગરટગર(કૃ)એકીનજરે.
કકડીને(કૃ)ઘણીસખત.
ધ્રેંસ(ના)ભડકું.
ઘુણાવ્યું(ક્રિ)હલાવ્યું.
ગટગટાવી(કૃ)હાંસી; પી.
તરેહવાર(વિ) અજબ.

પાઠ ૯૩મો.

ચોરસ(વિ)ચોખંડા.
પરોણો(ના) પરોણા ઉ-
તરેલા તે, મેમાન.
ફાડીને(કૃ)ચીરીને.
ઠાલવી (કૃ) ખાલવી.
ખુમચા(ના)મોટી થાળી
જેવું છાછરૂં વાસણ.
કાવો (ના) ઉકાળો.
મોળી—ગળપણવગરની
સુરમ(ના)સુગંધ;વાસ.

પાઠ ૯૪મો.

સંઘ—જાત્રાજનારૂં ટોળું.
ટુંક(ના) શીખર;ટોચ.
રળિઆમણો(ના)શોભા
વંતો; સારો.
મોકળો (વિ)પોહળો.
આનંદ—હરખ;સંતોષ.
ઘાટ(ના)ઓવારો;આરો.
વિસામા(ના)વિશ્રામ લે-
વાંના ઠેકાણા.
વગડો(ના)રાન;જંગલ.
નામીચા (વિ)પ્રખ્યાત.
ધનવાન(વિ)પૈસાદાર.
શિલાલેખ(ના)પથ્થરપર
કોતરેલો દસ્તાવેજ.
હરસાલ(ના)વરસોવરસ.
ઉચકો(ના)ઊધડ માપ;
ઠેરવેલી રકમ.
પૂજારા(ના)પુજા કરનારા.
રાતવાસો—રાતનો મૂકા-
મ;રાતનો પડાવ.
ઠાકોર(ના)રાજા; રાણો.
સદાવ્રત (ના) ધર્માદા
સીધુંસામાન આપવાનું
મોદીખાનું.
મરકી(ના)મરવાનોરોગ.

પાઠ ૯૫મો.

ભૂમધ્ય(વિ) જમીનની
વચમાં આવેલો.
રેતાળ(વિ)રેતીવાળી.
રણ(ના)રેતીનું મેદાન.
વાયરો(ના) પવન; વા.
જવલે(અ) કોઇ વખત.
ઝાડપાન(ના)ઝાડપાલો.
વાડી (ના) ઝાડપાન
વાળી જગો.

પાઠ ૯૬મો.

સારેછે(ક્રિ)પૂરી પાડેછે.
સાલ (ના) વરસ.
પૂર (ના) રેલ.
કાંપ (ના) કચરો.
શામળા(વિ)કાળા.
સીધી(ના)હબસી.
કદરૂપા(વિ)બદશીકલના.
નિમકહલાલ(વિ)ખાધે-
લા અન્નનો ઉપકાર
કરનારો.
કેપ(ના)મુસીર.
હિંસારી(વિ)હત્યાકરનારી

ઓળેઓળાં(ના)ટોળેટોળાં	પાળીપોષી(કૃ)ખવડાવી પીવાડી.	પ્યાર(ના)હેત;ચાહેના.
ખૂની(વિ)ઘાતકી;નિર્દય.	આભાર(ના)ઉપકાર;પાડ	અત્યંત(વિ)ઘણો;ખુબ.
	અંતર(ના દિલ;મન.	પાજી(વિ)નઠારો;કપુત.
	ભેદ(ના)સમજણ;કારણ.	વડા(વિ)મોટા.
	કોટીકોટી(વિ)ઘણીઘણી.	વાંક (ના) ગુન્હો.
	કાયા(ના)શરીર;દેહ.	રાંક(વિ)ગરીબ;અનાથ.
	છત્ર(ના)ઢાંકણ.	સ્નેહ(ના)હેત; પ્યાર.
		દેહ(ના)શરીર; કાયા.

પાઠ ૯૭મો.

પિતા(ના) બાપ;તાત.
સેવા(ના)ચાકરી;બરદાશ.
છેડા(ના)એકલો.
છોટા(વિ નાનો.

(કવિતાની સમજુતી). (૯).

જ્યારે હું છેક નાદાન નાનો છોકરો હતો, ત્યારે પિતાજી તમે મને પાળી પોશીને મોટો કીધો; તે વખતે સારી રીતથી મને ખુશી ને ખુશી રાખતા; હવે એ તમારો પાડ હું કેમ વીસરૂં. (૧).

જે વખતે હું નાનો હતો તે વખતે છાતીએ ચડી તમારી મૂછ ખેંચી, ત્યારે તમે દિલમાં જરા પણ રીસ નહોતી આણી; જે મેં મ્હોડે કહ્યું તે બધી વાતની હા હા કહી; હવે એ તમારો૦(૨).

મને સારી શીખામણ દઇને સુધાર્યો, અને વિદ્યા શીખવીને વિવેકથી વધાર્યો; તેમ મને બધી વાતની સમજણ બરાબર આપી, હવે એ તમારો૦ (૩).

તમારી કાયાપર મારેવાસ્તે ઘણું ઘણું દુઃખ વેઠયું, મને છાતીએ દાબીને મારી આસનાવાસના કીધી; ને ખરા ભાવથી મારા ઊપર હેત રાખતા, હવે એ તમારો૦ (૪).

મને જોતા ત્યારે મનમાં ઘણો સંતોષ પામતા, ને જે વસ્તુ મ્હોડે મેં માંગી તે તરત લાવી આપતા; જે નઠારો છોકરો હોય તેજ એ તમારો પાડ ભુલે, તો હવે એ તમારો૦ (૫).

મારાથી કંઇ ખોટું કામ થાય ને મોટા ગુનામાં આવું તો નાદાન જાણી શિક્ષા કરવાને બદલે તમે મારાપર દયા લાવતા; ને પ્રિતી ન ઉતારતાં

મારા અંગને કંઇપણ દુઃખ ન દીધું, હવે એ તમારો૦ (૬).

પાઠ ૯૮ મો.

લાવ (ના) લાવો; લાભ.
સજવું (ક્રિ)રચવું.
નિરખવું (ક્રિ)જોવું.
જગનાથ(ના)જગતનો ધણી; ઇશ્વર.
હયાતી(ના)જીન્દગાની.
સેવના(ના)સેવા; ભક્તિ.
ભાગ્યશાળી(વિ)નસીબવાન; નસીબવાળો.
તુચ્છ(વિ)હલકો; નીચ.
ટાળી(ક્રિ)મટાડી.
જનો (ના) માણસો.
મધ્ય(અ)વચ્ચે; માંહે.
સજ્યા(ક્રિ).બનાવ્યા.
નેત્ર(ના)આંખ, લોચન.
નીર(ના)પાણી.
ઉરે(ના)દીલે;હૈયે.
ભાવ(ના)ચાહના; હોંશ.
પિતુ(ના)બાપ; તાત.
શુભ(વિ)સારૂં, મંગળીક.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૦).

મને ભણાવી ગણાવી નસીબવાન (લાહેર) બનાવ્યો, ને મારી ખરાબ તોફાની આદત મૂકાવી; જેથી કરી લોકોમાં મારી આબરૂ ફેલાઈ ગઇ. હવે એ તમારો૦ (૭).

મેં આ સારો (ઉપભોગ) ઓરીઓ લીધો ને હવે જે લઇશ તેનો આભાર બધો પિતાજી તમારો માનું છું. એ બધા ઉપાયો મારા સુખને-સારૂ તમે રચ્યા છે, હવે એ તમારો૦ (૮).

તમારી આંખોમાં પ્યારના આંસુ લાવીને મને જોતા ને પોતાના કલેજા સાથે લગાવીને દાબતાં; તે વખતે મ્હોડે મીઠા શબ્દ બોલતા, હવે એ તમારો૦ (૯).

હું આજ સુધી નાદાન બચ્ચું ને અજાણ્યો હતો, તેથી તમારો ગુણ મેં મનમાં એકે જાણ્યો નથી; આજ હું હવે જાણીતો (મોટો સમજણો) થયો છું, હવે એ તમારો૦ (૧૦)

જગતનો ધણી જે ઇશ્વર તે જો મને હયાત રાખે, અને મારી ને તમારી જીંદગાની સલામત રહે; તો સાચે ભાવે નિરંતર તમારી સેવા કરૂં, હવે એ તમારો૦ (૧૧).

હોંસથી ભણીને આ સારા છંદ ગણી રાખે, તે પિતાની સેવા

કરવાને નઠારા થશે નહીં; સારૂં જ્ઞાન મેળવીને પછી સારે કામે લાગશે ને આ સારા છંદ **દલપતરામ કવિએ બનાવ્યા છે.** (૧૨).

પાઠ ૯૯મો.

વેરીઓ (ના) દુશ્મનો.
ઘાતકી(વિ) નિર્દય;ખુની.
શિકાર (ના) ભક્ષ.
લાગ (ના) દાવ; તક.
બેશુદ્ધ(વિ)ભાન વગરનો.
ઉડાડી (ક્રિ) ફેલાવી.
નિમકહરામી(વિ) ઉપકારને બદલે અપકાર કરવો તે.

પાઠ ૧૦૦મો.

ખોરાક(ના)હંમેશનાં ખાવાનો પદાર્થ.
અદેખાઇ(ના)ખાર;દ્વેષ.
નિર્દય(વિ)દયા વગરનો.
વાઘેલા (વિ) સોલંકી.

પાઠ ૧૦૧ મો.

વજીર(વિ)પ્રધાન;દીવાન.
પાધર(વિ)સીધો;પાધરો.
કુલ (વિ)બધા; તમામ.
કાફર(ના)લુચ્ચોઆદમી.
અજલ(ના)વાટ, ટપ્પો.
પાટવી(વિ)ગાદીનો અધિકારી, મ્હોટો.

પાઠ ૧૦૨નો.

ફુરસદ (ના) નવરાસ.
ઉગમણ(વિ)પૂર્વદિશા.
ખંડણી(ના)ચોથ; કર.
આવકાર(ના આદરમાન.
ચડાઇ (ના) હુમલો.
સમાપ્તિ(ના)આખર;છેડો
સિંહલદ્વિપ—લંકા બેટ.
પડતીદશા—નબળો દહાડો,બેઠી.

પાઠ ૧૦૩જો.

નિમકહરામ (વિ)ધણીનું અન્ન ખાઇને તેનું ભુંડું કરે તે.
વિશ્વાસ (ના) ભરોસો.
અવિશ્વાસ(ના)બીનપતીજ, ભરોસો નહીં તે.
ઘરડપણ(ના)બુઢા પણ.
કલેશ—કજીઓ;કંકાશ.
પંડિતો (ના) વિદ્વાન.
અહંકાર(ના)અભિમાન.
બુદ્ધિવાન—અક્કલવંત.
આબાદી (ના) ચડતી.
ખાનપાન ના)ખાવું પીવું
ખોરાકી-પોષાકી.
નીમ (ના) હદ; સુમાર.
સપરમે(વિ)સારે ટાણે.
ગુલામગીરી(ના)ચાકરડાપણું; દાસ પણું.

પાઠ ૧૦૪થો.

મારા—કસાઇ;મારનારા.
માલિક (ના) ધણી.
કાચો (વિ) નબળો.
નીવડત (ક્રિ) નીકળત.
રંડીબાજી=વેશ્યાનો સંઘ કરવો તે;છીનાળું.
મોજશોખ(ના)ચેનબાજી
લપટાઇ(કૃ)વીટલાઇ;ફસાઈ.
સમાવતાં—નરમપાડતાં.
રીબાવીને(કૃ)દુઃખદઇને.
નિર્દયપણે—ઘાતકીપણે.
કારભાર(ના)મુખ્ય કામકાજ.
સંતોષ—આનંદ, હરખ.
વગના (ના)તરફેણના.
નસંતાન(ના)સત્યાનાસ.

પાઠ ૧૦૫મો.

રંગમેહલ—રંગતાન કરવાનો મોટો મેહેલ.
દેવડી(ના)મથક;મકાન.
ઓલાદ(ના)વંશ;કુળ.
દુવાઇ (ના) આણ.
નીતિ(ના)રીતસર ચાલ-

વાનું ધોરણ.
ગડબડ (ના) તોફાન.
બંદોબસ્ત(ના)ગોઠવણ.

પાઠ ૧૦૬ઠો.

સુબેદાર(ના)સરદાર;પલટણનો-ઉપરી.
કાયમ (અ) બાહાલ.
મેળાપ (ના) મુલાકાત.
ફાવતરૂં (ના) દગો.
ઓચિંતો(વિ)એકાએક.
ભોગજોગે(અ)એકાએક.
બનાવ (ના) હકીકત.

પાઠ ૧૦૭મો.

ગોળાર્ધ(ના)અરધોગોળ.
વાહાણવટી(ના)નૌકા શાસ્ત્રના જાણનારા.
સમધાત (વિ) સરખો.
શુમારે (અ) આસરે.
વળગીને (કૃ) બાઝીને.
કડકા (ના) ભાગ.
ખબરદાર(વિ)હોંશિયાર.
ખરેખાત(અ)સાચોસાચ
ઢગલે ઢગલા—ઘણું જ.
નીપજ(ના)પાક;પેદાશ.

પાઠ ૧૦૮મો.

અજ્ઞાની(વિ)અણસમજુ, ભોળા; વગરશીખેલા.
ભુત (ના) પીશાચ.
ઝોડઝપટ(ના)સપડાવું.
નજર (ના) કુદ્રષ્ટિ.
પ્રકાર (ના) રીત;તરેહ.
સમજુ(વિ)વિચારવંત.
કરડી (વિ)આકરી.
ધગધગતા(વિ)ઉનાઉના
અંગારા(ના)દેવતાનાસળગેલા કોયલા.

પાઠ ૧૦૯મો.

પ્રયોગ=કરી જોવું; અજમાસ કરવી તે.
મંછા (ના) ઇચ્છા.
શંકા (ના) વેહેમ.
ચીસ (ના) કીકીઆરી.
લગડી (ના) ઢાળકી.
પડછાયો (ના) ઓળો.
કસર (ના) ખામી.
પરસેવ (ના) પસીનો.
યુક્તિબંધ=હીકમતથી.
ખબરદારી=હોંશિયારી.

ચોકશી=બારીક તપાસ.
ડાકણ (ના) ચૂડેલ.

પાઠ ૧૧૦મો.

વંત્રી(ના)ડાકણ;ચૂડેલ.
આણુ (ના) દુવાઈ.
રોણ (ના) તોફાન.
ભાવસાર (ના) જૈનધર્મ પાળનાર હિંદુ લોક.
મધરાત(ના)વચલીરાત
ચાંદરણું (ના) ચંદ્રમાનુ અજવાળું.
ધ્રૂજવા (કૃ)બ્હીવા.
હામ(ના) હિંમત;છાતી.
ચોકીવાળા=પોહોરેદાર.
ડામચિઓ(ના)માચડો.
સ્વામી=ગુરૂ;ઉપદેશી.
શોર બકોર(ના)અવાજ
વિગત (ના) તપસીલ.
વિખ્યાત(વિ) નામીચું.
મસાણ (ના) સ્મશાન.
ફાસફરસ(ના)હવામાંખુલ્લો મૂકયાથી જલદી સળગી ઉઠે એવા એક પદાર્થનું નામ.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૧).

પવન આવ્યાથી નેવાં આગળનું નળીઉં ખસીને હેઠે પડયું તે જોઈને કૂતરૂં ભસવા મંડયું. ત્યારે ત્યાં ઘણો હોહાકાર થઇ રહ્યો; ત્યારે

માંહે કોઇ કહેવા લાગ્યો કે હા મેં ચોર દીઠોતો; પછી એ વિષે મ્હોટીમ્હોટી વાતો ઘણીએ કરે. (પણ તેમાંનું શું ?) તો એ પ્રમાણે **અખો સ્વામી** કહે છે કે ભાઈ વેહેમની વાત એવી સમજવી.

પાઠ ૧૧૧ મો.

વશીકરણ (ના) વશ કરવાનો મંત્ર.
અપશુકન (ના) ખરાબ નિશાની; ખરાબશુકન
શુકન=ચિન્હ; નિશાની.
પોગળ(વિ)પોલું; જૂનું.
ભુવો(ના)ભૂતપીશાચ કાહાડનાર; ઢોંગી.
શીખાઉ(વિ)ચેલો.
ચેટ(ના)ખેલ.
અજમાવી (કૃ) વાપરી.

પાઠ ૧૧૨ મો.

હરતાળ=એક જાતની પીળા રંગની ધાતુ.
કાળ (ના) મોત.
અડતાં(કૃ) અડકતાં.
ખાલ(ના)છાલ;ચામડી.
ગાણા(ના)ગાયન;સારંગી નરઘાંથી ગાતું તે.
કુડાં(વિ)નઠારા; ખરાબ.
આળ(ના)તોહોમત.
અગ્નિ(ના)દેવતા.
ઝાળ(ના)આંચ.
લખમી(ના)પૈસા.
વાસીદું(ના)કચરો;પુંજો
તાલ(ના)મજા;રમૂજ.
છછુંદર(ના)ચેણ.
છીંડુ(ના)વાડ કે ખેતરમાં જવાનો રસ્તો.
છૂટ(ના)જગો; બારી.
ફાંસ(ના)સરાક.
થોબ(ના)પાર;છેડો.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૨).

અન્નમાં જેમ કાચો (માર્યા વિનાનો) પારો ખાવો તેવું ચોરીનું ધન છે; કાચી હરતાલ ખાવી તેવો ચોરીનો માલ છે. (૧). માથા ઉપર જેમ મોત ભમેછે તેવો ચોરીનો માલ છે; કૌવચ લાગેથી ખાલ ઉપડે (ચેળ આવે) તેવો ચોરીનો માલ છે. (૨). ગાયન ગાતાં કે સાંભળતાં હોય ત્યાં આવીને કોઇ નઠારા શબ્દ બોલે તેવો ચોરીનો માલ છે. (૩). દેવતાની કેવી ઉની ઝાળ લાગેછે તેવો ચોરીનો માલ છે; કોઈ સખસ જીવતી માખ ગળે (તે પેટમાં રહે નહીં) તેમજ ચોરીનો પૈસો કોઇને પચે નહીં. (૪). આખા કોળાનું શાક નહીં થાય (મોળેલા કોળાના શાકમાં આખું કોળું ભૂલથી જાય નહીં.) તેમ કચરો વાળતાં ભૂલમાં સાંબેલું કહાડી નંખાય નહીં; અને જો કહાડી નાંખીએ તો જોવા જેવો તમાશો થાય, તેવો ચોરીનો માલ છે. (૫). સાપ છછુંદરને મ્હોડામાં ઘાલેછે. હવે જો તે ગળી જાય

છે તો સાપ મરી જાયછે. ને જો સાપ તેને છોડી દેછે તો આંધળો થાયછે તેવો ચોરીનો માલ છે. (એટલે એ માલ રાખે તોપણ દુ:ખ ને બીજાને આપે તોપણુ દુ:ખ થાયછે.) (૬). છીંડું એટલે જવા આવવાનો રસ્તો માળી મોટો રાખે અથવા જવા આવવાની છુટ રાખે તો બકરૂં કહાડતાં ઉંટ પેસે (કરવા જાય કંઇ પાકું તો થઇ જાય કંઇ વાંકું), સરાક કહાડતાં કંઇ મોટો ખીલો પેસી જાય (સાત સાંધે તો તેર તૂટે, તેવો ચોરીનો માલ છે. (૭). ચોરીનો માલ કંઈ રાત દહાડો છાનો રહે નહીં, તેની વાત તો વા લઇ જાય; જેમ બિલાડી મોભામોભ ઊતરી જાય, તેમ અટકાવ કરતાં તેનો પાર આવે નહીં. (૮).

પાઠ ૧૧૩ મો.

પ્રસિદ્ધ(વિ)નામીચા.
ધામ(ના)જગો;ઠેકાણું.
રચના (ના) શોભા.
ઢાળીઆં(ના ઢળતાં છાપરાંની અડાળી.
ગૌશાળા(ના)ગાય બાંધવાના ઠેકાણાં.
રસોડું(ના)રાંધણી.
નગારખાનું(ના) નગારા વગાડવાની જગો; નોબતખાનું.
ચોરશી(ના)ચોડાપથ્થર.

પાઠ ૧૧૪મો.

સિંહાસન=ગાદી; તખ્ત.
ઝાકઝમાળ (વિ) ચળકચળક;તેજદારદેખાવું
છપરખાટ(ના)પલંગ.
શણુગાર(ના)લૂગડાંઘરેણાં વગેરે ભૂષણ.
માણેકઠારી(વિ)આસો-સુદ પૂનેમનો દિવસ.
તલપૂર(વિ)જરાક.
ખરીદી(ના)હોરત.

પાઠ ૧૧૫ મો.

અંગે(ના)તાબે;હવાલે.
સારેછે(ક્રિ)પૂરી પાડે છે.
આરા(ના)ઓવારા;ઘાટ.
કમળ(ના)એકજાતના ફુલ તળાવમાં થાયછે.
દેવસ્થાન=દેવનુ ઠેકાણું.
સાધુ(ના)બાવો, વેરાગી
વસુલ(ના)જમે.
દેવસ્થળ(ના)દેવનુ ઠેકાણું
ખિચોખીચ(અ)પાસે.

પાઠ ૧૧૬મો.

હસ્પિતાલ(ના)દવાખાનું.
દાકતર(ના)અંગ્રેજી વૈદ.
કળતર(ના)દુખાવો;દરદ.
કરાર(ના)સુખ;ચેન[કવું.
ઝારવું(ક્રિ)ઊનાપાણીથીશે.
બળતરા(ના)આગ.
જળો(ના) ખરાબલોહી ચૂસી લેનારા લાંબાં જીવડાં.
ખપાટીઆં(ના)કામડી.

પાઠ ૧૧૭મો.

ગંઠાઇ—સંધાઇ;બંધાઇ.
કોકીલું(વિ)જરા ઊનું.
ટેભા (ના) ટાંકા.
ઘાએલ(વિ)જખમી.
દરદ(ના)દુખાવો;કળતર

પાઠ ૧૧૮મો.

પાસે(અ)બાજુએ.

ફેફસું (ના) જેણે કરીને દમ લેવાય છે તે.
હચમચાટ(ના)હાલચાલ.
શ્વાસોશ્વાસ(ના)દમ પર દમ; સાસ.
શેક(ના)દેવતાનીગરમી
ઉલટી(ના)ઓકારી.
સરવળસરવળ—ખવળ ખવળ.
ખૂન (ના) કાફી.
કાવો(ના)ઉકાળો.

પાઠ ૧૧૯ મો.

વિકટ (વિ) ભયંકર
અનાડી (વિ) મૂરખ.
ઝોળેઝોળાં(ના)ટોળેટોળાં
ટક્કર (ના) ચોટ.
જોડાજોડ(અ)સાથેસાથે.
વતની (ના) દેશી.

પાઠ ૧૨૦ મો.

પાટવી(વિ)મોટો;ગાદીનો અધિપતિ.
કોરટ (ના) દરબાર.
ન્યાયાધીશ(ના)ઇનસાફ કરનારા.
અદાલત(ના) કચેરી.
ખાતર (ના)શરમ.
તરફદારી(ના)તરફેણ.
બેહેકેલો (વિ)છાકેલો.
કુકર્મ(ના)નઠારાં કામ.
ગોઠિઓ(ના)મળતિઓ.
ઠર્યા (ક્રિ)સાબીત થયો.
સ્નેહ (ના) મિત્ર.
ક્રોધ(ના)રીસ, તામસ.
બેઅદબી(ના)અસભ્યતા
ન્યાય(ના)ફેંસલો;ચુકાદો
લપડાક(ના)લાત.
અમલમાં—બજાવવામાં

પાઠ ૧૨૧ મો.

નિર્ભયપણું(ના બેધડક પણું,કશીબીક નહીં તે.
ઉમરાવ(ના મોટામાણસ
આતુર (વિ) હોંશીલા.
દુરાચરણી (વિ)ખરાબ ચાલચલણના.
દરમાયા—પગાર, મુસારા.
વીલો(વિ)ઝંખવાણો.
કારભારી—કરતાહરતા-
સમરશે (ક્રિ) સુધરશે.
તંગી(ના)ખરચનીવેલા.
નભે (કૃ) ગુજરો થાય.
બહાલ (ના) મુકરર.
હિંમતવાન—બાહાદુર.

પાઠ ૧૨૨ મો.

સપૂત(વિ)સારોછોકરો.
કપૂત(વિ)નઠારો છોકરો.
છિદ્ર (ના) એબ; કાણું.
સવાઇ(ના)ચડિઆતા પણું; સારૂં કામ.
કલંક (ના) એબ; દૂષણ.
વહેવાઇ(ના)કાંમમાં આણીને.
પૂઠ (ના) પાછળ.
જાૂઠ (ના) જુઠાણું.
દાઝે (ક્રિ) દલગીર થાય.
દાતા (ના) સખી,દાતાર
નૂર (ના) પાણી; તેજ.
લજવ્યો (ક્રિ) શરમાવ્યો
કવિજન(ના)કવિતાજોડનાર: કવિલોક.
સકળ(વિ)સંપુર્ણ;આખી
લેશ (અ) જરાએ.
દુષ્ટ (વિ) પાપી.
રૂએ (કૃ) રડે.
બાપીકો (વિ)બાપનો.
બોળે (કૃ)ડબોવે.
આધીન (વિ)તાબે;વશ
મરજાદા(ના)આબરૂ;અંદાજે; ભાર; વક્કર.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૩).

જે પોતાની કમાણીનું ખાય ને બાપથી સરસાઇ (ચડયાતા પણું)

કરે; શરીરને રોજ કામમાં આણીને (કસરત કરીને) કુળની એબ ઢાંકે, જેના પાછળ દુનિઆનાં લોકો વખાણ કરે, ને જૂઠું બોલતાં જેનો જીવ ઘણો દુખાય; ને સારા સજ્જન બાહાદુર નરથી જે શરમાવ્યો શરમાય-જેના કવિલોકો વખાણ કરે તે સંપૂર્ણ બધાએ ગુણ જેનામાં હોય, તે વિષે **સામળદાસ કવિ** કહેછે કે હું સાચું કહુંછું કે તેનેજ લોકો સારો છોકરો કેહેછે. (૧).

જેને જરાપણ કુળની આબરૂ (શરમ) નહીં હોય ને પોતાના બાપથી માયાપુંજી જે કંઈ પહોંચી હોય તે ખૂવે, દુશ્મનને નમતો જાય ને જે પાપી માણસના મ્હોડા આગળ પોતાનું દુઃખ રડે પોતાના કૂળની એબ ઉઘાડે ને બાપનો બોલ ઉથાપે (ડુબાવે); સારા આદમીને દુઃખ દે ને પોતાની એબ ઉઘાડે=તાબે રહીને વાંકી મુડી ઘાલી અન્ન ખાય (પ્રસાદ લયા કરે) ને લજ્જા આબરૂ કશી ગણે નહીં, તેને વાસ્તે **સામળદાસ કવિ** કહેછે કે હું સાચું કહુંછું કે તેજ નઠારો છોકરો કેહેવાય છે. (૨).

પાઠ ૧૨૩ મો.

એકલશૂરો(વિ)જાતેબાહાદુર;એખ્લો શૂરો.
ઉદમાત—તોફાન,મસ્તી.
લક્ષણ(ના)ગુણ;ટેવ.
મશ્કરો(ના)ટોળિઓ.
ચપળ(વિ)હોશિયાર.
ઠાવકું (વિ)ડાહ્યું,શાણું
ઉદ્યોગ(ના)મહેનત.
ગેરહાજર—હાજર નહીં

પાઠ ૧૨૪ મો.

નિભાવ(ના)ગુજરો.
તુરંગ(ના)વિચાર,ખ્યાલ
રાંડીરાંડ—વિધવા સ્ત્રી.
દળણા(ના)લોટ દળવાનુ મજુરીનું કામ.
વેલા(ના)આપદા.
શિક્ષક(ના)શિખવનાર.
ઉમેદ(ના)હોંસ;ઊમંગ.
ભરણ પોષણ=ગુજરાન

પાઠ ૧૨૫ મો.

બાઇડા(ના)મરદ,માટીડો
વહાલ(ના)હેત; પ્યાર.
વાજ આવે=મરી જાય.
સરદારી(ના)ઊપરીપણું
ભંગ(કૃ)ભાંગી નાખવું.
મળતાવડો (વિ) હળી જાય એવો.

પાઠ ૧૨૬ મો.

ભંડાર(ના)ભર્પુરખજાનો
ખડક(ના)ખરાબો.
ખરાબો (ના) દરિઆના પાણીમાં ઢંકાયલા મજબુત પથરા.
લગભગ(ના)ઘણો ખરો-
ઘોરી(વિ) શરીઆમ.

ગાળીઓ—ગાળા;કરાડી

કલ્પ્યા(કૃ)અટકળથીના
 મ આપ્યાં.

વિસ્તાર(ના)પથારો.

પાઠ ૧૨૭ મો.

ધારણ કર્યું(ક્રિ)રાખ્યું.

ચરિત્ર(ના)હેવાલ;ચેન

ઝીણી (વિ) બારીક.

ભાન (ના) સુદ્ધિ;વકુફ.

વેરો(ના)કર.

વોહોરવાને(કૃ) ખરીદક-
 રવાને.

રૂપ(ના)કાન્તિ;ડોળ.

પરગણા (ના) તાલુકા.

પાઠ ૧૨૮મો.

નિર્દય(વિ)દયા વગરનો.

ગડબડ (ના) તોફાન.

ઉતરડી (કૃ) ઉતારી.

સમ્યો (કૃ) મટી ગયો.

બલવાખોર(ના)હુલડમ-
 ચાવનાર; ફીતુરી.

ઓઠવણ(ના)બંદોબસ્ત.

પાઠ ૧૨૯ મો.

માઠીદશા—નબળા હાલ.

એવકૂફી(ના)મૂર્ખાઈ.

આવકાર(ના)આદરમાન

સ્વતંત્ર(વિ)આપ અ-
 ખ્તિઆરી.

વસુલ(ના)જમાં;ઉઘરાત

ઇજારદાર(ના)ઇજારોરા-
 ખનારા.

રાજકારભાર(ના)રાજનું
 કામકાજ.

શાહાજાદો(ના)બાદશાહ
 નો છોકરો.

બરતરફ(વિ)નોકરીથીર-
 જા આપવી તે.

પાઠ ૧૩૦ મો.

દવાખાનું (ના) ઓસડ
 કરવાનું ઠેકાણું.

હમામખાનું (ના) નાહા
 વાની જગ્યા.

તરાપા(ના) લાકડા ઉપર
 પાટીઆં કે બારણાં
 બાંધી પાણીમાં ચ-
 લાવેછે તે.

પૌત્ર=છોકરાનો છોકરો.

ઉઘરાતદાર (વિ) વસુલ
 એકઠું કરનાર.

અણબનાવ=બેબનાવ.

બદી(ક્રિ)તાબે રહી.

રાજચિન્હ (ના)રાજની
 નિશાની.

પાઠ ૧૩૧ મો.

પુરૂષ(ના)ભાયડો;મરદ.

અભય વચન(ના) માર
 નહીં એવી કબુલાત.

કાપાકાપ(ના)ખુનામરકી

કોગળીઉં(ના) અધ ઓક

ગેરબંદોબસ્ત=બેતાલ.

અવસ્થા—હાલત,દશા.

પાઠ ૧૩૨ મો.

ઉપમા (ના)મુકાબલો.

રાજકાજ—રાજનું કામ

ઢોંગી(વિ)બહાનાખોર.

આસ્તિક(વિ) પરમેશ્વર
 ને માનનાર.

નાહક(અ)વિનાકારણે.

સ્તુતિ—સ્મરણ; પ્રાર્થના.

લોભી(વિ)લાલચુ.

બાદશાહી(ના રાજ ગા-
 દીનો હોદ્દા.

પાઠ ૧૩૩ મો.

ખ્રિસ્તી(વિ) વિસવાસી.

ઇશારત(ના)નિશાની.

મસળવા(કૃ)ચોળવા.

વાયદાસર (ના) ઠેરવેલી
 મુદત પ્રમાણે.

અબઘડી(અ)હમણાં ને
 હમણાં.

સઈ(ના)સુથ. દરજી.

ભજન (ના) પરમેશ્વરનુ
 સ્મરણ.

ઘૂમટો(ના)માથાનો છેડો
 મોંપર ખેંચવો તે.

પાઠ ૧૩૪ મો.

મુસાફરી—રઝળણ;અટણ

અહીંગી(અ)અધેલી.
બિરાજી(કૃ)દીપી;શોભી.
ટકાઉ(વિ)મજબુત.
ચાપચીપીઆ(વિ)તપાસી કામ કરનાર.
ધાઘરો(ના)ચણીઆ જેવું ઝુલતું લુગડું.

પાઠ ૧૩૫ મો.

એડોળ(વિ(કદરૂપી.[રનું
એઢંગુ--કઢંગુ; ઢંગવગ.
શામેલ(અ)દાખલ.
બહાવરું (વિ) ગાભરું.
ખુંધ(ના)ઢેકો.
ઉદાસી(ના)દલગીરી.
હીંગણી(વિ)બટકી.
હૈયું(ના)મન;દિલ.
દિંગ(અ)અજબ;છક.

પાઠ ૧૩૬ મો.

જટા(ના)ચોટલાની પેઠે ગુંચવાયલા માથાના બાલ.
ડાંગ(ના)લાકડી;ડંગોરી.
થરથરી--ધ્રુજી;કાંપી.
ખેતરવા(ના)ટીંબા.
બેનપણી(ના)સહીયર.
ઉઝરડા(ના)કાપા;નોહર.
ચીલો (ના) ધરેડ.

પાઠ ૧૩૭ મો.

દિલાસો(ના)ધિરજ
સરભરા=સેવા; ચાકરી.
લોથ(ના)મુડદું;લાસ.
વીતેલી(ના)સહન કરેલી
થાક—આરામ, વિસામો.

પાઠ ૧૩૮ મો.

વિસામો=આરામ;થાક
સંકટ(ના)દુખ;વીપત.
પજવી(કૃ)દુ:ખ દીધું.
અપરાધ(ના)ગુનો;વાંક.
ક્રોધ(ના)ગુસ્સો.
દોહિલી(વિ)દુ:ખ;હેરાન

પાઠ ૧૩૯ મો.

ઉપસેલી(ક્રિ)ઉપસી આવેલી
ચપટી(વિ)બેઠેલી.
જોશી(ના)જ્યોતિષ વિદ્યા જાણનાર.
દૂરબીન ના આઘેનીચીજ જોવાનું યંત્ર.
વખુટા વિ)જુદા.
ઢાલ—ઢોળાણ; ચઢાવ.

પાઠ ૧૪૦ મો.

ટોચ(ના)ઉપલો ભાગ.
ગાળો(ના) ભાગ.
નિશ્ચય(ના) નક્કી;ઠરાવ.
અટકળ(ના)કલ્પના.
સંદેહ(ના)વહેમ;શક.
ભાસે—દેખાય;જણાય.

પાઠ ૧૪૧ મો.

સાર(ના)મતલબ;તત્વ.
વિભકિત—શબ્દની સાથે આવેલો સંબંધી દેખાડનારો પ્રત્યય.
સંબોધન (ના) સબંધ રાખનાર,(આઠમીવિભકિત). [બીજા.
ઇત્યાદી (અ)એશિવાય
સંબંધ(ના)વળગણ.
પધારો(ક્રિ)આવોજાઓ,

પાઠ ૧૪૨ મો.

વિશેષણ ના ગુણ તથા સંખ્યા બતાવનારો
સવાલ(ના)પ્રશ્ન. [શબ્દ.
ભારે વિ મોટું.
ઇનામ(ના)સરપાવ.
મુકરર (વિ)નકકી કરેલો.

પાઠ ૧૪૩ મો.

ક્રિયાપદ(ના)ક્રિયા,સ્થિતિ વગેરે બતાવનાર શબ્દ
શકયભેદ(ના)શકિતબતાવનાર ભેદ.
સકર્મક(વિ)કર્મ સહિત.
વર્ત્તમાન(વિ)ચાલતોકાળ
અકર્મક(વિ)જેમાં કર્મ નહીં તે.
ભૂત(ના)ગયો કાળ તે.
મૂળભેદ(ના)નક્કીબતાવ-

નાર ભેદ.
ભવિષ્ય(વિ)આવતો કાળ

પાઠ ૧૪૪ મો.

ઉભયાન્વયી (વિ) બે શબ્દને જોડનારો અવ્યય
શબ્દયોગી (વિ) શબ્દને જોડનારો અવ્યય.
કેવળપ્રયોગી(વિ)હરખ, શોક, ગભરાટ વગેરે બતાવનાર અવ્યય.
ક્રિયાવિશેષણ(વિ)ક્રિયાપદનો ગુણ બતાવનાર શબ્દ.
અવ્યય(ના)જે શબ્દમાં ફેરફાર થતો નથી તે.
અચરતી(ના) નવાઈ.
શોક(ના)દલગીરી.
ઊભરા(ના)જોસ્સા.

પાઠ ૧૪૫ મો.

સંપ—એકદીલ; એક્કો.
મોઝાર(અ)માંહે.
પેહેરણ (ના)પેહેરવાનાં લૂગડાં.
અતુળ-ઘણું જ.
અબલ(વિ)નબળા.
સબળ(વિ)જબરા.
જુથ(ના)જથો:ટોળું.
સૃષ્ટી(ના)દુનિયાં;પૃથ્વી.
દેહ(ના)શરીર; કાયા.
મતિ(ના)બુદ્ધિ;વિચાર.
સુસંપ(ના)સારો સંપ.
સંપતિ(ના)દોલત.
સાંપડે(ક્રિ)મળે;જડે.
તાંતણો(ના)તાર.
ઝુંડ(ના)જથો.
એકલ(વિ)એખલું;નિરાધાર.
નિજ(સ)પોતાની.
તસ્કર(ના)ચોર.
ત્રાસ(ના)બીક;ડર.
ધકાવે(ક્રિ)ઘસડી જાય.
મેહ(ના)વરસાદ;મેઘ.
પોઢી(વિ)મોટી.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૪).

જ્યારે પૃથ્વી ઉપર લોકોમાં જરાએ સંપ હતો નહીં ત્યારે તેઓ જંગલમાં રહેતો, અને એક બીજાથી ઘણાં ડરતા (૧). તેવારે લુગડાંને બદલે ઝાડની છાલ તથા પાંતરાં ગુંથીને પહેરતા ને જંગલમાં રહીને પોતાની કાયાપર ઘણું દુઃખ ભોગવતા. (૨). પછી જ્યારે ઇશ્વરે તેમનામાં સંપ કરવાની બુદ્ધિ આપી ત્યારે એક બીજાની મહેનતના ફળે તેઓને રહેવાને ઘરબાર મળ્યાં (૩). પછી જેમ જેમ સારો સંપ વધતો ગયો, તેમ તેમ હરકત દૂર થતી થઇ, પછી લોકો દુઃખી ન થાય તેને વાસ્તે જોઇએ તેવી ગોઠવણના ઉપાયો રચ્યા (૪). એવી રીતે નબળા જોરાવર (ગરીબ ને પૈસાદાર) બધા સુખી થયા ને તેઓનાં દુઃખ નાશી ગયા, માટે જરૂર ભાઇઓ તે બધું સંપના કારણથીજ છે એમ તમે સમજો. (૫).સઘળાં સુખ સંપ વડેજ મળેછે, જ્યાં સંપ નહીં ત્યાં ઉદાસપણું સમજવું; સંપના યોગે

પૈસાની પ્રાપ્તિ થાયછે ને લોકોમાં આબરૂ મળે છે. (૬) એક તાર હોય તે તોડાવાની સૌ હિમ્મત ધરે પણ જ્યારે બધા તારનો સાથે જથ્થો કરી તેની જાડી દોરી કરીએ ત્યારે તે કોઇ કાપી શકતું નથી. (૭) આપણા કુટુંબમાં સંપ રાખીએ તો દુશ્મન શું કરી શકે? ઝાડ છે તે બધી ઝાડી ઝાડના જથ્થામાં રહેછે, જો એકલું હોય તો ડાળ પાખડાં ઉડીને કંઇ વારનું ભાગી જાય (૮). છોકરા પોતાની પાસે પડેલા પથરાને સારે ને કાપેછે, તેજ પથરાને જો કોટ બનાવીએ, તો પછી ચોરની ધાસ્તી રેહે નહીં. (૯) જ્યારે વરસાદનો ઉઠાવ થાયછે ત્યારે ધુળને ધોઇને તે ઘસડી જાયછે. પણ જો પછી તે ધુળની મોટી પાળ બનાવીએ તો તેનું તળાવ બને (વરસાદનું પાણી ઘેરાઇ રહે(. (૧૦). માટે હે માણસો તમે સઘળા મળીને સઘળે ઠેકાણે બેસતાં ઉઠતાં સંપ સંપ કરી રેહો, કે જેથી **દલપતરામ કવિ કહેછે** કે તમારા નશીબમાં હોય તેટલું સુખ દુઃખ તમે જાતે ભોગવો. (૧૧).

પાઠ ૧૪૬ મો.

વેહેવાર (ના) લેવદેવડ. કે જમવા ખાવાનો સંબંધ.
કાવતરૂં (ના) દગો ફટકો.
દામ(ના) પૈસા.
માપ(ના)ભરત; પરમાણું.
સરત(ના)બોલી; પઠણ.

પાઠ ૧૪૭ મો.

બલા(ના)આપદા; પીડા.
બેરવાજબી(વિ) ખોટું.
સંતોષ—આનંદ; હરખ.
ન્યાલ (વિ) નસીબદાર; ગબ્બર.
અધમ(વિ) ખોટું.
વક્કર(ના)ભાર; વજન.
જે(ના)જય; યશ; ફત્તેહ.
ખે (ના) ક્ષય; નાશ.
સોદો(ના) માલમતા.

પાઠ ૧૪૮ મો.

વીર (ના) બહાદુરનર.
લબાડી(વિ)જુઠો; લબાડ.
સત્યવાદી(ના)સાચો.
ટેક (ના) નેક; મોટાઇ.
તોલ(ના)ભાર; વક્કર.
ધીર(ના)ધીરજ; સબુરી.
શૂરવીરો(ના)બાહાદુરનર
વેણ(ના)વચન; સુકન.
અનાદી(વિ)અસલની; હમણાંની નહીં.
લાભકારી—ફાયદાકારક.
કાટે (ક્રિ) કરડે.
ઉપમા (ના) સરખાવવું
લજ્જા(ના)લાજ; આબરૂ
વારી (ના) વખત.
ઊંચ (વિ)મોટો; ઊંચો

(કવિતાની સમજુતી). (૧૫).

ટેક વગરના માણસો જેઓ બોલેલું ફરી જાય તેઓ બહુ વાતો બકી જાયછે, પણ તેમાંનો એક બોલ પણ પાળતા નથી; માટે તમે તેવી ખરાબ આદત ન રાખો ને જેટલા બોલ પળાય તેટલાજ વિચારીને બોલો. (૧). પોતાનો બોલેલો બોલ પાળે તેનો ભાર વક્કર વધે, ને જેનો બોલેલો બોલ જૂઠો પડે તેનો વક્કર ઘટેછે; પછી ભાયડા કે બાયડી કોઈ તેનો વિશ્વાસ કરે નહીં, માટે જેટલા બોલ૦ (૨). નાણું જાય તો ભલે પણ બોલેલો બોલ ફરશો નહીં, તેમ એ ગયલાં નાણાં વિશે હું પસ્તાવો પણ કરૂં નહીં; મનમાં ધીરજ ધરીને એવો ટેક રાખો. ને જેટલા બોલ૦ (૩). ઘણા બાહાદુર નરો સાચું બોલનારા સાંભળ્યાં છે, તેઓ વેણમાં (બોલેલા બોલ પાળવામાં) ખૂઆર થઇ ગયા એવી અસલની રીત છે; તેમ એથી તેઓની જગત મધ્યે લાભકારક આબરૂ પણ વધી છે, માટે જેટલા બોલ૦ (૪). જે માણસ મ્હોડેથી બોલે ને તે કામ પછી કરે તેને મોટા જાણવો. ને જે બોલેલા બોલથી ફરી જાય તેને ખોટો સમજવો, ભાઇ એથી લજ્જા આબરૂ જતી રહેશે; માટે જેટલા બોલ૦ (૫) ભસે તે કુતરો પગે કરડે નહીં (કહે તે કરે શું ?) તો લબાડ (જુઠું બકનાર) પણ તેવાજ ઉપમાં લેછે; ખોટો લવારો કરવો એજ આબરૂ જવા જોગ વખત છે; માટે જેટલા બોલ૦ (૬). શરીરે સુખ થાય કે દુ:ખ થાય તોપણ જે રીતે બોલો એવેજ રંગે રાત દહાડો રહો, (મતલબ કે બોલેલું પાળો); એથી કરીને લોકોમાં ઘણો જશ પામશો, માટે જેટલા બોલ૦ (૭). સુતા ઉઠતા બેસતા સાચીજ વાત કહો; ને જો બોલેલો બોલ પળાય નહીં; એવી શકિત કાચી હોય તો મ્હોડેથી મ્હોટું વેણ બોલો નહીં; એ થકી તમે ઊંચે ઠેકાણે (મોટી પદ્દીએ) જઈ બેસશો; આ સારા છંદ કવિ **દલપતરામે બનાવ્યાછે.** (૮).

પાઠ ૧૪૯ મો.

અમલ(ના) સત્તા;હાકમી.
અદલ (વિ)વાજબી;ખરો
જય (ના) ફતેહ;જશ.
તિરસ્કાર(ના) ધિક્કાર;તુચ્છકાર.
આફ્રીન(ના)નીમ;આશા
અહંકારી (વિ) મગરૂર.
શખ્સ (ના) માણસ.

પાઠ ૧૫૦ મો.

બાળચરિત્ર(ના)બચપણનાં ચેન.
લંબાણ-લાંબોવિસ્તાર.
શોક(ના) ચરસ; લત.
આદિ(અ)શિવાય,પેહેલું
કુદરતી(વિ)સ્વભાવિક; ઇશ્વરી.
અવિચારી(વિ)વગર વિચારના.

પાઠ ૧૫૧ મો.

અંકોડાબંધ(ના)આંકડા સાથે.
પાયદળ(ના)પગેચાલનારૂં લસ્કર.
ધુલીઓ (ના) ધુળનો.
વીખરી(વિ)જુદી પડી.
ભરતખંડ-હિંદુસ્તાન-(ભરત રાજા પરથી નામ પડેલું)
સાંકડે-કબજે; ફાંસામાં
કાળજાં (ના) હૈયાં;મન
ધડકવા (ક્રિ) થરથરવા
કુરાન(ના)મુસલમાનનું ધર્મ પુસ્તક.
સોગન(ના)કસમ:સપત
બારેવાટ(વિ)વેરાનખેરાન
સરહદ(ના સીમા.
તોબા(ના)કાયર.

પાઠ ૧૫૨ મો.

આયુષ્ય(ના) આવરદા.
પ્રદક્ષિણા-આસપાસ. ગોળ ફરી વળવું..
ઊપાડી (કૃ) ઊંચકી.
ઘોર (ના) કબર.
આરસ(ના) આરસનો પથ્થર: સંગેમરમર.
વૃત્તાંત(ના) હેવાલ.
મળતિઆ(ના)ગોઠિઆ
નેહેરો (ના) નીકો:નેળ.
ફળફૂલાદિ(ના)લીલોમેવો ફૂલ વગેરે.

પાઠ ૧૫૩ મો.

લાલચ(ના)લોભ;ગળકો
ઝુમી (કૃ) લટકી.
શળકી-(ના)ગળકોલાગ્યો
શિકાત(ના)માસ;જીત.
એકલપેટા-પોતાનુંજ. પેટ ભરી જાણે તે.

પાઠ ૧૫૪ મો.

ક્ષમા(ના)માફ;જવાદેવું તે
વીલો(વિ) ઝાંખો.
કમનસીબ(વિ)અભાગ્ય.
નિર્ધન વિ)ગરીબ;રંક.
અમથા(વિ)જુઠા;ખોટા
સમ(ના)કસમ;સોગન.

પાઠ ૧૫૫ મો.

ફેંદી નાંખવું (ક્રિ)રોળી નાખવું-
કદાપો (ના) અફસોસ.
ખાતર (ના) ઘાસ છાણ વગેરે કોહી ગએલો કચરો
ઊછર્યો(ક્રિ) મોટો કર્યો.
ખારું (વિ) દલગીર,
ભંગ (ક્રિ) ફોક;ભાંગી-જવું નિષ્ફળ.
ખડખડાટ(ના)અવાજ.
જોમ(ના)જોસ્સો.જોર.
નિયમ(ના)ધારો;કાયદો.

પાઠ ૧૫૬ મો.

ચોળાચોળ(વિ)ચકચોળ.
ઠીકઠાક (ના) દુરસ્ત.
ગાંઠ (ના) નિમ; નિશ્ચય
મરણતોલ--મરવાજેવો.
અધમુઓ(વિ)અડધોમરેલો.
જળજળીઆં(ના)આંસુ.

પાઠ ૧૫૭મો.

રેહેણી (ના) ચાલ.
બહામણ (ના) શીકૃારસ.
દેશાઇ (ના) જાગીરદાર.
આચરણ—ચાલચલણ.

પાઠ ૧૫૮મો.

પરઠણ(ના) કરાર;સરત.
જાન (ના) નુકશાન.
ખરખરો(ના) પસ્તાવો.
સામર્થ(ના)જોર: બળ.
ગળગળતે(અ)ધીમે.
ખટપટ(ના) કડાકુટ.
વય(ના)ઉમર;જીંદગી

પાઠ ૧૫૯મો.

કષ્ટનષ્ટાષ્ટક(ના)દુઃખ-
નીવારણ થાય તે વિષે
આઠ છંદ.
કળાપો (ના) કકળાટ.
વિલાપ—શોક;પશ્ચાતાપ
નષ્ટાષ્ટક—નીવારણથા-
યતેવિષેઆઠ છંદ.
વારે (ના) મદદે;કુમકે.
તથાપિ (અ) તોપણ.
દીન (વિ) ગરીબ:રંક
વૃથા (વિ)ફોકટ;મીથ્યા.
પૂર્ણ (વિ) પુરો;અખો.
અત્યંત (વિ) ઘણોજ.
કૃપાનાથ—દયાનાધણી.
કથા (ના) વાત.
શિરે (ના) માથા ઉપર.
આરામ (ના) વિશ્રામ.
સંતાપ (ના) દુઃખ.
શ્રેષ્ટ (વિ) મોટો,ઉત્તમ.
સિંધુ(ના)દરિઓ,સાગર
સદ્ય (અ)તુરત.
પ્રલે (ના) નાશ; ફના.
સર્વથા(ના) સર્વે.પ્રકારે.
સર્વદા(અ)હમેશાં;રોજ
શુદ્ધ(ના) ભાન; ખબર.
કૃપાળુપણે (ના) દયાથી.
સાય (ના) મદદ; કુમક.
વેગ (ના) જોસ્સો.
દૃષ્ટિ(ના)નજર; નીઘા.
કલેશ—કંકાશ; કજીઓ.
સરે (ક્રિ) થાય; બને.
અર્થ—મતલબ, માયનો
થીર(વિ)હાલેચાલેનહીંતે

(કવિતાની સમજુતી). (૧૬).

ઓહો પ્રભૂ? હું તો તારો સદા સેવક છું; મારા આત્મા કરતાં તું મને ઘણો વહાલો છે; હવે તમે મને ઘણો સંતોષ આપોને હે દીનદયાળ (કૃપાના ધણી) મારું મોટુ દુઃખ કહાડી નાંખો (૧).

હું ઘણો દુષ્ટ પાપી જીવડો છું; તોપણ તમોતો મોટી રેહેમવાળા જણાઓ છો; તેથી જો આપની છાપ છાપો તો મારા પાપની મૂક્તિ થાય; માટે હે દયાના ધણી૦ (૨).

મારો સગામો સગો વહાલો પ્રભુ તુંજછે, તે શિવાયનો બધો અમથો ખાલી વાદછે તેની વાત હું શી વિસ્તારૂં! તો પણ તમો મારે મૂસ્તકે હાથ મૂકો તો સૌ સારૂં થશે; માટે હે દયાના ધણી૦ (૩).

આ પ્રસંગે મને કોણ સુખ કરે; ને બોલો તમો શિવાય બીજો આ પાપનો પરિતાપ કોણ સમાવે; હું તો નાનો બાળકછું, ને તું તો મારે માથે મોટા ગાજેછે, માટે હે દયાના ધણી૦ (૪).

મને આજને સમે આ દુઃખમાથી બચાવો; ને શોક રૂપી દરિઆમાંથી તુરત મારો ઓધ્ધાર કરો; ઇશ્વર તમે આમારા સઘળા પાપ ફલ્લે મુકામકરી નાંખો; ને હે દયાના ધણી૦ (૫).

તમે સઘળી રીતે રોજ મારી ખબર લીધી; ને દયા લાવીને દુઃખની વખતે મારી સહાય કીધી; તેથી તમો શિવાય હવે આ મારા દુઃખના પોકાર કોણ જાણે; માટે દયાના ધણી૦ (૬).

હું મારા મનમાં એક તમારી ઉમેદ રાખું છું, ને તમારા મ્હોડા આગળ દુઃખે ગરીબાઇથી બોલું છું, મારા બધા પાપને તમે માફ કરો (તોડો), ને હે દયાના ધણી૦ (૭).

મોટા વેગ લાવીને જલદી મારી મદદે આવો; જયારે તમારી દ્રષ્ટી થશે ત્યારેજ મારી ફિકર મટી જશે, ને ત્યારે કાંઇપણ કંકાસથી પછી કકળાટ કેમ રેહેશે! માટે હે દયાના ધણી૦ (૮).

કષ્ટનષ્ટાષ્ટક (દુઃખ નીવારણ થાય તેવા આઠ છંદથી). કોઇપણ માણુસ પ્રભુની પ્રાર્થના પૂરો પ્રેમ આણીને કરે તો તેના મનની ઇચ્છા પાર પડે સઘળા સ્થીર થઇને ઠેકાણે બેસે; આ સારા છંદ **કવિ દલપતરામે** બનાવ્યા છે૦ (૯).

પાઠ ૧૯૦ મો.

દૈત્ય (ના) રાક્ષસ.
વસ્તારી (વિ) છોકરાંછૈયાં વાળા. [ણુસ.
ઘરડું પાન (ના) ઘરડો માઉતારો (ના) મુકામ; રાતવાસો.
કોઢારું (ના) ઢોર બાંધવાની જગો.
ઉતાવળા (વિ) આકળા.

પાઠ ૧૯૧ મો.

ડમાડોળ (વિ) વાંકું ચુંકું; ડગમગ.
ગરક (કૃ) ડુબી જવું.
અગણોતરા (વિ) સંવત ૧૮૬૯ના સાલના
રાચરચીલું (ના) ઘર શણગારને શોભતો

લશ્કર વગેરે સામાન.
વાવાઝરડું (ના) વાનું તોફાન.
ટાંકયા (ક્રિ) ઢાંકણાથી ચોબા માર્યા.
ચમત્કારી—નવાઇ જેવી.
નિહાળીને (કૃ) ધારી ધારીને; નજર કરીને.

પાઠ ૧૯૨મો.

રાક્ષસ (ના) દૈત્ય.
પલાણ (ના) બેસણું.
સોઇયાં-ગટગળી જવું.
ભલમનસાઇ (ના) સાલસાઇ; નેકી.
સપાટાબંધ (અ) પાધરો.
ફાળ (ના) બીક; ધાસ્તી.
ભોગ (ના) કમબખ્તી.
પૂછપરછ (ના) તજવીજ
પાંગોઠાં (ના) પગના ઘુંટણ આગળનો ભાગ.
દરકાર (ના) જરૂર; પરવા.

પાઠ ૧૯૩મો.

સરદી (ના) બીનાસ.
મેડો (ના) માળ.
કરવત (ના) બે જણ સામસામાં વેહેરે એવી દાંતાવાળી આરી.
પીઢીઆં (ના) બારોટીઆં
ઝપાટાબંધ—જલદીથી.
કાલાવાલા (ના) વારેવારે.
કરગરીને કેહેવું તે.
પટલાણી (ના) પટેલની બાયડી; પટલેણ.
સંઘર્યો (કૃ) રાખી મૂકેલો.

પાઠ ૧૯૪મો.

ભેટ (ના) નજરાણું.
અલમસ્ત (વિ) જબરા.
મસ્તાન (વિ) ઉદમાતી.
ગુમરાણ (ના) પોકાર; સોર
જાૂજ (વિ) હલકી.
ધર્મદાન—ખેરાત; પુન્ય.
ઉદકપ્રવાહ (ના) પાણીનો ધોધ; પાણીનું વેહેવું

પાઠ ૧૯૫મો.

ચરચા (ના) ગપસપ; ખુમાટો.
મગતરૂં—ઝીણું જીવડું.
વાતપ્રવાહ (ના) પવનનું નીકળવું.
બેસણે—બેઠકે; આસને.
મશ્કરી (ના) મજાક; હાંસી
ધનધન (અ) સાબાસ. સાબાસ
ચપટી (વિ) સાહેત; જરા.
શેઠાણી—શેઠની બાયડી.

પાઠ ૧૯૬ મો.

ખો (ના) ખપ્પ.
વેંતીઆં (વિ) બીલ્લીસપુર
જકર (ના) ધ્રૂજ; બોસ.
ટાઢો (વિ) ઠંડો ધીમો.
સમરી (વિ) સુધરી.
અનેક (વિ) ઘણું; બહુ.

પાઠ ૧૯૭મો.

ભાળ (ના) શોધ.
ઉષ્ણતા બાઇ (ના) ગરમી નામે સ્ત્રી.
ખતરી (ના) વણકરની એક જાત.
ગણતી (ના) હિસાબ.
બળીઓ (વિ) જોરાવર. માણસ.
વિમાસવા (કૃ) વિચારવા.

પાઠ ૧૯૮મો.

ડાટો (ના) ઢાંકણ; બુચ.
વરાળીઓ (ના) વરાળને રૂપે થયેલો માણસ.
શીરોઇ (ના સાંકડા મોંનું મુસાફરીમાં પાણી રાખવાનું વાસણ.
સજજડ (વિ) મજબુત.
વેહેલા—આપદા; દુઃખ.

પાઠ ૧૯૯મો.

દોલતવાળા (વિ) પૈસાદાર
બગાસાં ખાય (ક્રિ) માખી મારે; જોયા કરે.
છૂટકો (ના) નીકાળ.
પસારીશ—પોહોળી કરીશ

પાઠ ૧૭૦ મો.

અચકાવું (ક્રિ) અકળાવું.
બથંબથા—સામસામાં.
વૈભવી (વિ) સુખીઆ.
વેહેળા (વિ) નદી; નાળા
જળચક્કી (ના) પાણીનાવે ગથી ચાલે તે ઘંટી.

પાઠ ૧૭૧ મો.

પવનચક્કી (ના) પવનના જોરથી ચાલતી ઘંટી.
લક્ષ (ના) ધ્યાન.
સોબતીઓ (ના) સંઘાતી
ખાતા (ના) કારખાના.
આગ્રહ (ના) બળાત્કાર.

પાઠ ૧૭૨ મો.

વનિતા (ના) સ્ત્રી; બાયડી
દાવાનળ (ના) વગડાનો અગ્નિ.
સૂત્ર (ના) સુતર.
મેડક (ના) દેડકો.
જસું (કૃ) જેવું.
મહિમા—મોટાઇ; રચના
વિરલો—કોઇએક; શગે
રણછોડ (ના) દેવામાંથી છોડનાર.
ખોડ (ના) ખામી; ચૂક.
સુરજ (ના) સૂરજ.
કવડી (વિ) કડવી.
મંગળ (ના) કલ્યાણ; સુભકારી.
સુખમલ (વિ) સુખવાળો.
ઝીપડ (વિ) ઝીંચકાય.
પનોતા (વિ) પરિવારવાળો
ધનપાળ (વિ) ધન સાચવનાર; પૈસાદાર.
ધરનીધર (વિ) પૃથ્વીશ્વર
ગિરધર (ના) પર્વતધરનાર
સંતોષી (વિ) આનંદી.
શીખ (ના) શીખામણ.
પ્રતાપ (ના) કીર્તિ; મેહેર.
નીર (ના) પાણી; તેજ.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૭).

પોતાના નામની મોટાઇ રાખે, એવો ભાગ્યે એકજ પુરૂષ હોય; નામ હોંશથી પાડેછે તો વખત બચપણમાંજ મરી જાય છે; (૧). રણછોડ નામ ધરાવે ને તે વ્યાજ ભરે એ તેનામાં મોટી ખામીછે; નામ જેગીદાસ (સાધુસેવક) ધરાવેછે તે પાસે બે બાયડીઓ રાખેછે. (૨). જેનું નામ સૂરજ જેવું હોય છે તે આંખે કશું દેખતો નથી; શાકરનું નામ ને મીઠી રીત રાખે પણ તેની બોલી નઠારીછે એવું જાણવું (૩). હીરા, મોતી, ને ઝવેર રાખનારા પાસે ખોટો પૈસો હોતો નથી; તેમ મંગળ કલ્યાણ સરખું, પણ દાવાનળ દુઃખે તો પછાડી પલાણ કરેલું (૪) નામવાઘનું ધરાવેને હાથીની રીત રાખે, પણ તેથી શેરનો બોજો પણ ઝીંચકાય નહીં દેવ કૃષ્ણને રામ એ નામ હોય પણ તે શાકામ કરેછે તે

કોણ જાણે. (૫). કુળનું નામ રેહુ એવો છોકરો મળે નહીં તે હીરનું નામ લઈ સુતરથી કામ ચલાવે; તેમ ધનવાળો હોય તે ધંધો કરે ને ઘરણીધર તે મજૂરીએ ફરે છે. (૬). ગીરધર નામ ઘણાનાછે. તેમાં દેવાભાઇને ભાર ઊચકવો પડેછે.—ડાહ્યા નામ ધરાવે ને બોલે ત્યારે ઘેલું ઘેલું તેમ સાચો તે ઓછું તોળીને આપે. (૭). ભલો કહીએ તે ભૂલવી નાંખે, ને સંતોષી તે ઘણું ખામ (પરમેશ્વર તેને આપે); રાજારામ ભીખ માંગે તો ઘેલો સૌને શીખામણ દે છે. (૮). નાનો નામ હોય પણ વખતે તેનામાં ઘરડા જેટલી અક્કલ હોય, તેવારે પ્રતાપ નામ (કીર્ત્તિ) મેળવેલો માણસ હોય તેને પણ કોઈ ન પૂછે; જેનું નામ ચતુર હોય તે ચાડી કરે ને નાગ તે દેડકાથી બીએ. (એટલે વખતે મોટામાં નાના જેટલી હિમ્મત હોતી નથી). (૯).

પાઠ ૧૭૩મો.

ચાલ (ના) રીવાજ;ચાલ.
એકસંપ(ના)એક દિલ.
બાપદાદા(ના)ઘરડાવરડા
ખાદી(ના)દોડી.
અટારા(ના)અખુલખડા

પાઠ ૧૭૪મો.

ટેબલ (ના) મેજ.
વાસે (ના) વખત.
વહેલ(ના)સ્વારીનીગાડી.
ફરક (ના) ફેર;તફાવત.
લાંછન (ના એબ.બટ્ટો.
બટ્ટો(ના)કલંક; દુષણ.

પાઠ ૧૭૫મો.

આશિર્વાદ (ના)અશિષ; સારી દુઆ.
હજુરી—ખીદમતગારી.
ઈર્ષા (ના) અદેખાઈ.
દક્ષણા (ના) ધર્મદાખલ બ્રાહ્મણને જે પૈસા આપવા તે.
ફજેતી (ના) ગેરઆબરૂ
દેવડી (ના) મકાન.

પાઠ ૧૭૬મો

પાકું (વિ)વજ્જર;રીઢું
ફગવું(વિ)બોલ્યું નપાળવું; ઠગવું.
ફિટકાર (ના) તુચ્છકાર.
ડગમગતું(વિ)હાલતું.
મરદ(ના)ભાયડો નર.
આરંભ (ના)શરૂઆત

પાઠ ૧૭૭મો.

ગિરીરાજ (ના)પર્વતનો રાજા.
ખ્યાત (વિ) પ્રખ્યાત.
મિષ્ટ (વિ) મીઠો.
સ્વાદુ (વિ) સ્વાદદાર.
વીજ (ના) વીજળી.
ટાણે (ના) વખતે.
સોમ (ના) ચંદ્ર.
ઝુકી (ક્રૃ) નમી.
નિર્મળા (વિ) [illegible]

ઝરણાં(ના)ઝરા;નાળા.	રોજગારી (ના) વેપારી	જૈન(ના)શ્રાવક લોકો.
શીળો (વિ) ઠંડો;ટાઢો.	પરાં (ના) વેગળા.	ધર્મ (ના) આચાર.
સુગંધી (ના)સુગંધવાળો	જતાવેત=જતાં વારને.	સ્થાન(ના)ઠેકાણું,જગો
ઓપે (વિ) દીપે.	ટેવો (ના) ધારો.	દેવી (ના)માતા.

(કવિતાની સમજુતી). (૧૮).

જેમ આકાશમાં વરસાદ ચડી આવ્યો હોય, તેવો આબુ પર્વત વેગળેથી દેખતાં મનને ગમ્યો કુંડમાંનો દેવતા વીજળી જેવો દેખાય એવોજ આજે મોટો આબુ પર્વત (પર્વતનો રાજા) દીઠો. (૧). પૂનમને દહાડે સાંજના ટાણે સૂર્ય ને ચંદ્ર બેઉ ઘંટ બન્યા હોય ને કોઈ કહે કે દેવનો હાથી જેવો પર્વત દીપે છે, એવોજ આજે આબુ૦ (૨). તમે કદાચ ઉપર જઇને આંખ ઉઘાડીને જુઓ,તો ઝાડનાં ઝુંડની ઘણી ઝાડીઓ ઝુલી રહી છે,—ત્યાં માંગ્યો ઘણો સ્વાદદાર મેવો મળે, એવો આજે મોટો પર્વત૦(૩). ત્યાં વાઘ, વાંદરાં, સિંહ. ને હરણ રેહે છે,ને હમેશાં નિર્મળ પાણીનાં ઝરણ વેહેછે, ઠંડો અને સુગંધદાર પવન વાય છે એવો આજે મોટોપર્વત૦ (૪). સારા ફૂલની ઝાડીઓ પણ લેહેકાઇ રહીછે, અને કુવા વાવ કુંડ આગળ ઘણાં દીપેછે; મોટાં દેવનાં સ્થાનકોમાં દેવનો વાસો છે; એવો આજે મોટો પર્વત૦ (૫). જ્યાંહાં બંગલાં બંધાઇને બજારો થઈ છે, ને વેપારીઓ ધોક્કારે વેપાર કર્યા જાય છે; જેવો લેનારને માલ જોઇએ તેવો મળે છે. એવો આજે મોટો પર્વત૦ (૬) ત્યાં તે તેર ગાઉ ઘેરાવાના તળાવમાં, અગ્યાર ગામનાં લોક પાણી પીવા આવેછે:—જ્યાંહાં કે જેઠ માસમાં પ્રસેવો જરાએ જણાતો નથી એવો આજે મોટો-પર્વત૦ (૭). અષાડ મહિનામાં આવેનાં વાદળાં પાસે આવે, ને જતાં વારને જોવાની રીત દેખાય;—જેમ તમે ધુણીનો ધુમાડો કેમ ધારો, એવો આજે મોટો પર્વત૦(૮). જેમાં જૈન ધર્મના હિંદુ લોકોનાં મોટા-દેવ સ્થાનકો છે, અને એમાં મોટી

પ્રખ્યાત અર્બુદ માતા છે; આ બધી વાતો જાણવાને વાસ્તેજ કહી છે, ને આ સારા છંદ **કવિ દલપતરામે બનાવ્યાછે.** (૯).

(ગૂજરાત દેશનો ઇતિહાસ).

(વાઘેલા વંશ સુધી).

સ—ગૂજરાત પ્રાંત કયાં છે, ને તે લાંબો પોહોળો કેટલો છે?

જ—એ પ્રાંત હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમ દિશા તરફ છે, તે આસરે ૩૦૦ ગાઉ લાંબો, ને ૧૮૦ ગાઉ પોહોળો છે.

સ—બોલો ગૂજરાત નામ શાથી પડયું તે તમે જાણો છો!

જ—હાજી, રૂશિઆના રાજના સીમાડાપર જારજીઆ પ્રાંતછે ત્યાંથી ગૂજર લોક પંજાબ મારવાડ વગેરે ઠેકાણે આવીને વસ્યા, અને ત્યાંથી ઇસવીસન ૭૦૦ની શાલમાં ગૂજરાતમાં આવ્યા, ત્યારથી ગૂજરાત નામ પડયું એવું કેટલાક કહે છે.

સ—ગૂજરાત પ્રાંતની મર્યાદા બોલો!

જ—ઉત્તરે મારવાડ ને મેવાડનો કંઇક દેશ; પશ્ચિમે કચ્છનું રણ ને આર્બિ સમુદ્ર, દક્ષિણે આર્બિ સમુદ્ર ને થાણા જીલ્લો; પૂર્વે માળવા, ખાનદેશ, ને મેવાડનો કંઇક મૂલક છે.

સ—ગૂજરાત પ્રાંતના કેટલા ભાગ કીધા છે?

જ—એના જીલ્લા, ઇલાકા, તથા સંસ્થાન મળીને ૧૧ ભાગ કીધા છે, તેનાં નામ સુરત જીલ્લો, ભરૂચ જીલ્લો, ખેડા જીલ્લો, અમદાવાદ જીલ્લો, કાઠિયાવાડ ઇલાકો, પાલણપૂર ઇલાકો, મહીકાંઠા ઇલાકો, રેવાકાંઠા ઇલાકો, સુરત ઇલાકો, ગાયકવાડનું સંસ્થાન, ખંભાતનું સંસ્થાન.

સ—ગૂજરાત પ્રાંતના મોટાં મોટાં શહેરો બોલો?

જ—સુરત, ભરૂચ, ખેડા, અમદાવાદ, ખંભાત, ભાવનગર, રાજ-

કોટ, ધોરાજી, ધોળેરા, જુનાગઢ, માંગરોળ, મોરબી, નવાનગર, પાલણપૂર રાધણપૂર, ડીસા, સાદરા, ઇડર, લુણાવાડા, વડનગર, વીશનગર, પાટણ નાંદોદ ને વડોદરૂં.

સ—ગૂજરાતમાં અસલ મોટાં શહેરો ક્યાં હતાં ?

જ—દ્વારીકાં, પ્રભાસ પાટણ, વલ્લભીપુર, ચાંપાનેર, ને પંચાસર.

સ—ગૂજરાતની મોટી નદીઓ બોલો ?

જ—તાપી, નર્મદા, મહી, ઢાઢર, સાબરમતી, સરસ્વતી, ભાદર, બનારસ, ભોગાવો, અને શેત્રંજી.

સ—ગૂજરાતના મોટા મોટા પર્વતો બોલો ?

જ—ગીરનાર, શેત્રુંજો, પાવાગઢ, ચોટીલા, અને તારંગા પાહાડો.

સ—ગૂજરાતમાં મોટી હિંદુઓની તીર્થની જગ્યાઓ કઇ છે ?

જ—ડાકોર, ગોહલવાડ, ગીરનાર, દ્વારીકા બેટ, પાલીતાણા, પ્રભાસ-પાટણ, અંબાજી, બહુચરાજી, ને શામળાજી.

સ—ગૂજરાતની અસલની રાજધાની કઇ ને હાલની રાજધાની કઇ અને તે બંને કઇ નદીઉપર છે ?

જ—અસલની રાજધાની પાટણ સરસ્વતી નદી ઉપર, ને હાલની રાજધાની અમદાવાદ સાબરમતી નદીઉપર છે.

સ—સુરત, ભરૂચ, વડોદરૂં, ખેડા, નડિઆદ, અમદાવાદ, અને આખા ગૂજરાતમાં કેટલા માણસની વસ્તી છે ?

જ—સુરતમાં ૧૦૫૮૪૪, ભરૂચમાં ૭૩૨૮૦, વડોદરામાં ૧૩૦૦૦૦ ખેડામાં ૧૨૦૦૦, નડિઆદમાં ૨૧૦૦૦, અમદાવાદમાં ૧૩૦૦૦૦ અને કુલ ગૂજરાતની વસ્તી આસરે ૭૦ લાખ છે.

સ—ગૂજરાતની મુખ્ય પેદાશ શું છે ? [કાચ, બે સાબુ વગેરે.

જ—ગોળ, કપાસ, મીઠું, તમાકુ, અફિણ, કીનખાબ, મસરૂ,

(ચાવડા વંશ).

સ— વળા ગામ ક્યાં છે, અને અસલ વલ્લભીપૂર નગર ક્યાં હતું ?

જ—કાઠીઆવાડમાં ભાવનગર પાસે ગોહલવાડમાં ચમારડીના પાહાડ છે તેના થડમાં વળા ગામ છે, ને તેજ ઠેકાણે પૂર્વે વલ્લભીપૂર નગર હતું. [નગરનો કોણે નાશ કર્યો ?

સ—વલ્લભીપૂરમાં કયો રાજા રાજ કરતો હતો, ને પછી એ

જ—એમાં શીલાદીત નામે રાજા રાજ કરતો હતો. શીલાદીત લડાઈમાં મરાયો ત્યારે મલેચ્છ રાજાએ એ નગરનો નાશ કર્યો.

સ—વલ્લભીપૂરના નાશ વીષે અસંભવિત વાતો શું ચાલેછે ?

જ—એવી ગપ ચાલેછે કે એ શેહેરમાં ઇસાવળાના ડુંગર આગળ એક સાધુ પોતાના ચેલા સાથે ઉતર્યો હતો, તે ત્યાં ભીખ માગવા ગયો પણ કોઇએ તેને ભીખ આપી નહીં, તેથી તેણે ભઠનો લઈ ઊંધો વાળતાં કહ્યું કે આ શહેર ઉંધું વળજો ને ધુળ મળજો, તે કહેતાંજ વલ્લભીપૂર દટાઇ ગયું.

સ—વલ્લભીપૂરના નાશ વિશે માનવા જોગ વાતો શું છે ?

જ—માનવા જોગ વાતો એવી છે કે એ શહેરમાં મારવાડના પાલી શહેરથી કોઇ કાકુ વેપારી આવીને વસ્યો હતો, તેની છોકરી પાસે જડાવ સોનાની એક કાંસકી હતી, તે એક દિવસે એ શીલાદીત રાજાની છોકરીએ જોઇ, તેથી તે કાંસકી જોરજુલમથી શીલાદીતે તેની પાસેથી લઇ લીધી તેથી કાકુ મલેચ્છ રાજા પાસે ગયો ને તેને એક લાખ સોનૈયા આપવા કબુલ કરીને શીલાદીત પર ચડાઇ કરાવી, જેમાં શીલાદીત માર્યો ગયો, અને **વલ્લભીપૂરનો નાશ** થયો. [ને તેઓએ કયા નગરમાં રાજધાની કરી?

સ—વલ્લભીપૂરનો નાશ થયા પછી ગુજરાતમાં કયા રાજાઓ આવ્યા

જ—ચાવડા જાતના રજપૂત રાજા આવી વસ્યા, ને પંચાસર નગરમાં

પોતાની રાજધાની કરી. [રની ગાદીએ ક્યારે બેઠો ?

સ—ચાવડા વંશનો પહેલો રાજા કયો, ને તે પંચાસર નગ-

જ—પહેલો રાજા **જયશીખરી,** તે સન ૬૯૬ માં ગાદીએ બેઠો.

સ—જયશીખરી સાથે કયા રાજાએ લડાઈ કરી, ને તેમાં શું થયું ?

જ—જયશીખરીસામા પહેલો કલ્યાણીનો **ભૂવડ રાજા** થયો તેણે લડાઇ કરી, તે લડાઈ બાવન દિવસ ચાલી, તેમાં આખરે જયશીખરી હાર્યો ને ભૂવડ જીત્યો. [ઉસ્કેરાયું ?

સ—ભૂવડ રાજાનું જયશીખરી સાથે લડાઇ કરવાનું મન શાથી

જ—કોઇ શંકરનામે કવિ એક વખત કલ્યાણી ગયો, ને કલ્યાણીના **ભૂવડ** રાજાના દરબારમાં કેટલાએક કવિતો કહી સંભળાવ્યાં ને ગૂજરાતના એવાં વખાણ કર્યા કે ઘણો ફળદ્રુપ છે ને એમાં ઉપજ નીપજ સારી છે, ત્યારથી ભૂવડ રાજાનું મન ગૂજરાત પર ચઢાઈ કરવાને ઉસ્કેરાયું, તેમાં પહેલી જયશીખરી સાથે લડાઈ કરી તેનું રાજ જીતી લીધું.

સ—કલ્યાણી તથા પંચાસર નગર કયાં છે ?

જ—**કલ્યાણી** દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં છે, **પંચાસર** ઝીંઝુવાડાની પાસે કચ્છના રણ આગળ છે. [હાલ થયા ?

સ—જયશીખરીના સાળા તથા બાયડીનું નામ શું, અને તેના શા

જ—જયશીખરીનો **સાળો સુરપાળ** ને તેની બાયડીનું નામ **રૂપ સુંદરી**. ભૂવડ રાજાની સાથે લડતી વખત **રૂપસુંદરી** દહાડાવાળી હતી તેથી જયશીખરીએ પોતાના સાળાને કહ્યું કે તું તારી બેનને કોઇ નિર્ભય જગ્યાએ મૂકી આવ, કે એને છોકરો થાય તે મારૂં વેર વાળે. તે પ્રમાણે સુરપાળ **રૂપસુંદરીને** મૂકી આવ્યો, ને પાછો આવીને જોયું તો પોતાનો બનેવી જયશીખરી મરાયો દીઠો, તેથી તે પોતાંની

બહેનને મોં દેખાડતાં લજવાયો માટે ગીરનારના પાહાડમાં ભરાઇને તે સારા અવસરની રાહા જોતો હતો.

સ---રૂપસુંદરીની બરદાસ વનમાં કોણે કરી અને તેને શું અવતર્યું?

જ---એક ભીલડીએ રૂપસુંદરીની બરદાસ કરી, ને છોકરો અવતર્યો?

સ---એ છોકરાનું નામ શું અને તે કોણે પાડયું ?

જ---શીલગુણસુરી નામના સાધુએ એનું નામ વનરાજ પાડયું.

સ---વનરાજ એટલે શું, અને તે નામ શાથી પડયું ?

જ---વનરાજ એટલે વનનો રાજા, કેમકે તે વનમાં જન્મ્યો હતો.

સ---વનરાજે કયું શહેર વસાવ્યું, અને તે કયા વરસમાં ?

જ---અણહિલવાડ જેને હમણાં પાટણ કહેછે તે સન ૮૦૨માં.

સ---પાટણનું નામ અણહિલવાડ પાડવાનું વનરાજને શું કારણ હતું?

જ---**અણહિલ** કરીને કોઇ ભરવાડ હતો, તેણે વનરાજને જવા આવવાના રસ્તા બતાવ્યા તે ઉપરથી વનરાજે પોતાની રાજધાનીનું નામ **અણહિલવાડ** પાડયું.

સ---વનરાજ કોની ગાદીએ બેઠો, તે કયા વરસમાં ?

જ---પોતાના બાપ જયશીખરીની, સન ૭૪૬ માં.

સ---વનરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે તીલક કોની પાસે કરાવ્યું; અને તેની પાસે કરાવવાનું કારણ શું હતું ?

જ---શ્રીદેવી નામે કોઇ વેપારીની સ્ત્રીએ વનરાજને જમાડયો હતો તેથી તેની પાસે તીલક કરાવ્યું.

સ---વનરાજે પ્રધાન કોને બનાવ્યો, ને તે પ્રધાને કયું શહેર [વસાવ્યું ?

જ---ચાંપો નામે વેપારી હતો તેને પ્રધાન બનાવ્યો, એણે રેવાકાંઠામાં ચાંપાનેર શહેર વસાવ્યું.

સ---વનરાજ કેવો રાજા હતો; ને કેટલા વરસ રાજ કરી ક્યારે મરણ [પામ્યો ?

જ——વનરાજ એ મહા જોરાવર અને બહાદુર રાજા થઈ ગયો. તે ૬૦ વરસ રાજ કરીને સન ૮૦૬માં મરી ગયો.

સ——વનરાજ મૂઆ પછી એક પછી એક કયા રાજાઓ થયા ?

જ——વનરાજ પછી તેનો છોકરો યોગ્યરાજ; પછી તેનો છોકરો ખેમરાજ, પછી તેનો છોકરો **ભુવડ** અથવા **પીથુ,** પછી તેનો છોકરો **વીજયસીંગ,** પછી તેનો છોકરો **રત્નાદીત,** ને છેલ્લા રાજા રત્નાદીતનો છોકરો **સામતસંગજી** થયો.

સ——એ બધા રાજાઓમાં યોગ્યરાજ કેવો રાજા થઇ ગયો, અને એના વખતમાં કોઇ વેપારીનાં વહાણો કોણે લૂટયાં હતાં ?

જ——**યોગ્યરાજ,** મોટો બાહાદુર ને ઘણું ભણેલો હતો. તેમજ તે તીર મારવાનું કામ સારૂ જાણતો હતો. એના વખતમાં એના દીકરા **ખેમરાજે**, પાટણ સોમનાથને બંદરે કોઇ વેપારીનાં વહાણો લુટયાં તેથી યોગ્યરાજે તેને ઘણો ઠપકો દીધો, ને કહ્યું કે તે મારી આજદીન સુધીની મેળવેલી આબરૂ ધુળ કરી નાંખી.

સ——ખેમરાજ કેવી રીતનો માણુસ હતો ?

જ——ખેમરાજ મીજાજી સ્વભાવનો હતો. અને સગાં સાથે તેને સંપ નહોતો.

સ——ચાવડા વંશના છેલ્લા રાજા સામતસંગજીને પેટે છોકરૂં ન હતું. તેથી તેની ગાદીએ કોણ બેઠું. ?

જ——સોલંકી વંશમાંનો એની બહેનનો છોકરો મૂળરાજ ગાદી ઉપર બેઠો.

સ——મૂળરાજને સામતસંગજીએ ખુશીથી ગાદી ઉપર બેસાડયો કે તે પોતે જોરજુલમથી બેઠો ?

જ——કેટલાએક એમ કહેછે કે સામતસંગજીએ દારૂની ઘેનમાં મૂળરાજને ગાદીપર બેસાડયો, પણ શુદ્ધિ આવી ત્યારે ના કહી; ત્યારે **મૂળરાજ**

ફોજ જમાવી હુમલો કરી ગાદીપર બેઠો.

સ—સામતસંગજી એ કેવો માણસ હતો. ને તે ક્યારે મરી ગયો ?

જ—એ સાચો માણસ નહીં હતો. હમણાં બોલે કંઇ તો ફરીને બોલે કંઈ, ગુણ અવગુણની તેને જાણ નહોતી, તે સન ૯૪૨ માં મરણ પામ્યો.

સ—ચાવડા વંશ કેટલાં વરસસુધી ચાલ્યો ?

જ—સન ૬૯૬ થી તે સન ૯૦૨ સુધી; એટલે ૨૪૬ વરસ.

(સોલંકી વંશ).

સ—સોલંકી વંશનો પેહેલો રાજા કયો, અને તે કોનો છોકરો ?

જ—**મુળરાજ**, એ કલ્યાણીના ભુવડ રાજાની ચોથી પહેડીએ ભુવનાદીત્ય રાજા થયો, તેને ત્રણ છોકરા હતા (રાજ, બીજ, દંડક) તેમાં રાજનો એ છોકરો થાય.

સ—રાજ એ કેવો માણસ હતો, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો ?

જ—એ શુરો ને કીર્તિવંત હતો. તે સામતસંગજીની બહેન લીલાદેવી સાથે પરણ્યો હતો. [પડયું ?

સ—મૂળરાજ ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને તેનું નામ મૂળરાજ શાથી

જ—સને ૯૪૨ માં પોતાનો મામો સામતસંગજી મરી ગયો ત્યારે તેની ગાદીએ તે બેઠો. એ મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મ્યો તેથી એનું નામ "**મુળરાજ**" પડયું. [તેનું શું થયું ?

સ—મૂળરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે કોણ કોણ ચઢી આવ્યા, અને પછી

જ—મૂળરાજપર પહેલી ચઢાઇ અજમેરના રાજાએ કરી, અને તેની સાથે તૈલંગણના રાજાએ ફોજ આપી પોતાના સરદાર બાર્પને મોકલ્યો. તેમાં અજમેરના રાજાને તો કાંઇક આપીને મૂળરાજે પાછો કહાડયો, અને તૈલંગણના સરદાર બાર્પ ઉપર હુમલો કર્યો, તેમાં તે

સરદાર મરાયો અને તેનું લશ્કર નાસી ગયું. [કોને માર્યો ?

સ—ત્યારપછી મૂળરાજે કયાં ચહડાઇ કરી, અને પોતાની આણ મનાવી

જ—પછી મૂળરાજે સોરઠ ઉપર ચહડાઇ કરી, અને ત્યાંના રાજાને પોતાની આણ મનાવી કચ્છના રાવ **લાખાને** માર્યો.

સ—મૂળરાજે કેટલા વરસ રાજ કીધું, ને તેની પાછળ ગાદીએ કોણ બેઠું ?

જ—૫૫ વરસ--તેના પછી તેનો છોકરો ચામૂડ ગાદીએ બેઠો.

સ—ચામૂડ કયારે ગાદીએ બેઠો ને કેટલાં વરસ રાજ કીધું ને તેણે કયા મુલક જીત્યા હતા ? [મિદાની પેલી તરફના મૂલક જીત્યા હતા.

જ—એ સન ૯૯૭ માં ગાદીએ બેઠો ને ૨૯ વરસ રાજ કીધું. એણે ન-

સ—ચામૂડના વખતમાં કયો પરદેશી રાજા ગૂજરાતમાં આવ્યો, અને ત્યાં તેણે શું કીધું ?

જ—ગીજનીના રાજા સુલતાન મહમૂદે સન ૧૦૨૪ માં એકદમ ગુજરાત માં પાટણ આવીને જીત્યું એટલે ચામૂડ ત્યાંથી નાસી ગયો પછી મહમૂદે ત્યાંથી જઈ એજ વરસમાં સોમનાથનુ દેહેરૂં લુટયું.

સ—ચામૂડને કેટલાં છોકરા હતા, ને તેઓના નામ શું ?

જ—વલ્લભસેન, દુલ્લભસેન; ને નાગરાજ એવા ત્રણ છોકરા હતા.

સ—વલ્લભસેનનું રાજ કોને મળ્યું અને તે શા કારણથી ?

જ—જ્યારે મહમૂદ પોતાને સ્વદેશ જવાને નીકળ્યો ત્યારે **વલ્લભસેન** તેને નમ્યો નહીં તથા વિવેક પણ દેખાડયો નહીં, તેથી તેના ભાઇ **દુલ્લભસેનને** ખંડણી બેસાડી તે રાજ સોંપ્યું.

સ—દુલભસેને કેવી રીતે અને કેટલાં વરસ રાજ કીધું, અને તેમાં તેણે શું શું કામો કીધાં?

જ—એણે બહુ નીતિથી રાજ ચલાવી દેશની આબાદાની કરી. દહેરાં બંધાવ્યાં, ને બીજાં ધર્મનાં કામો કીધાં. **એણે** ૭ વરસ રાજ કીધું"

સ—દુર્લભસેન કોની સાથે પરણ્યો હતો, અને તેનું ઘરડપણ થયું ત્યારે તેણે પોતાનું રાજ કોને સોંપી દીધું ?

જ—મારવાડના મહેંદ્ર રાજાની બહેન **દુર્લભદેવી** સાથે તે પરણ્યો હતો. એનું ઘડપણ થયા પછી એણે પોતાના ભાઇ નાગરાજના છોકરા **ભીમદેવને** પોતાનું રાજ સોંપી દીધું. [કયા રાજાને તેણે જીત્યો?

સ—ભીમદેવ કેવો માણસ હતો, તે ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને પહેલાં

જ—એ રાજા બાણાવળીને મહાબળીયો હતો, તે સન ૧૦૩૨ માં ગાદીએ બેઠો. એ રાજાએ પહેલાં **સિંધના** તથા **ચીંદીના** રાજાને જીતી પોતાની આણ મનાવી. [લુંટી ગયું ?

સ—ભીમદેવે સિંધપર ચહડાઇ કરી ત્યારે પાટણ કોણ

જ—ભીમદેવે જ્યારે સિંધપર ચહડાઇ કરી ત્યારે ભોજ રાજાએ પોતાના સેનાપતી **કુળચંદ્રને** ગુજરાત જીતવા મોકલ્યો હતો; પણ તે પાટણ લુંટીને પાછો આવ્યો. [ને કયા વરસમાં ?

સ—ભીમદેવને કેટલા છોકરા હતા, તેમાં ગાદીપર કોને બેસાડયો

જ—કરણ, મૂળરાજ, ને ખેમરાજ એવા ત્રણ છોકરા હતા–તેમાં ઉદયામતી રાણીના છોકરા કરણને ૧૦૭૨ માં ગાદીએ બેસાડયો.

સ—કરણ રાજાએ કયા લોકોને વશ કર્યા, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો ?

જ—**મેવાસી** લોકોને રાજા કરણે વશ કર્યા, તે દક્ષિણમાં ચંદ્રપુરનો રાજા રાજકેશી હતો તેની છોકરી **મીહળદેવી** સાથે પરણ્યો હતો.

સ—કરણ રાજા ક્યારે અને કેટલાં વરસ રાજ કરીને મરણ પામ્યો; અને તેના પછી ગાદીએ કોણ બેઠો ?

જ—૧૨ વરસ રાજ કરીને સન ૧૦૮૪ માં મરણ પામ્યો; એના પછી એનો છોકરો **સીદ્ધરાજ જયસીંહ** ગાદીએ બેઠો.

સ—સિદ્ધરાજ નાનો હતો તેથી તેનું રાજ થોડાં વરસ કોણે ચલાવ્યું; અને ચલાવ્યું તેણે તેમાં મોટાં નામદારીનાં કામો શાં કીધાં?

જ—એ મોટો થયો ત્યાં સુધી એની મા **મીનળદેવીએ** ૧૦ વરસ એના નામથી રાજ ચલાવ્યું એ **મીનળદેવીએ** વીરમગામ કસ્બામાં એક **માનસર** નામનું, અને ધોળકા કસ્બામાં **મલાવ** નામનું એવાં બે તળાવો બંધાવ્યાં.

સ—સિદ્ધરાજ અને જ્યારે તેની મા નર્મદા તરફ ગયાં ત્યારે તેનું રાજ કોણ ચલાવતું હતું, અને તે વખતે પાટણ ઉપર કોણે ચહડાઈ કરી હતી. અને તેને શું થયું?

જ—એ વખતે તેનો પ્રધાન રાજ ચલાવતો હતો, તેવામાં માળવાના રાજા **વસોવરમાએ** પાટણ ઉપર ચહડાઈ કરી; તેવારે સિદ્ધરાજના પ્રધાને તેને કંઇક ધન આપી પાછો મોકલ્યો પણ એ વાત સિદ્ધરાજને ગમી નહીં; તેથી તેણે માળવા ઉપર ચહડાઈ કરીને ૧૨ વરસ સુધી લડાઇ કરતાં અંતે તે શહેર જીતી લીધું, ને રાજા **વસોવરમાને** કેદ કીધો.

સ—સિદ્ધરાજનો વિવાહ કોની સાથે થયો હતો, અને તે કુંવરીને કોણ હરી લઈ ગયું હતું?

જ—એનો વિવાહ **રાણીકદેવી** સાથે થયો હતો. એને સોરઠનો રાજા રાણેંગાર હરી લઈ જઇને પરણ્યો, તેથી સિદ્ધરાજ ફોજ લઈને જુનાગઢ ગયો ને તે રાજાને મારી નાંખી તે દેશ પોતાને હાથ કરી લીધો.

સ—પછી તે રાણી **રાણીકદેવી** સિદ્ધરાજને હાથ આવી કે નહીં

જ—હાથ આવી તો ખરી. પણ તે સતી થઇને વઢવાણમાં સિદ્ધરાજની નજર આગળ બળી મુઇ.

સ—સિદ્ધરાજે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને પછી એ રાજ કોના [હાથમાં ગયું?

જ—એની માએ રાજ ચલાવ્યું તે સાથે સન ૧૦૮૪ થી તે સન

૧૧૪૩ સુધી ૫૯ વરસ એણે રાજ કીધું, સિધ્ધરાજ ને છોકરો હતો નહીં તેથી એના પીતરાઇ કાકા **ખેમરાજના** વંશમાં ગુજરાતનું રાજ ગયું.

સ—ખેમરાજને કેટલા છોકરા હતા, અને તેમાં સિદ્ધરાજની ગાદી કોને મળી ?

જ—ખેમરાજને **દેવપ્રસાદ** કરીને એક છોકરો હતો, દેવપ્રસાદને **ત્રીભોવનપાળ** છોકરો હતો, ત્રીભોવનપાળને (**મહીપાળ, કીરતીપાળ ને કુમારપાળ**) એવા ત્રણ છોકરા હતા, તેમાં **કુમારપાળને** સિદ્ધરાજયની ગાદી મળી.

સ—એ **કુમારપાળને** સિદ્ધરાજની ગાદી શી રીતે મળી ?

જ—કોઈ સામુદ્રકીએ સિદ્ધરાજને કહ્યું કે તારી ગાદીએ કુમારપાળ બેસશે. તેથી તેના ઉપર ખાર લાવી તેને મારી નાંખવાને પોતાના માણસો તેની પાછળ ફેરવતો, તે જાણી જોગીનો વેશ લઇ કુમારપાળ નાસી ગયો, તેમાં એકવાર કુંભારે ને એકવાર ખેડુતે તેને બચાવ્યો; ત્યાંથી નાસીને પોતાના મિત્ર ઉદાયન પાસે તે ગયો ત્યાં હીમાચાર્ય હતા તેમણે કુમારપાળને કહ્યું કે તમે રાજ પામશો; તેથી ઉદાયન પાસે થોડું નાણું લઇને તે માળવે ગયો એટલે સાંભળ્યું કે સિદ્ધરાજ મરી ગયો, તેવોજ તે પાટણ આવ્યો ને કાહ્નદેવની મદદથી પચાશ વરસની ઉમ્મરે સન ૧૧૪૩ માં **કુમારપાળ** સિદ્ધરાજની ગાદીએ બેઠો.

સ—કુમારપાળ ગાદીએ બેઠા ત્યારે પ્રધાનવટી કોને આપી, અને [કોને સુખી કીધા ?

જ—કુમારપાળ ગાદીએ બેસતાંજ પોતાના મિત્ર ઉદાયનમંત્રીના છોકરા **વાઘભટદેવને** પ્રધાનવટી આપી, તથા અગાઉના પોતાના જાન બચાવનારા **કુંભાર** તથા બીજો **ખેડુત** એ બંનોને સુખી કર્યા.

સ—કુમારપાળે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને ક્યારે મરણ પામ્યો, ને પછી એની ગાદીએ કોણ બેઠું ?

જ—૩૧ વરસ રાજ કરીને સન ૧૧૭૪ માં એના ભાઇ મહીપાળના દીકરા અજપાળે ઝેર દીધું તેથી મરી ગયો; એના પછી તે **અજેપાળ** ગાદીએ બેઠો.

સ—અજેપાળે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને તેની ગાદીએ કોણ બેઠું ?

જ—૩ વરસ પછી તેનો છોકરો **બાળમુળરાજ** ૧૧૭૭માં બેઠો.

સ—બાળમૂળરાજ શાથી નામ પડયું. અને એના વખતમાં ગૂજરાત પર કયા મુસલમાને ચહડાઈ કરી હતી, અને તેનું શું થયું ?

જ—બાળમૂળરાજને બચપણમાં ગાદી મળી તેથી તે નામ પડયું છે; એના વખતમાં એટલે સન ૧૧૭૮ મા કોઈ **શાહબુદીનગોરી** નામના મુસલમાને ગૂજરાતપર ચહડાઇ કરી હતી, પણ તેને બાળમૂળરાજના કાકા ભોળાભીમદેવે હરાવીને કાહાડી મૂકયો હતો.

સ—બાળમૂળરાજ કેટલાં વરસ રાજ કરીને કયારે મરણ પામ્યો ને એના પછી એની ગાદી કોને મળી ?

જ—એણે બે વરસ રાજ કીધું, ને સન ૧૧૭૯ માં મરણ પામ્યો; પછી એનો કાકો **ભોળો ભીમદેવ** તેજ વરસે ગાદીએ બેઠો.

સ—ભીમદેવના વખતમાં કયા રાજાએ ગૂજરાત લૂટવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો, અને તેમાં તે ફાવ્યો કે નહીં ?

જ—એના વખતમાં માળવાનો રાજા **સોહડદેવ** ગૂજરાત લૂટવાને ઇસદે આવ્યો હતો, પણ તેનું કંઇ વળ્યું નહીં ?

સ—સોલંકીવશ કયાંસુધી અને કેટલાં વરસ ચાલ્યો ?

જ—સન ૯૪૨ થી તે ૧૨૨૫ સુધી એટલે ૨૮૩ વરસ.

(વાઘેલા વંશ).

સ—સોલંકી વંશના છેલ્લા રાજા ભોળા ભીમદેવ પછી ગૂજરાતનું રાજ કોના હાથમાં આવ્યું, અને ગાદીએ કોણ બેઠું ?

જ—વાઘેલા વંશના પહેલા રાજા વીરધવળના હાથમાં સઘળો કારભાર આવ્યો, અને પછી તેનો છોકરો **વીશળદેવ** ગાદીએ બેઠો.

સ—વીરધવળ રાજાનાં પ્રધાનનું નામ શું, અને તેના હાથ નીચેના બીજા બે કોણ હતા ?

જ—એ રાજાનો પ્રધાન **આહાડચીવ** નામે હતો, અને તેના હાથ નીચે બીજા બે **વસ્તુપાળ** અને **તેજપાળ** કરીને ભાઇઓ હતા, તે-મણે રાજ ઘણું વધાર્યું હતું. [લ્લો બાંધ્યો હતો ?

સ—વીશળદેવ રાજાએ કયા શહેરો વસાવ્યાં, અને તેણે કયો કિ-

જ—એ રાજાએ **વીસનગર** અને **વીજાપોર** એવાં બે શહેરો વસાવ્યાં, અને **ડભોઇનો** કીલ્લો બાંધ્યો હતો.

સ—વીસનગર, વીજાપોર અને ડભોઇ એ શહેરો કયાં છે ?

જ—વીશનગર ગૂજરાતમાં વડનગરની પાસે, વીજાપોર વિશનગરની દક્ષિણે, અને ડભોઇ ગૂજરાતમાં વડોદરાની પાસે છે.

સ—ગૂજરાતની ગાદીપર વાઘેલા વંશના કેટલા રાજાઓ થયા, તે દરેકના અનુક્રમે નામ દો ? [અને કરણ ઘેલો એવા છ રાજા થયા.

જ—વીરધવળ, વીશળદેવ, ભીમદેવ, અરજુનદેવ, સારંગદેવ,

સ—વાઘેલા વંશ શાથી નામ પડયું ?

જ—કોઇ સોલંકી વંશનો રજપૂત લવણપ્રસાદ કરીને વાઘેલા ગામમાં રહેતો હતો તેથી એ વંશનું નામ પડયું.

સ—વાઘેલા વંશના છેલ્લા રાજા કરણના હાથમાંથી ગૂજરાતની ગાદી કોના હાથમાં ગઇ અને તે કયા સાલમાં ?

જ—મુસલમાનના હાથમાં, સન ૧૨૯૭ માં.

સ—ગૂજરાતની ગાદી મુસલમાનના હાથમાં શી રીતે ગઇ ?

જ—રાજા કરણ જ્યારે ગૂજરાતની ગાદીઊપર રાજ કરતો હતો

ત્યારે દીલ્હીની ગાદીઉપર જલાલુદીન ખીલજી નામે કોઇ મુસલમાન બાદશાહ હતો, તેના પછી કોઇ અલાઉદીન ખીલજી નામે પાદશાહ થયો તેણે પોતાના ભાઇ અલીફ્ખાં તથા વજીર નસરતખાંને ગૂજરાત જીતવાને મોકલ્યા હતા, તેમાં તેમને ને રાજા કરણને લડાઇ થઇ તેમાં કરણ હાર્યો ને દેવગઢ તરફ નાશી ગયો: ને તેની રાણીઓ, છોકરા, હાથીઓ વગેરે સર્વે મુસલમાનોના હાથમાં ગયું.

સ—ગૂજરાતપર મુસલમાને શા કારણથી સ્વારી કરી હતી, અને તે વિષે ભાટ લોકો શું કહે છે?

જ— ભાટ લોકો એવું બતાવેછે કે ગૂજરાતના રાજા કરણ પાસે માધવ અને કેશવ એવા બે પ્રધાન હતા, તેમાં માધવની બઇરી રૂપવંતી હતી તેને એ રાજાએ (કરણે) જબરજસ્તીથી છીનવી લીધી; અને વળી કેશવ પ્રધાનને મારી નાંખ્યા; તે ઉપરથી માધવે દીલ્હી જઇને અલાઉદીનને સમજાવી ગૂજરાતઉપર ચહડાઈ કરાવી, ને ત્યારથી મુસલમાને એ રાજ લઇ લીધું.

સ —એ વાઘેલા વંશની જે રાણીઓ લડાઇમાં પકડાઇ હતી, તેમાંની કઇને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી?

જ—એ લડાઇમાં જે રાણીઓ પકડાઇ હતી તેમાંની એક **કૈલાદેવી** નામે હતી તે ઘણી રૂપાળી, બુદ્ધિમાન, અને ચંચળ હતી તેને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી.

સ—વાઘેલા વંશ ક્યાંથી તે ક્યાસુધી, કેટલાં વરસ ચાલ્યો?

જ—સન ૧૨૨૫ થી ૧૨૯૭ સુધી એટલે ૭૨ વરસ.

(ચાવડાવંશ).

ગાદીએ બેઠા તથા રાજ કર્યાના વરસની વંશાવળી.

રાજાનું નામ.	ગાદીએ બેઠો.	મરણ પામ્યો.	વરસ રાજ કીધું.
જયશીખરી.	૬૯૬	૭૪૬	૫૦

વનરાજ.	૭૪૬	૮૦૬	૬૦
યોગ્યરાજ.	૮૦૬	૮૪૧	૩૫
ખેમરાજ.	૮૪૧	૮૬૬	૨૫
ભુવડ (પીથુ)	૮૬૬	૮૯૫	૨૯
વીજયશીંગ.	૮૯૫	૯૨૦	૨૫
રત્નાદીત	૯૨૦	૯૩૫	૧૫
સામતસંગજી	૯૩૫	૯૪૨	૭

(સોલંકી વંશ).

મૂળરાજ.	૯૪૨	૯૯૭	૫૫
ચામુંડ	૯૯૭	૧૦૨૫	૨૮
વલ્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૨૫	૦
દુર્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૩૨	૭
ભીમદેવ.	૧૦૩૨	૧૦૭૨	૪૦
કરણ.	૧૦૭૨	૧૦૮૪	૧૨
સિદ્ધરાજ જયસીંહ	૧૦૮૪	૧૧૪૩	૫૯
કુમારપાળ.	૧૧૪૩	૧૧૭૪	૩૧
અજેપાળ.	૧૧૭૪	૧૧૭૭	૩
બાળમૂળરાજ.	૧૧૭૭	૧૧૭૯	૨
ભોળો ભીમદેવ.	૧૧૭૯	૧૨૨૫	૪૬

(વાઘેલા વંશ).

વીરધવળ.	૧૨૨૫	૧૨૨૫	૦
વીશળદેવ.	૧૨૨૫	૧૨૬૪	૩૯
ભીમદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૬૪	૦
અરજુનદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૯૪	૩૦
સારંગદેવ.	૧૨૯૪	૧૨૯૬	૨
કરણ વાંઘેલો.	૧૨૯૬	૧૨૯૭	૧

(ગૂજરાતી કહેવતો).

૧ ઢાઢિઆને મન હસવું થાય, પણ દેડકાને મન પૂછવું થાય.
૨ કેડમાં છોકરૂં ને ગામમાં ઢંઢેરો.
૩ મરજી હોય તો માળવે જવાય.
૪ સોમવતી અમાસને શુક્રવાર. (એટલે કોઇ દહાડો નહીં.)
૫ દેખવું નહીં ને દાઝવું નહીં.
૬ જેનો ઇલાજ નહીં તે તો ભોગવેજ છૂટકો.
૭ ઉડતો પવન વાતને લઇ જાય.
૮ પાંચ આંગળે પહોંચો સભધો.
૯ મ્હોડે મીઠાશ ને પેટમાં કાતી.
૧૦ સાત સોઇયાણીએ વેતર વંડે.
૧૧ કાલની વાત કાલે છે.
૧૨ એક પંથ ઓર દો કાજ.
૧૩ સમુદ્ર તરીને ખાબોચીઆમાં ડુબવું.
૧૪ વખત આવે બધું માલમ પડે.
૧૫ ખાખરની ખિસોડી સાકરનો સ્વાદ શું જાણે.
૧૬ અણી ચુકયો સો વરસ જીવે.
૧૭ સુથારનું મન બાવળીએ.
૧૮ આંગળીથી નખ વેગળા એટલા વેગળા.
૧૯ ચોરનારને ચાર આંખ, જોનારને બે.
૨૦ પંચ બોલ્યા તે પરમેશ્વર.
૨૧ નિવડે વખાણ.
૨૨ મારૂં નસીબ બે ડગલાં આગળનું આગળ છે, સાત સાંધે ને તેર તુટે.
૨૩ હાથીની પછવાડે સો કૂતરા ભસે છે, પણ હાથી કાંઇ લેખે છે?
૨૪ પોતે ખાતો પણ નથી ને બીજાને ખાવા દેતો પણ નથી, એ કોના ઘરની રીત.
૨૫ વિધાત્રીના લેખ ટાળ્યા નવ ટળે
૨૬ ભાવતું હતું ને વદે કહ્યું.
૨૭ તમારૂં આવરદા મોટું છે.
૨૮ કહ્યું તે કયા બરાબર માની લો.
૨૯ નવ બોલ્યામાં નવ ગુણ.
૩૦ આળસ દરિદ્રતાનું મૂળ છે.
૩૧ બોલે નહીં ત્યારે હાજ સમજવી.
૩૨ સબસે ભલી ચુપ.
૩૩ કપાળે કપાળે મત.
૩૪ હરખાને ઠેકાણે પરખો નાકરતા
૩૫ ચોર ચોરની વાત જાણે.
૩૬ અધુરો ઘડો ઘણો છલકાય.
૩૭ પૈસાને પાંખ છે.
૩૮ ઉતાવળે આંબા પાકે નહીં.
૩૯ રોકડું નાણું અડી વખતની ઢાલ છે.
૪૦ કૂવાને મ્હોડે ઢાંકણું; કાંઇ જગતને મ્હોડે ઢાંકણું છે?

(દરેક શબ્દ સાથે તેનો વિરૂદ્ધ શબ્દ).

આગળ-હમણાં.
ઉંચ--નીચ.
ઉતાવળે--ધીમે.
ઉદય--અસ્ત.
ઉદ્યોગી- આળસુ.
ઉપકાર- અપકાર.
ઓલીઓ--કપટી.
કલ્પિત-બનેલી.
કુદરતી--બનાવટનું.
કૃતજ્ઞ- કૃતઘ્ન.
ખુશબો-બદબો.
ખુશી-દલગીરી.
જુવાની=ઘડપણ.
ડાહ્યો=ગાંડો.
દાતાર-કૃપણ.
દાનો-નાદાન.
ધર્મી--પાપી.
નફો=ખોટ.
નિર્મળ-મલિન.
નેકી-બદી.
પરણેલો=કુંવારો.
પૂરો-અધુરો.
પૈસાવાળો-ગરીબ.
પોતાનું--પારકું.
પહોર=હોણુ.

ફળદ્રુપ=ઉજ્જડ.
બચરવાળ દાંડ.
ભણેલો- મૂર્ખ.
ભલો લુચ્ચો.
ભારે-હલકો.
ભોગી--જોગી.
મરદાની--જનાની.
મિત્ર--દુશ્મન.
મીઠી--કરડી.
યાદ રાખવું-ભૂલી જવું.
રોકડા--ઉધાર.
વાયું-ગરમી.
વિવાહ=મૃત્યું.
વૃદ્ધિ- ક્ષય.
શરમાળ=નફ્ફટ.
શરૂ= સમાપ્ત.
શાહુકાર- ચોર.
શોભાસન=રાંડેલી.
શ્રેષ્ઠ= કનિષ્ટ.
સખી=સુમ.
સગો સાવકો.
સધવા- વિધવા.
સફળ- નિષ્ફળ.
સંપ=ટૂટ.
સુખ=દુ:ખ.

સમાપ્ત.

THE ALPHABET(ધી આલફાબેટ) મૂળાક્ષર.

A	a	*A*	*a*	એ	N	n	*N*	*n*	એન
B	b	*B*	*b*	બી	O	o	*O*	*o*	ઓ
C	c	*C*	*c*	સી	P	p	*P*	*p*	પી
D	d	*D*	*d*	ડી	Q	q	*Q*	*q*	ક્યુ
E	e	*E*	*e*	ઈ	R	r	*R*	*r*	આર
F	f	*F*	*f*	એફ	S	s	*S*	*s*	એસ
G	g	*G*	*g*	જી	T	t	*T*	*t*	ટી
H	h	*H*	*h*	એચ	U	u	*U*	*u*	યુ
I	i	*I*	*i*	આઈ	V	v	*V*	*v*	વી
J	j	*J*	*j*	જે	W	w	*W*	*w*	ડબલ્યુ
K	k	*K*	*k*	કે	X	x	*X*	*x*	એક્સ
L	l	*L*	*l*	એલ	Y	y	*Y*	*y*	વાઈ
M	m	*M*	*m*	એમ	Z	z	*Z*	*z*	ઝેડ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

જાહેર ખબર.

નીચે લખેલી ચોપડીઓ સુરતમાં ચોકબજાર, નાણાવટ અને ભાગાતળાવના બુકસેલરો; **મુંબઈમાં** ભૂલેશ્વર આગળ માવજી જેરામના માળામાં **ડાહ્યાભાઈ જગજીવનદાસ,** કાળકાદેવી આગળ દામોદરદાસ ઈશ્વરદાસ તથા શેરીઆરજી હોરમસજી, પાયધોની, નં૦ ૨૨, ધ બુકસેલિંગ કું, વીઠ્ઠલવાડીને નાકે કૃષ્ણાજી બલાલ બુકસેલરો, ધોબી તળાવ આગળ એરચશા બેજનજી કરાણી બુકસેલર, કોટમાં જહાંગીરજી બેજનજી કરાણી તથા શાપુરજી ફરામજી માંડણ, તથા એમ. મીસ્ત્રીની કું. બુકસેલરો; **વલસાડમાં** દ્વારકાદાસ પરભુદાસ બુકસેલર. **ભરૂચમાં** ફતેપોરના બજારમાં કાગદી કાદરભાઈ બુકસેલર **રાજકોટમાં** પરસોતમ પરમાનંદ અને **કરાંચીમાં** કાનજી કરસનદાસ તથા હુસેનભાઈ ભાઈજીભાઈ, **કછમાંડવી** જીવરામ હરીશંકર દવે કછસુથરી પીતાંબરદાશ હરજીવન, પાસેથી વેચાતી મળશે. ચોપડીઓના કમીશન વગેરેનો બંદોબસ્ત કરવો હોય તો **મુંબઈમાં ડાહ્યાભાઈ જગજીવનદાસ** અને **સુરતમાં** સગરામપરે **મી૦ નગીનદાસ ફકીરભાઈ કાસીદાસને** પોષ્ટપેડ કાગળથી લખી જણાવવું.

૦—૧—૬ ગુજરાતી પે૦ ચોપડીના અર્થ.
૦—૨—૦ ગુ૦ બીજીના અર્થ.
૦—૩—૦ ગુ૦ ત્રીજીના અર્થ.
૦—૪—૬ ગુ૦ ચોથીના અર્થ.
૦—૫—૦ ગુ૦ પાંચમીના અર્થ.
૦—૬—૦ ગુ૦ છઠ્ઠીના અર્થ.
૦—૮—૦ ગુ૦ સાતમીના અર્થ.
૦—૩—૦ ગુ૦ બાળમિત્રના અર્થ.
૦—૨—૦ સુરત જીલ્લાની ભુગોળ.
૦—૧—૬ મુંબઈ ઈલાકાની ભુગોળ.
૦—૩—૦ હિંદુસ્તાનની ભુગોળ.
૩—૬—૦ રાજાઓની વંશાવળી.

૦—૬—૬ દોહેડા સંગ્રહ.
૦—૩—૦ ચિત્રપોથી.
૦—૧—૦ આંકની ચોપડી.
૦—૧—૦ કોષ્ટકની ચોપડી.
૦—૩—૦ પ્રાઈમરના મીનીંગ.
૦—૪—૦ અંગ્રેજી પહેલી ચોપડીના મીનિંગ તરજુમા સહિત.
૦—૬—૦ સેકન્ડ બુક પાર્ટ ફર્સ્ટના મીનિંગ તરજુમા સહિત.
૦—૧૦—૦ સે. બુ. પા. સે. ના મીનિંગ.
૧૦—૨—૦ થર્ડ બુકના મીનિંગ.
૦—૩—૦ ન્યુ. રો. પ્રા. ના મીનીંગ.